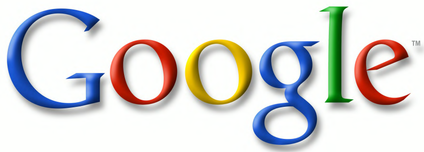
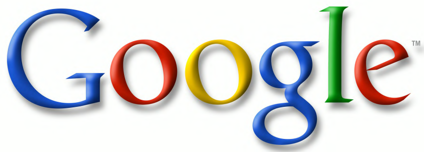
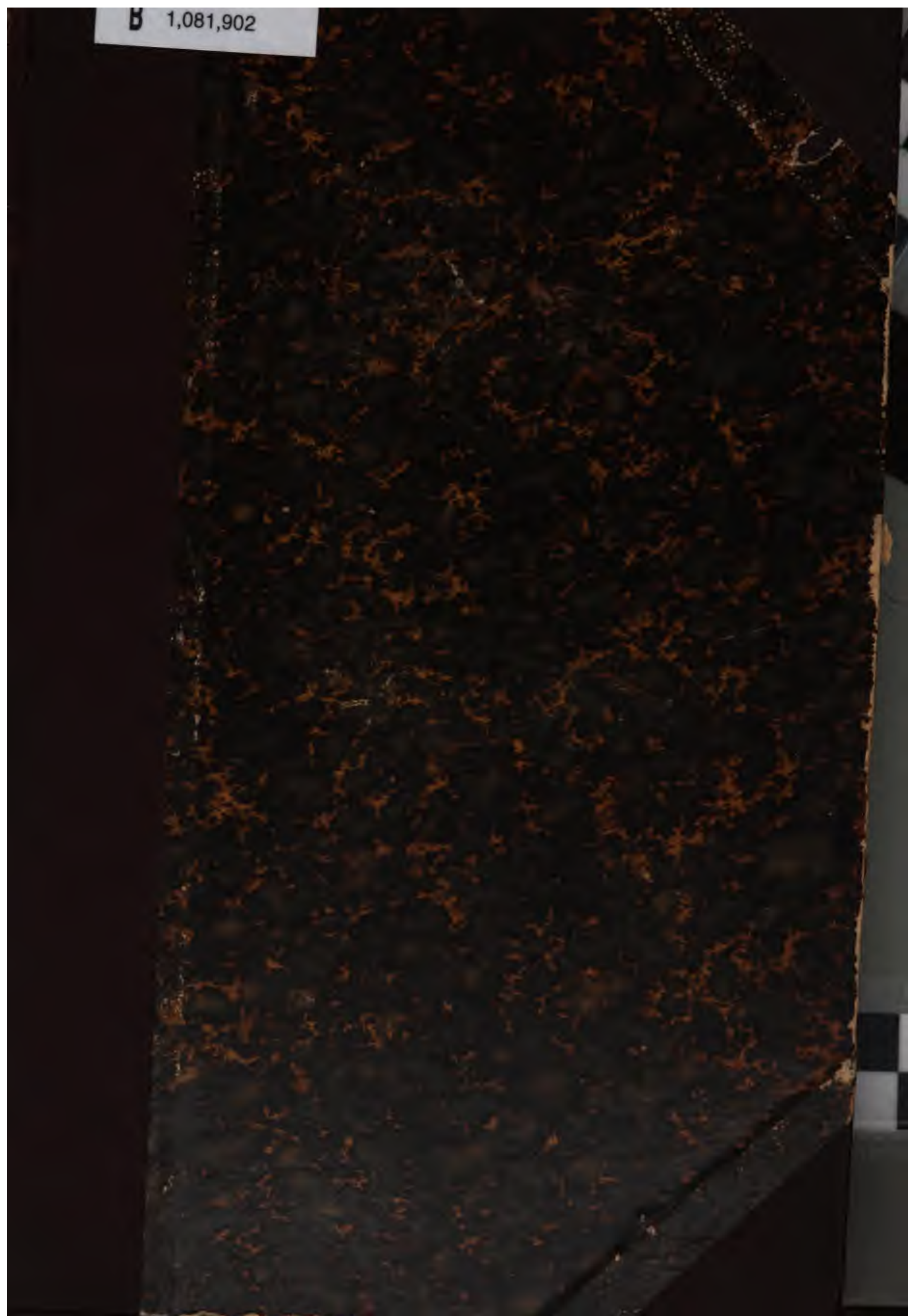

TIJDSCHRIFT

VAN HET

NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE.

TIJDSCHRIFT

VAN HET

NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt"

TE

AMSTERDAM

6e Jaargang

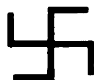
AMSTERDAM

G. THEOD. BOM EN ZOON

1898

J. SCHULMAN
EXPERT
KEIZERSGRACHT 448
AMSTERDAM

Onuitgegeven variëteit van een denarius van Pepijn den Korte en het Swastika of hakenkruis.

Er bestaan eenige denarii van den frankischen koning Pepijn den Korte, waarop een eigenaardig gevormd kruisje, als versiering, als vulling, of als herkenningsteeken voorkomt. Dit kruis is bij de oudheidkundigen bekend onder den naam van Swastika of hakenkruis; in fransche catalogi vindt men het als „croix gammée" meermalen aangeduid.

De oude begraafplaatsen bij Domburg hebben vele denarii van koning Pepijn aan het licht gebracht; onder deze vond ik een drietal waarop het Swastika voorkomt. Een van deze drie munten is vroeger reeds door mij afgebeeld. 1) De tweede, waarop het Swastika te zien is, berust in de verzameling van het Zeeuwsch Genootschap, terwijl de derde met

1) *Bulletin de Num. et d'Archéol.* Tome III, pl. V, n°. 9.

een hakenkruis voorziene denarius onuitgegeven is en zich in mijne collectie bevindt.

De denarius, voorkomende in het *Bulletin de Numismatique*, heeft op de *voorzijde:*

: R · PI (RPI aaneen) PiPiNus Rex 1) volgens de lezing van MAURICE PROU, in zijn *Catalogue des monnaies françaises.* Boven de letters, een horizontaal geplaatste bijl; beneden het Swastika of hakenkruis, alles omgeven door een parelrand.

Keerzijde: : Rx (aaneen) · F̄

Rex Francorum; waarboven een verkortingsteeken. Parelrand.

Zilver. 1 gr. 00 *Bulletin de Numismatique et d'Archéologie.* Tome III. pl V.

Het exemplaar toebehoorende aan het Zeeuwsch Genootschap, dat, jammer genoeg, slechts een fragment is, heeft op de *voorzijde* onder de letters, een duidelijk geteekend Swastika.

---

1) Les deniers de Pépin le Bref, sont reconnaissables soit à un monogramme, soit à des sigles représentant *Pipinus Rex Francorum.* La plupart des deniers attribués en toute certitude à Pépin présentent un monogramme qui, au premier regard, semble n'être autre chose que les lettres R P; mais il faut prendre garde que ces lettres sont liées par le pied, et que c'est vraiment là un monogramme qui doit se lire PiPiNus Rex. Trompés par la présence, sur quelques deniers, des lettres R P indépendantes l'une de l'autre, certains numismates ont lu *Rex Pipinus,* formule tout à fait anormale et dont l'emploi est invraisemblable.

M. PROU. *Cat. des Monnaies Carolingiennes. Introduction* p. II. Paris 1896.

De *keerzijde* vertoont nog slechts de letters: Rx (aaneen).

RETHAAN MACARÉ II, pl. III n°. 13.
GARIEL, n°. 82.

De derde denarius eindelijk, heeft, zooals de hieronderstaande afbeelding aanwijst, op de *voorzijde:*

ΠΡΙΡΙ(nus) Boven de letters een kruisje; beneden de horizontaal geplaatste bijl. Parelrand.

Keerzijde: Het monogram van PiPiNus Rex in spiegelschrift. 1) Daarboven een afbrekingsteeken; daaronder het Swastika of hakenkruis.

Zilver. 1 gr. 15. Onuitgegeven variëteit.

Toevalligerwijze kwamen mij eenigen tijd geleden een paar geschriften in handen, 2) waarin aard en oorsprong van het Swastika werden besproken. Daar dit kruis zoowel op

---

1) Op een denarius van Pepijn den Korte, geslagen te Condé aan de Schelde (Zie *Bulletin de Num. et d'Archéol.* Tome IV, p. 149) komt een voorzijde voor, die geheel aan de keerzijde van deze munt gelijk is.

Ook daar zijn de letters „placées à rebours et surmontées d'un trait d'abréviation."

2) Dr. ERNST KRAUSE. *Tuiskoland der Arischen Stämme und götter Urheimat.* Glogau 1891. *The Swastika by* THOMAS WILSON. *From the report of the U. S. National Museum.* Washington 1896.

middeleeuwsche als op antieke munten wordt aangetroffen, is het misschien niet van belang ontbloot, aan de hand van bovenvermelde boeken, het volgende mede te deelen.

Het Swastika 1) 卐 heeft den vorm van een grieksch kruis met gelijkmatig knievormig gebogen armen, die, hetzij naar rechts of wel naar links, altijd onderling in dezelfde richting loopen. Zijn de hoeken nog eens of meermalen omgebogen, dan noemt men het een dubbel hakenkruis, doch het komt ook voor met rondloopende hoeken en met tal van andere variaties.

Het is een symbool dat zeer oud is, zoodat men het dan ook aantreft op grafurnen, vazen en altaren uit de oudste tijden dateerende, zoowel in Azië als in het Noorden van Europa, dus uit den tijd der oudste arische volken.

In de laatste jaren hebben de geleerden zelfs kunnen aanwijzen dat de oorsprong van het Swastika tot in den vóór-historischen tijd moet worden gezocht. (Wilson, blz. 949.)

Eerst later verschijnt het in het Zuiden van Europa.

Men vindt het Swastika o. a. terug op zeer oude kleinaziatische munten, op grieksche en

1) Zijn de armen naar links gebogen, dan wordt het veelal Suavastika genoemd. Wilson, p. 707.

romeinsche oudheden en, zooals uit de hierboven beschreven denarii blijkt, ook nog op middeleeuwsche munten.

Heden ten dage plaatsen de negers van Midden-Afrika het op hunne fabrikaten van leder, 1) en ook de Roodhuiden gebruiken het als versiersel.

Het is een eigenaardig verschijnsel, dat, nu het gebruik van het Swastika in Europa bijna geheel is verloren gegaan, het tegenwoordig in de Nieuwe Wereld bij de Indianen overal als versieringsteeken wordt aangetroffen.

Swastika is een woord, ontleend aan het Sanskrit, dat de beteekenis zou hebben van geluk, genot, enz.

Het is zamengesteld uit Su = goed, en asti = zijn of zijnde; het gebruik van dit teeken is veel ouder dan deze naam. KRAUSE zegt er van, dat het een woord is van indische afkomst, en dat vermoedelijk met god TVASHTAR in verband staat, wiens zoon, de god AGNI, in een „Radwiege" geboren werd. 2) De juiste beteekenis is, naar ik meen, door geen enkelen schrijver geheel verklaard, wat te begrijpen is, daar zijn oorsprong zich geheel in het nevelachtige verleden verliest.

1) *Das Hakenkreuz in Afrika. Intern. Archiv. für Ethnographie.* Band IX blz. 206.

2) KRAUSE. *Loc. cit.* blz, 351.

Wilson geeft, in zijn uitvoerig werk over het Swastika, geen voorkeur aan de een of andere hypothese, maar beschouwt het als een amulet of als een toovermiddel, dat de hoop uitdrukte op zegen, op een lang leven, geluk, enz. 1)

Als zoodanig is het in Indië, China en Japan nog in gebruik, maar welke beteekenis het oudtijds ook moge gehad hebben, als versieringsteeken heeft het ten allen tijde een groote plaats ingenomen.

Wilson meent, dat het uitsluitend als godsdienstig symbool, slechts door de oudste Boeddhisten, eerste Christenen en enkele amerikaansche stammen is gebruikt. De verhouding van het voorkomen van het Swastika op voorwerpen van huiselijken aard staat volgens hem, als honderd tegen één van gewijden aard.

Van een eenigszins andere meening is de fransche geleerde Mowat, als hij van het croix gammée of Swastika o. a. zegt: 2) „Qu'on est „d'accord pour lui reconnaître un caractère „religieux et sacré, comportant une idée de „bon augure et universellement acceptée comme „telle dans toute l'étendue du monde ancien.

„La croix gammée," zoo vervolgt de heer Mowat, „est, en raison de son universalité an-

1) Wilson. *Loc. cit.* blz. 952.

2) *Bulletin de la Société des Antiquaires de France*, 1896, p. 239.

„térieure à tout autre type monétaire servant „à symboliser la ville qui émettait des espèces.

„Sa présence sur la monnaie avait pour „but d'en faciliter la circulation en lui servant „de garantie publique, c'est à la fois le signe „sacré de la loi, et aussi le certificat de bon „aloi, de bonne valeur. C'est donc, par excel-„lence la marque qui convient essentiellement „à un morceau de métal précieux destiné à „l'échange commercial; on comprend donc par-„faitement son adoption, de préférence à tout „autre, dès le début du monnayage, et ceci „rend compte de la grande extension prise par „l'usage de l'aire en ailes de moulin. Une fois „la monnaie entrée dans les usages internatio-„naux, le signe sacrosaint devenait moins né-„cessaire et pouvait être remplacé sans incon-„vénient par tel autre type ou symbole carac-„téristique du lieu d'émission."

Sommige schrijvers echter zien in het Swastika niets anders dan een ornement uit de oudste tijden, dat al meer en meer in een geheimzinnig teeken, eindelijk in een godsdienstig symbool is veranderd en dat een wijding gaf aan de voorwerpen waarop het werd geplaatst, zoodat men het eenigszins als amulet ging beschouwen.

Andere geleerden zien er in het symbool van den alleroudsten Lichtdienst, en den nauw

daarmede samenhangenden Vuurdienst der arische volken, dat latere volksstammen, zonder den zin er van te begrijpen, uit eerbied hebben behouden.

Overal dan ook in de oudheid werd het gebruikt. SCHLIEMANN vond het Swastika zelfs op de oudste producten van Troje — 1500 v. Chr. — terug.

Wat voor deze verklaring schijnt te pleiten, is dat men in Litthauen zelfs nog heden ten dage de herinnering bewaart aan een in het Noorden vereerden god, die men Sweistik of Swystiks noemde en die bepaald een vuurgod is geweest. Hier komt dus, zooals men ziet, in de Lithausche godenleer, het woord Swastika weder in den god Sweistik te voorschijn.

Men stelde hem voor als de reus van het vuur, die in den hemel, op een grooten, door vlammen omgeven stoel was gezeten, en wiens gloeiende oogen alles in vuur deden ontsteken. Hiermede komt nagenoeg de verklaring van anderen overeen, dat het hakenkruis den bliksem zou beteekenen, waarmede Indra de Demonen wist te treffen 1) of wel den bliksem van Jupiter.

Wederom anderen zien in het Swastika een

---

1) *Die Ersten Menschen und die prähistorischen Zeiten*, von MARQUIS DE NADAILLAC, Stuttgart 1884.

afgebroken rad, het symbool der snelheid, die in oude tijden als een der hoogste begaafdheden werd geacht. Dit denkbeeld van snel verloop, ging dan gemakkelijk over in de gedachte om er den haastig verloopenden of nooit ophoudenden tijd in vertegenwoordigd te zien.

Behalve dat menig geleerde gemeend heeft er het symbool van Odin, Thor en Baal, of wel van Brahma, Vishnu en Siva, de groote hindostansche drieëenheid, in te ontdekken, en weer anderen er den oppersten god der Ariërs in zien, hebben velen de meening geuit, dat het van oudsher den loop der zon heeft voorgesteld, en deze verklaren het als de afgebroken spaken van het zonnewiel. Is deze meening de juiste, dan zouden de vier haken, de omkeeringen, de kenteringen der jaargetijden hebben beduid. Het wisselen der jaargetijden heeft men altijd met godsdienstige feesten gevierd, waarvan wij nog de overblijfselen kennen, t. w.: het Lentefeest, als biddag voor den oogst en als Paaschfeest; het Zomerfeest, onze St. Jan en menige kermis; het Oogstfeest en dankdag en ten slotte het Winterfeest, ons Nieuwjaar en Kerstdag.

Latere volken hebben het Swastika inderdaad beschouwd als het symbool van den zonnegod, en als zoodanig komt het voor op tetradrachmen van Damastion (Epiros) uit de

3e en 4e eeuw vóór onze tijdrekening. Deze munten vertoonen namelijk aan ééne zijde een' Apollo.

Hoe aannemelijk nu iedere verklaring op zich zelve ook schijne, toch zijn er nog latere schrijvers, die steeds naar nieuwe verklaringen zoeken.

Een geleerde, wiens opstel mij onverwacht in handen kwam, 1) beweert nu, dat het Swastika oorspronkelijk niets anders kan geweest zijn, dan een schuin kruis, met een weinig omgebogen hoeken en dat deze primitieve voorstelling die was van een vliegenden vogel, met kop, vleugels en met onder den staart verborgen pooten.

De vogel zou de oudtijds overal zoo geheimzinnige ooievaar zijn, die vooral in Indië als heilig werd beschouwd, omdat hij zich veel met slangen voedde.

Is deze uitleg mogelijk geldig voor Indië, dan moet men er in ons Noorden toch wel iets anders dan een slangeneter in gezien hebben, want daar zijn gevaarlijke slangen niet zoo talrijk!

Doch genoeg! een ieder doe een keuze uit deze hypothesen. Het doel van dit opstel was

1) KARL V. D. STEINEN. *Prähistorische Zeichen und Ornamente. Sonder Abdruck aus der Bastian-Festschrift.* Berlin 1896.

slechts om aan te toonen, dat het Swastika een oud, een zeer oud geheimzinnig teeken is, dat door bijna alle volken is gebezigd en wiens oorsprong nog altijd niet geheel is kunnen verklaard worden.

Na opgemerkt te hebben dat WILSON zegt, dat er vele figuren op munten worden aangetroffen, die op een Swastika gelijken, doch die dit niet zijn, willen wij ten slotte een lijst opgeven van munten, waarop het Swastika vermeld stond.

De heer JOH. W. STEPHANIK heeft de beleefdheid gehad de indische boeken uit zijne numismatische bibliotheek voor mij te willen nazien, zoodat ik de opgaven uit „PRINSEPS" aan hem te danken heb.

1. Op munten van meer dan vijf en twintig grieksche plaatsen als: Cromna (Paphlagonia); Apollonia, (Mysia) Acanthus (Macedonie) Mesembria (Thracia) het eiland Corcyra, Agrigentum, Syracuse, enz.

Deze munten dateeren uit de derde en uit de vierde eeuw vóór Chr. Sommige zelfs kan men tot de zesde of zevende eeuw vóór Chr. terug brengen; deze zijn dus bijna gelijktijdig met het ontstaan van het muntwezen.

Zie *Bulletin des Antiquaires* 1896.
3e Trimestre p. 239.

2. Op Tetradrachmen uit Damastion (Epirus). 3e of 4e eeuw v. Chr.

Zie KRAUSE, *loc cit.* p. 348.

3. Op Staters van Corinthe.

Zie SPINK AND SON'S *Monthly Numism. Circular*. Oct. 1897.

4. Op gouden munten uit noordelijk Thracie; het Swastika beslaat de geheele ruimte van het veld. Zij worden bewaard in het museum van Berlijn en dateeren, volgens wijlen Dr. FRIEDLÄNDER uit de 4e of 5e eeuw v. Chr.

Zie KRAUSE, blz. 348.

5. Op gouden munten van Krananda, een baktrisch koning, tijdgenoot van Alexander den Groote.

Bulletin des Antiquaires, p. 239.

6. Op indo-baktrische munten.

JAMES PRINSEPS. *Essays on indian antiquities*, pl. LXIV nos. 2 tot en met 10

7. Op zilveren munten van den indo-scythischen koning Basodeo.

Bulletin des Antiquaires, p. 239.

8. Op de oudste hindoesche munten.

PRINSEPS, pl. XX, n°s. 26, 27 en 32.

9. Op hindoesche munten uit de eerste eeuwen na Chr., gevonden bij de oude overblijfselen van Behat (Seraranpur).

PRINSEPS, pl. IV, n°s. 1, 2 en 6 en pl. XIX n°. 16.

10. Op oude indische munten, de gedaante hebbende van een kruis, met een Swastika op het uiteinde van iederen arm.

Zie WILSON, *loc. cit.* blz. 877.

11. Op een koperen munt van Sangráma Sinha van Méwar. 1523 n. Chr.

PRINSEPS, pl. XXIV, n°. 25.

12. Op een klein koper muntje van Ceylon.

PRINSEPS, pl. XXXV, n°. 23.

Het Swastika komt, vreemd genoeg, niet voor op de munten der Romeinen, noch op die van de Republiek, noch op de munten van het Keizerrijk. Daarentegen bestaan er eenige „medaillons contorniates" uit den tijd der Constantijnen, waarop het Swastika voorkomt.

Zie *Bulletin des Antiquaires*, p. 239

13. Op deensche goud-brakteaten uit de 5e tot de 9e eeuw onzer tijdrekening.

Zie KRAUSE, blz. 353.

14. Op sommige merovingische munten, die als volgt beschreven zijn:

Meldus civitas (Meaux). *Revers:* croix gammée, dans chaque canton *L.* DE BELFORT, n°. 2869. Denier.

Palatium et Scola. Croix grecque crossée à droite, c. à. d., dont les quatre bras ont des prolongements courbés du côté droit. DE BELFORT, n°s. 3530—3552. Deniers.

Monnaie indéterminée. Croix gammée cantonnée de quatre globules dans une guirlande. n°. 5679. Denier.

Avernum civitas. Croix gammée entourée de quatre globules dans une guirlande de feuillage. Tiers de sou, jadis doré, n°. 5941.

Parisius. Croix gammée cantonnée de quatre L, n°. 6315. Denier.

15. Behalve op de hierboven beschreven denarii van Pepijn, bij Domburg gevonden, komt het Swastika ook nog voor op een denarius van denzelfden koning, te St. Géry, of volgens anderen, te St. Germain geslagen.

Cat. GARIEL, n°. 582.

In het museum van Nijmegen, zag ik bij de romeinsche voorwerpen uit het kabinet GUYOT, een doekspeld van brons, die een Swastika voorstelde. Een dergelijke fibula met Swastika werd gevonden op de romeinsche legerplaats den Saalburg bij Homburg. (Mededeeling van Dr. W. PLEIJTE.)

In angelsaksische graven in Bergshire en Oxford, heeft men eveneens dergelijke fibulas gevonden. Bij Domburg tot nu toe niet.

Maar ook op latere, Christelijke monumenten komt het hakenkruis voor; bijv. men ontmoet het in de catacomben van Rome, volgens WILSON, tot bijna 1000 maal toe; het prijkt op de beroemde urn van Albana, op den stoel van den H. Ambrosius te Milaan, op een doopfont in een oude kerk in Denemarken, enz., enz

Merkwaardig blijft het evenwel, dat het Swastika op munten van den Karolingiër PEPIJN wordt aangetroffen, die, naar alle waarschijnlijkheid in ver van elkander verwijderde plaatsen van zijn rijk zijn vervaardigd, waaruit dus op nieuw blijkt, dat dit ornement bij de Franken ook in aanzien stond. 1)

MIDDELBURG, juni 1897. MARIE DE MAN.

1) Het Swastika was gedurende het geheele bronstijdvak, in Europa in gebruik.

„Looking over the entire prehistoric world," zoo vervolgt WILSON.

„we find the Swastika used on small and comparatively insignificant „objets, those in common use, such as vases, tools, household goods „and utensils, objects of the toilet, ornaments, etc. and infrequently „on statues altars, and the like.

„In Armenia it was found on bronze pins and buttons; in the Tro- „jan cities on spindle-whorls; in greeze on pottery, on gold and bronze „ornaments and fibulae. In the Bronze Age in western Europe, in- „cluding Etruria, it is found on the common objects of life, such as „pottery, the bronze fibulae, ceintures, spindle-whorls, etc. In addition „to the toregoing, there were peculiar uses of the Swastika in cer- „tain localities: In Italy on the hut urns in which the ashes of the „dead are buried; in the Swiss lakes stamped in the pottery. (The „stamp with which the imprint was made on pottery has been „fonnd in the Swiss lake dwelling of Bourget, and is credited to the „museum of Chambéry) in Scandinavia on the weapons, swords, etc., „and in Scotland and Ireland on the brooches and pins; in America „on the metates for grinding corn; the Brazilian women wore it on „the pottery fig leaf; the Pueblo Indian painted it on his dance rattle, „while the North American Indian, at the epoch of the mound building „in Arkansas and Missouri, painted it in spiral form on his pottery; „in Tenessee he engraved it on the shell, and in Ohio cut it in its „plainest normal form out of sheeds of copper. So also among the „modern Indians, we find it employed on occasions of ceremony, as „in the mountain chant by the Navajoes, and the war chant of the „Kansas, on the necklace and ceremonial garters of the Sac woman. „and on the war shields of the Pimas."

WILSON, *loc. cit.* blz. 951.

Le jeton dans les Comptes des maîtres des Monnaies du duché de Brabant

Aux XVIIe et XVIIIe siècles.

Règne de Philippe V.

1700—1712.

(*Suite*).

Charles II appela par testament à lui succéder le duc d'Anjou, petit-fils de Louis XIV, qui prit le nom de Philippe V.

Les Anglais, les Hollandais et les Impériaux inquiets des menées ambitieuses du Roi de France, opposèrent à Philippe, Charles second fils de l'empereur Léopold 1er. Il s'ensuivit une guerre qui se termina par l'annexion des provinces belgiques aux possessions de la Maison d'Autriche.

Philippe V fut inauguré en Brabant le 21 février 1702. Le premier compte de la Monnaie d'Anvers, se rattachant au règne de ce prince, qui nous soit parvenu, commence seulement au 17 juillet, il n'y est donc naturellement pas fait mention de la frappe des jetons d'inauguration. Nous devons à d'autres documents d'archives quelques renseignements concernant l'émission de ces pièces. Pour l'inauguration de Philippe il fut livré par l'atelier d'Anvers 200 jetons d'or, 5336 jetons d'argent, de trois modules différents et pour 7 marcs de jetons de cuivre. Les coins de ces jetons sont du graveur-général Philippe Roëttiers. 1)

Atelier d'Anvers

I. COMPTE DE JEAN-BAPTISTE SNYERS; du 17 juillet 1702 au 9 mars 1705.

Graveur-général: PHILIPPE ROËTTIERS.

Jects d'argent pour differentes villes et collèges.

Ledit maître at encore faict œuvrer et monnoyer esdits jects d'argent de onze deniers cincq grains d'argent fin en alloy, au remède d'un grain et demy, la quantité de deux cent nonante-sept marcs trois onces deux esterlins; desquels ont esté mis en boîte trente pièces, lesquelles pièces ont esté trouvées par l'asayeur-général à onze deniers sept grains et demy; ainsy deux grains et demy au des-

---

1) A. DE WITTE. *Un jeton d'argent inédit, frappé en commémoration de l'inauguration du roi Philippe V, en qualité de comte de Namur.*

sus du pied règlé par les instructions et partant icy . . . . N.

Archives générales du royaume de Belgique. Chambre des Comptes, registre n°. 17962.

II. COMPTE DE JEAN-BAPTISTE SNYERS; du 8 avril 1705 au 24 novembre 1707.

Graveur-général: PHILIPPE ROETTIERS.

Silvere leggelt voor verscheyde Collegien, etc.

Noch heeft den voorscreven muntmeester laeten wercken ende munten in het voorschreven leggelt van elff penningen vyff greynen fyn silvers in alloy, ter remedie van anderhalff greyn, de quantiteyt van hondert drye mercken; waer van syn geweest in scisalien twee mercken, ende inde busse thien penninghen, de welcke byden assayeur generael syn bevonden boven den geordonneerden voet, te weten elff penningen seven en 3/4 greyn, ende also hier voor niet. . . . . N.

Archives générales du royaume de Belgique Chambre des Comptes, registre n°. 17963.

Il est à noter qu'Anvers s'était soumis à Charles III, dès le 6 juin 1706.

Règne de Maximilien Emmanuel.

1712—1714.

Sentant son pouvoir perdu dans les provinces belgiques, Philippe V céda définitivement ses droits sur les Pays-Bas espagnols, le 2 janvier 1712, à l'électeur de Bavière Maximilien Emmanuel. Le Namurois et le Luxembourg seuls tenaient encore pour le petit-fils de Louis XIV. Maximilien s'empressa de se faire inaugurer à Namur, le 17 mai et à Luxembourg, le 27 mai 1712.

Le registre n°. 3468 de la Chambre des Comptes aux Archives du royaume, donne quelques détails sur la fabrication des pièces forgées pour la cérémonie de la prestation de serment:

„Le 14 may 1712 a esté delivré à Henry van Zoest, le fils, 720 „florins pour faire des médailles d'argent au poid et titre d'un es„quelin de Metz, pour jetter au peuple à l'inauguration de S. A. S. E.; „Item, un lingot d'argent, pesant 54 onzes, pour l'effect que dessus, „à raison de 3 florins l'once.

„Ledit jour, 75 louis d'or neuz, de 16 florins piéce, pour frapper „des médailles au poid et titre d'un pareil louis.

„Le 24 et 25 dudit mois, encore 80 louis d'or neuz, de 16 florins „pièce, et 30 escus de Metz et Strassbourg, pour faire des médailles „d'or et d'argent, comme devant, de valeur de ces dites pièces.

„Le 8 juin ensuivant, encore 11 pareils louis d'or pour servir au „même effect."

Le graveur de l'atelier de Namur, où furent frappées ces pièces, avait nom G. de Backer. 1)

---

1) *Revue belge de numismatique*, T. X, p. 114.

Règne de Charles III—VI.

1703—1740.

L'archiduc d'Autriche Charles, roi d'Espagne, fut élu Empereur, en 1711, sous le nom de Charles VI.

Au cours de son règne l'atelier d'Anvers fut pour ainsi dire seul en activité dans le Brabant. L'atelier de Bruxelles ne fut ouvert, de mai 1712 à mai 1713, que pour une fabrication de 150.000 marcs de liards de cuivre.

Plusieurs comptes monétaires manquent, aussi serons nous fort incomplet en ce qui concerne les jetons.

Atelier d'Anvers.

I. COMPTE DE JEAN-BAPTISTE SNYERS; du 25 avril 1711 au 3 juin 1712.

Graveur-général: PHILIPPE ROËTTIERS.

Jects d'argent.

Ledit maître a encore fait ouvrer et monnoier desdicts jets la quantité de cent quarante marcq une once desquelles ont esté mises en boite noeuf pièces, lesquelles ont esté trou-

vées par l'assayeur général au pied ordonné par les instructions et partant icy . . . N.

Archives générales du royaume de Belgique. Chambre des Comptes, registre n°. 17964.

Il s'agit probablement de jetons fabriqués à l'occasion de l'élévation de Charles à l'Empire.

II. COMPTE DE JEAN-BAPTISTE SNYERS; du 9 octobre 1717 au 1er juillet 1720.

Graveur-général: PHILIPPE ROËTTIERS. 1)

Goude Sayepenninghen tot vier guldens derthien stuyvers het stuck sterken gelde soo voor de provincie van Brabant als Vlaenderen.

Noch heeft den voorschreven rendant laeten wercken ende munten inde voorschreven goude Saye penningen ten pryze als boven van 22 karaet ende 3/4 van een greyn in aloy ende van twee engelsen 8 azen het stuck dien volgende 71 stucken met $\frac{1}{9}$ gedeelte van een stuck op de snede int merck troisch ende op gelycke remedie als den dobbelen ende enckelen gouden Souvereyn de quantiteyt van 552 stucken de welcke maecken 171 heele Souverynen ende $\frac{3}{25}$ gedeelte van eenen Souvereyn ende alsoo

1) Philippe-Louis Roëttiers paraît avoir rempli les fonctions de graveur-général dès le mois de mai 1719, en remplacement de son père Philippe.

delivrantien van den voorschreven goude saeypenninck maer en beloopen ter quantiteyt van seven mercken 4 oncen 15 engelsen soo soude ingevolghe de instructie gelevert voor de voorschreven fabricke van den heere waerdyn, aende graveur Rottiers ende aen den assayeur particulier ter date 7 ende 14 7^{bris} 1717 ende andere byde welcke den rendant voor de voorschreven saeypennigen ende de goude medalien was belast te conveerteren de quantiteyt van 16 mercken 6 oncen 17 engelsen ende van elcke merck medalien een stuck scroyen inde busse te laten stellen soo is er hier bevonden courtresse in de masse 9 marcken, 2 oncen 2 engelsen, dient hier voor memorie ende vermits syne ma^{té} voor diergelycke specien geen heerlyck recht en treckt soo comt hier voor . . . . N.

Silvere Sayepenningen van vier engelsen dry ende twee engelsen yder stuck soo voor de provintie van Brabant als Vlaenderen.

Noch heeft den voorschreven rendant laeten werken ende munten inde voorschreven silveren saeypenningen van gewicht als boven, ende op het alloy vande silvere fransche dry croonen, cours hebbende voor 56 stuyvers sterck geldt ende op d'ordinaire remedie soo int gewichte als alloy breeder gespecificeert

in d'instructie gesonden aenden heere wardyn aen ditto rendant aen den graveur Rottiers ende aen den assayeur particulier ende alsoo delivrantien vande selve silvere saeypenningen maer en staen geannoteert byde notitie van den waerdeyn op 128 marcken 9 engelsen ende daer soude moeten wesen 129 mercken 4 oncen 10 engelsen soo isser te cort gelivranceert 1 merck 4 oncen 1 engelsche inde busse autem synder bevonden seven penningen dry van vier engelschen het stuck, twee van dry engelschen t'stuck ende twee van twee engelsen t'stuck voor het maeken van d'assaye generael die gewogen hebben gewonen d'een door d'ander een once twee engelschen 16 asen de welcke afgetrocken synde vande voorschreven livrantien blyft netto 127 mercken, 7 oncen, 6 engelschen, 16 asen maer alsoo de voorschreven rendant moesten employeeren tot de voorschreven fabricque mede begrepen de medaillien de quantiteyt van 148 mercken 6 oncen 16 engelschen silver a 11 penningen 1½ grani soo comt hier te cort gelivranceert 20 mercken 7 oncen 3 engelsen 16 asen hier. . . . . Memorie.

Silvere legghelt voor verscheyde Collegien.

Noch heeft den voorschreven rendant laeten wercken ende munten in het voorschreven

leghelt van elff penningen vyff grynen fyn silvers in alloy te remedie van anderhalf gryn de quantiteyt van 264 mercken waer van syn geweest in scisalien vyff mercken dienvolgende blyft netto 259 marcken waer van geen heerelyck recht betaelt en wordt, ende alsoo hier voor niet . . . . N.

Ende inde busse 26 penningen de welcke by den assayeur generael syn gevonden boven den geordonneerden voet te weten elff penningen vyff greyn en 3/16 van een greyn dan alsoo by de notitien vanden assayeur particulier wordt bevonden dat den voorschreven muntmeester soude genoten hebben in aloy 2/3 van een gryn voor remedie soo moet hy ingevolghe van syne instructie aen syne Ma[t] daer van goet doen de hellicht te weten 1/3 van een gryn die maecken op de voorschreven nette quantiteyt 3 penningen 14 1/3 grain ende al advenant van 23 guldens 13 stuyvers het marck fyn, comt hier de somme van VII fl. 1 s. XXXVIII[ten].

Copere Saeypenningen ende leghpenninghen.

Noch hebben de voorschreven rendanten laeten wercken inde voorschreven copere Saeypenningen ende leghpenningen de quantiteyt van 119 mercken, 2 oncen, waer van syn ge-

weest in scisalien 3 mercken ende in de busse 12 penningen, hier voor . . . . Memorie.

Archives générales du royaume de Belgique. Chambre des Comptes, registre n°. 17964[1].

Des recherches que nous avons faites concernant les Saeypenninghen ou jetons d'inauguration de Charles VI, il appert qu'il a été frappé, en tout, pour la Flandre et pour le Brabant, 552 jetons d'or, 2250 jetons d'argent du poids de 4 esterlins, 2070 du poids de 3 esterlins et 2760 du poids de 2 esterlins plus pour 7 marcs de jetons de cuivre. 1) DUGNIOLLE décrit de ces jetons sous les n°s. 4867, 4868 et 4869, le catalogue DE COSTER, sous les n°s. 709 et 711.

*
* *

Sous Charles VI on ne frappa monnaie qu'à de rares intervalles et de plus les comptes des maîtres font souvent défaut, par suite les renseignements qu'il est possible d'y puiser concernant la fabrication des jetons sont des plus rares.

Nous croyons donc bien faire de résumer ici ce que nous avons trouvé touchant les jetons de nouvel an, parmi les papiers du Conseil des Finances.

Philippe-Louis Roëttiers reçut 338 fl. 19 s. 6 d. de change pour livraison des jetons d'étrennes pour l'année 1733.

---

1) *Revue belge de numismatique*, T. LIII, pp. 267—68, planches XI, n°s. 5 à 9.

Jacques Roëttiers reçoit, lui, 352 fl. 19 s. 16 d. pour la livraison de 200 jetons d'argent pour la nouvelle année 1734.

En 1735, il touche 443 fl. 11 s. 6 d., y compris 70 florins pour frais de gravure, pour la livraison de 200 jetons ayant le même objet

Les jetons d'argent pour la nouvelle année 1736, reviennent à 484 fl. 17 s. 3 d., payés au graveur.

En 1737, ils coutent 422 fl. 7 s. 6 d. à solder au graveur.

Pour 1738, il est fabriqué 230 médailles dont le coût s'élève à 382 fl. 12 1/2 sols.

Enfin, en 1740, les 240 jetons reviennent à 391 florins.

La plupart de ces pièces sont décrites dans le catalogue DE COSTER. Les jetons d'étrennes, on le sait, étaient distribués à un certain nombre de fonctionnaires, aux gouverneurs-généraux et à quelques autres personnages officiels.

Destinés à rappeler un événement de l'année écoulée, ils portent le millésime qui correspond à cette année et non la date de leur distribution, c'est-à-dire que les jetons d'étrennes distribués le 1er Janvier 1740, par exemple, sont marqués de l'année 1739.

Le graveur-général Philippe-Louis Roëttiers étant venu à mourir au cours de l'année 1732, il eut pour successeur son cousin, Jacques Roëttiers.

Règne de Marie-Thérèse.

1740—1780.

Marie-Thérèse, succéda à son père Charles VI, en vertu de la Pragmatique sanction, acte qui autorisait les femmes à règner. Elle mourut à Vienne le 29 novembre 1780.

Sous son gouvernement on frappa d'abord des espèces de cuivre, en 1744 et 1745, à Anvers et à Bruxelles. En 1749, on se remit à travailler à Anvers jusqu'au 14 février 1758, date de la fermeture de cet atelier, dont le matériel fut transporté à Bruxelles, où l'on frappa monnaie jusqu'à la fin du règne de Marie-Thérèse.

Un petit nombre de comptes monétaires nous ont été conservés. Nous tacherons d'y suppléer, en ce qui concerne la fabrication des jetons, par quelques renseignements puisés à diverses sources.

Atelier d'Anvers.

COMPTE DE THOMAS DOMINIQUE VAN DER MOTTEN; du 31 décembre 1752 au 18 décembre 1753.

Graveur-général: JACQUES ROËTTIERS.

Ce compte renferme cette simple mention:

Médailles: 11 marcs — 3 onces d'argent.

Archives générales du royaume de Belgique. Chambre des Comptes, registre n°. 17971.

C'est le seul compte des maîtres de la Monnaie d'Anvers où il soit question de médailles ou de jetons, car le mot médaille est parfois employé pour jeton.

Les papiers de la Jointe des monnaies renferment :

1°. Etat de la monnaie du 1er janvier au 30 mars 1754.

Médailles : 13 marcs, 2 onces, 8 esterlins d'argent.

2°. Ouverture de la boîte de 1757.

Cette boîte renfermait pour faire des essais :

1 jeton d'or du fort de Slicken avec un dito d'argent ;

1 jeton d'argent représentant l'alliance de l'impératrice avec le roi de France ;

Un autre représentant trois victoires de 1757.

Il est probable que ces jetons sont ceux que décrit le catalogue DE COSTER, sous les nos. 809, 811, 812 et 813.

Les archives du Conseil des Finances, nous fournissent les renseignements suivants, sur la frappe des jetons d'étrennes :

Nouvelle année 1742, on paie 416 fl. 2 s. ½ d. argent de change, pour 230 jetons.

1750. Jacques Roëttiers reçoit pour la livraison de 230 médailles ou jetons 464 fl. 16 s. 6 d

1751. La livraison est de 233 jetons d'argent, le prix 571 fl 15 sols.

1752. 233 jetons.

1753. 233 „

1754. 276 „

1755. 276 „

1756. 276 „

1757. 500 „

Parmi les personnes qui participèrent à la distribution des jetons d'étrennes faite le 1er janvier 1757 il faut citer:

„Dom Mangeard, médailliste particulier de S. A. R., le duc Charles de Lorraine, 1 jeton."

On sait que le gouverneur-général des Pays-Bas autrichiens, fut un fervent numismatiste.

Le catalogue de sa collection, vendue à Bruxelles le 17 septembre 1781 et jours suivants, ne comprenait pas moins de 8275 numéros, dont 7307 monnaies romaines. Ce catalogue est l'œuvre de l'abbé Ghesquière, l'auteur bien connu du *Mémoire sur trois points intéressants de l'histoire monétaire des Pays-Bas*.

Alphonse de Witte.

(*A suivre*).

700-jarig Bestaan van 's-Hertogenbosch in 1885 herdacht.

Gedurende den historischen optocht voorstellende het ontstaan, den bloeitijd en den tegenwoordigen tijd der stad 's Hertogenbosch, op Maandag 20 Juli 1885, werden er médailles algemeen verkrijgbaar gesteld, allen van tin, 27 m.M., muntmeter STEPHANIK.

Vz. Het gekroonde wapenschild van 's Hertogenbosch, zijnde in het veld een boom, in den rechterhoek gekwartelleerd door de wapens van Brabant en Limburg en chef de dubbele adelaar van het huis van Oostenrijk, naast welk wapenschild rechts R. V. links L (ROUPPE VAN DER VOORT en LEWIN.)

Omschrift: 'S-HERTOGEN BOSCH *1185—1885*

Kz.

De eenige bronzen afslagen van dezen penning werden gegeven aan de stad 's-Hertogenbosch, het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant, Hertog Hendrik (Mr. Alph. van Rijckevorsel) Karel V (den heer A. van Gulick) en Maximiliaan van Bourgondië (Jhr. Mr. F. van Rijckevorsel).

Na afloop der feestelijkheden (17—23 Juli 1885) ter herdenking van het 700jarig bestaan der stad 's-Hertogenbosch, kwam een commissie van 15 leden samen om namens de burgerij een huldeblijk aan de feestcommissiën aan te bieden, wegens het goed slagen der feesten.

Dit huldeblijk bestaande in een penning 45 m.M. muntmeter STEPHANIK, werd in het laatst van November 1885 aan de verschillende Commissieleden aangeboden.

Op de voorzijde dier médaille prijkt op den voorgrond de Bossche Maagd, rustend op de stedelijke wapens in 1185 en 1885; zijnde een boom (1185) en een boom in den rechterhoek gekwartelleerd door de wapens van Brabant en Limburg; en chef de dubbele adelaar van het huis van Oostenrijk (1885); boven een lint waarop: 1185 ⋆ 'S-HERTOGENBOSCH ⋆ 1885.

In het verschiet de Stad, waarbij de St. Janskerk terstond in het oog springt.

Kz. In een lauwerkrans:

HULDEBLIJK
NAMENS
DE BURGERIJ AAN
DE
FEESTCOMMISSIËN
18—23, JULI 1885

waaromheen:

FEESTVIERING VAN HET 700-JARIG
BESTAAN DER STAD.

Op den rand van iederen penning was de naam gegraveerd van ieder Commissielid, wien hij was aangeboden.

De médailles zijn vervaardigd in de Fabriek der H. H. VAN KEMPEN, te Voorschoten en ontworpen door den heer L. C. HEZENMANS. Zij zijn in goud, zilver en brons geslagen.

Goud voor den Eere-voorzitter Jhr. P. J. van der Does de Willebois en den Voorzitter der Hoofd-Commissie Mr. E. F. Baron van Rijckevorsel van Kessel. Zilver voor de leden der Hoofd-Commissie, de Heeren J. W. R. van Gulick, H. J. Hartogensis, G. van Andel Bzn., J. F. Gostelie Jzn., L. C. Hezenmans en B. Lutkie en voor de Voorzitters der Sub-Commissiën, de heeren Mr E. Tilman en H. J. F. A. A. M. van Goor. Brons voor de leden der Sub-Commissiën de Heeren Mr. J. T. Boelens, Leon C. Bouman, Alfons van den Broek, H. A. Brouwer, A. F. Cooymans, H. J. Cooymans, C. J. J. Daniëls,

W. van Dijk, A. Douay, F. F. van Geffen, F. J. van der Heijden, A. J. der Kinderen, W. J. Ph. van Oppenraay, P. L. Reijnders, A. J. Stokvis, R. A. L. J. baron Gansneb genaamd Tengnagel, F. J. A. van Weert en A. G. van der Wael.

Deze médailles zijn vergezeld van een prachtig calligraphisch uitgevoerde oorkonde, van de hand des heeren Th. van Kempen, van den volgenden inhoud:

„De Burgerij van 's Hertogenbosch,
„bij het sluiten van het zevende eeuwfeest der „Stad, op Donderdag 23 Juli 1885, hulde brengend aan de waardige en voortreffelijke wijze, „waarop dit feest is ontworpen en ten einde „gebracht

„heeft goedgevonden
„als bewijs van erkentelijkheid aan de feestcommissiën, die zich zoo uitstekend van die „taak kweten

„aan te bieden deze huldeblijken".

Daarna volgen de zooeven medegedeelde namen in sierlijk schrift en het stuk draagt de onderteekening der 15 leden van de huldeblijkcommissie.

Boven in het kader van dit kunstwerk, uitmuntende door eenvoud en sierlijkheid, en getuigende van den goeden smaak des heeren van Kempen, prijkt het Bossche wapen; links

en rechts zijn de jaartallen 1185 en 1885 aangebracht en onder leest men „De Stadt, die hare vromen, wijsen, vernuften, borgeren eert, eert haerselven meest."

N.B. Mij is nog slechts één penning bekend, geslagen ter gedachtenis van het eeuwfeest van het bestaan eener stad. Deze is n.l. van Gouda in 1872 door den zilversmid C. N. DE VOOYS aldaar bij het 600jarig bestaan der stad in den handel gebracht; 26 m.M. muntmeter STEPHANIK.

Vz. Het wapen van Gouda, waaronder in een lint: PER . ASPERA . AD . ASTRA.

Waarboven de buste van Gravin Jacoba een wimpel houdende, waarop JAC. COM.

Rechts de buste van Floris V op een voetstuk, waaronder FLOR./V; links de buste van Ridder Catz, eveneens op een voetstuk, waaronder CATZ/E. Q. 1) Beide laatste inschriften tweeregelig.

Omschrift boven: CONDITORIBVS VRBIS.

Onder 1272: VAN BERGEN . YZENDOORN 2) 1872.

---

1) Ridder Catz heeft in 1272 als voogd over Floris V de grondvesten van Gouda gelegd.

2) Mr. A. A. van Bergen Yzendoorn, Burgemeester van Gouda 1864—1895, in welk jaar hij als Burgemeester overleed.

Kz. Gezicht op de stad; op den voorgrond links de stroomgod in 't riet liggend, een waterkruik houdende, in 't midden vier scheepjes; boven NUMMUS SENATORIUS onder in een rand GOUDA'S 600JARIG JUBILE.

Vergelijk voor dezen penning, waarvan 't hoofddenkbeeld ontleend is aan de oude vroedschapspenningen van Gouda, o. a. VAN LOON I 151.

W. S.

Aanvulling der Beschrijving van de Penningen nà 's Konings dood geslagen in de Kon. Fabriek van Zilverwerken, firma C. J. Begeer.

Na de verschijning van den laatsten jaargang van het *Tijdschrift*, vond ik nog enkele penningen van Begeer, (de 5 eerstvolgende), welke ik niet had ontvangen òf omdat de heer Anth. Begeer zelf geen afslagen had, (nr. 1 en 4), òf wel omdat het slechts letterzijden voor een bestaande Vz. waren, welke ZEd. dacht, dat ik niet noodig had. Waar de openbare verzamelingen steeds de penningen eens per jaar (1 Juli) krijgen, was mij ook het nà 1 Juli 1896 verschenene meerendeels *niet* gezonden, zoodat ook deze thans volgen.

Alphen a/d Rijn, 4 Oktober 1897. W. K. F. Zwierzina.

Kz. Gezicht op de stad; op den voorgrond links de stroomgod in 't riet liggend, een waterkruik houdende, in 't midden vier scheepjes; boven NUMMUS SENATORIUS onder in een rand GOUDA'S 600JARIG JUBILE.

Vergelijk voor dezen penning, waarvan 't hoofddenkbeeld ontleend is aan de oude vroedschapspenningen van Gouda, o. a. VAN LOON I 151.

W. S.

Aanvulling der Beschrijving van de Penningen nà 's Konings dood geslagen in de Kon. Fabriek van Zilverwerken, firma C. J. Begeer.

Na de verschijning van den laatsten jaargang van het *Tijdschrift*, vond ik nog enkele penningen van BEGEER, (de 5 eerstvolgende), welke ik niet had ontvangen òf omdat de heer ANTH. BEGEER zelf geen afslagen had, (nr. 1 en 4), òf wel omdat het slechts letterzijden voor een bestaande Vz. waren, welke ZEd. dacht, dat ik niet noodig had. Waar de openbare verzamelingen steeds de penningen eens per jaar (1 Juli) krijgen, was mij ook het nà 1 Juli 1896 verschenene meerendeels *niet* gezonden, zoodat ook deze thans volgen.

Alphen a/d Rijn, 4 Oktober 1897.

W. K. F. ZWIERZINA.

11*bis*, 1891. 1 en 2 September.

Landbouw-tentoonstelling te Alphen a/d Rijn.

Vz. Het gekroonde wapen van Oudshoorn, daaronder schuin geplaatst de wapens van Alphen (links) en Aarlanderveen (rechts), daartusschen lauwer- en eikentakken.

Omschrift: * HOLLANDSCHE MAATSCHAPPIJ VAN LANDBOUW. AFDEELING ALFEN • OUDSHOORN • AARLANDERVEEN

Kz. Glad veld, *omschrift:*

* TENTOONSTELLING *
1 EN 2 SEPTEMBER 1891.

Brons, gr. 47 m.M. Coll. Z.
op welk ex. in het veld staat gegraveerd:

1E PRIJS
MINORCA'S (ZW.)
H. MEURSINGE.

66*bis*. 1893.

Hondententoonstelling te Arnhem.

Vz. Trofee bestaande uit een jachthoorn, waarop een linksgewende hondenkop, gewei, twee jachtgeweren en sautoir en weitasch.

Omschrift:

NEDERLANDSCHE JACHTVEREENIGING
NIMROD.

Deze Vz. werd in 1875 door wijlen J. ELION voor de vereeniging Nimrod gegraveerd.

Kz. *Omschrift:*

INTERNAT. HONDENTENTOONSTELLING

∘ ARNHEM 1893 ∘

In het veld:

VOOR

TOEGEKEND AAN

Brons, groot 41 m.M.

92*bis*. 1894.

Hondententoonstelling te Haarlem.

Geheel gelijk n°. 66*bis*.

Omschrift Kz. in plaats van Arnhem 1893.

· HAARLEM 1894 ·

Brons, groot 41 m.M.

107*bis*. 1895.

Eerekruis der wereldtentoonstelling te Amsterdam. Eenzijdig.

Cirkelvormig medaillon, rustende op een witgeëmailleerd liggend kruis (zooals in het Amsterdamsche wapen voorkomt), tusschen de armen van het kruis vergulde eikentakjes. Op

het medaillon in vergulde letters, omgeven door dito parelcirkel op rood geëmailleerd fond:

1895.

Omschrift in roode letters op vergulden rand:

WERELDTENTOONSTELLING

: AMSTERDAM :

Met oog en ring, gr. 62 m.M.

De officiëel uitgereikte eerekruizen en bekroningsmedailles werden in Engeland vervaardigd, (bij VAUCHTON te BIRMINGHAM) omdat men het daar zoo goedkoop kon! BEGEER leverde dezelfde stukken aan exposanten, die duplikaten wenschten en diens werk overtreft *verre* het Engelsche, dat eerder gegoten in plaats van geslagen schijnt.

118*bis*. 1896. 8—16 Mei.

Hondententoonstelling te Amsterdam.

Vz. = n°. 66*bis*.
Kz. *Omschrift:*

INTERNATIONALE HONDENTENTOONSTELLING

BEGEER 8, 9 EN 10 MEI 1896 UTRECHT

In het veld, onder het gekroonde Amsterdamsche wapen, met twee leeuwen als schildhouders, rustende op een ornement:

GEHOUDEN
IN HET
„PALEIS VOOR VOLKSVLIJT"
TE
AMSTERDAM
•

Brons, gr. 41 m.M.

[illegible] juli.

[illegible]tentoonstelling te
[illegible] herinneringsmedaille
[illegible] aan een strik hang[illegible]
[illegible] wapens van Neder[illegible]
[illegible] daaronder:

[illegible]ONALE
[illegible]EGEL
[illegible]
[illegible]ONSTELLING
1896

[illegible]ERLANDSCHE [illegible]
[illegible]ZAMELAARS
[illegible]
[illegible]EELING 's-GRA[illegible]
[illegible] door eiken[illegible]
[illegible] arrouche. Ter [illegible]
[illegible] 47 m.M. [illegible]

120*bis* [illegible]
Velocipedewe[illegible]
Vz. Het geslachtswa[illegible]
met helm en lambre[illegible]
(Fig. nº. 54).
Omschrift: [illegible]
Kz. Gaaf veld. [illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]

tot
eer
l.
n
[illegible]STUUR.

120*ter*. 1896. 24—26 Juli.

Tienjarig bestaan van den Nederlandsche(n) Schutterij-Kaderbond.

Vz. Het Nederlandsche wapen met twee leeuwen als schildhouders, rustende op een ornement, waarom zich een lint slingert met de spreuk: JE MAINTIENDRAI

Omschrift: ✱NEDERLANDSCHE SCHUTTERIJ KA·DERBOND

Kz. Het gekroonde wapen van Amersfoort, omgeven door saamgestrikte lauwertakken, daaronder: 1896

ter zijden: BEGEER UTRECHT

Alles in parelcirkel.

Omschrift: IOJARIG BESTAAN HERDACHT TE AMERSFOORT

Brons met oog en ring, gr. 32 m.M. Coll Z.

122*bis*. 1896. 28 Oktober.

Eerepenning voor het Uitvoerend Comité en de Commissieleden der 4—27 Juli 1896 te Leeuwarden gehouden Nationale Nijverheidstentoonstelling.

Vz Het gekroonde wapen van Leeuwarden.

Omschrift: · NATIONALE TENTOONSTELLING · LEEUWARDEN 4—27 JULI 1896

Kz. „WIE WIL, KAN"

*

HULDEBLIJK

VAN

AANDEELH. WAARB. FDS

AAN

UITVOEREND COMITÉ

EN

COMMISSIËN

*

Zilver verguld voor de leden van het Uitvoerend Comité, Zilver voor de Commissieleden, gr. 32 m.M.

Door het verkregen batig saldo behoefde het Waarborgfonds niet aangesproken te worden, waarop namens 115 deelnemers daarin, bovenbeschreven medailles den 28 Oktober 1896 in de zaal van Amicitia te Leeuwarden, bij monde van den heer F. BAKKERS, aan het Uitvoerend Comité en de Commissieleden werden aangeboden.

(Leeuwarder Courant 30 *Okt.* 1896, nº. 257.*)*

131. 1896.

Prijspenning van het Vrijwilliger Corps te Johannesburg. (Zuid-Afrikaansche Republiek)

Vz. In eiken- en lauwerkrans:

JOHANNESBURG

*

VRIJWILLIGER

CORPS

1896

Ter zijde: BEGEER UTRECHT

Kz. Fraaie cartouche omgeven door eiken-, palm- en lauwertakken, rechts ter zijde: H. U.

Gr, 32 m.M.

120*ter*. 1896. 24—26 Juli.

Tienjarig bestaan van den Nederlandsche(n) Schutterij-Kaderbond.

Vz. Het Nederlandsche wapen met twee leeuwen als schildhouders, rustende op een ornement, waarom zich een lint slingert met de spreuk: JE MAINTIENDRAI

Omschrift: ∗NEDERLANDSCHE SCHUTTERIJ KADERBOND

Kz. Het gekroonde wapen van Amersfoort, omgeven door saamgestrikte lauwertakken, daaronder: 1896
ter zijden: BEGEER UTRECHT

Alles in parelcirkel.

Omschrift: 10JARIG BESTAAN HERDACHT TE AMERSFOORT

Brons met oog en ring, gr. 32 m.M. Coll Z.

122*bis*. 1896. 28 Oktober.

Eerepenning voor het Uitvoerend Comité en de Commissieleden der 4—27 Juli 1896 te Leeuwarden gehouden Nationale Nijverheidstentoonstelling.

Vz Het gekroonde wapen van Leeuwarden.

Omschrift: · NATIONALE TENTOONSTELLING · LEEUWARDEN 4—27 JULI 1896

Kz. „WIE WIL, KAN"

*

HULDEBLIJK

VAN

AANDEELH. WAARB. FDS

AAN

UITVOEREND COMITÉ

EN

COMMISSIËN

*

Zilver verguld voor de leden van het Uitvoerend Comité, Zilver voor de Commissieleden, gr. 32 m.M.

Door het verkregen batig saldo behoefde het Waarborgfonds niet aangesproken te worden, waarop namens 115 deelnemers daarin, bovenbeschreven medailles den 28 Oktober 1896 in de zaal van Amicitia te Leeuwarden, bij monde van den heer F. BAKKERS, aan het Uitvoerend Comité en de Commissieleden werden aangeboden.

(Leeuwarder Courant 30 *Okt.* 1896, nº. 257.*)*

131. 1896.

Prijspenning van het Vrijwilliger Corps te Johannesburg. (Zuid-Afrikaansche Republiek)

Vz. In eiken- en lauwerkrans:

JOHANNESBURG

*

VRIJWILLIGER

CORPS

1896

Ter zijde: BEGEER UTRECHT

Kz. Fraaie cartouche omgeven door eiken-, palm- en lauwertakken, rechts ter zijde: H. U.

Gr, 32 m.M.

Nog iets over de 's-Hertogenbossche Brandspuitpenningen.

Wees ik er in mijn vorig opstel over bovengenoemde penningen (*Tijdschrift V*, bl. 42) op, dat het opvallend was, dat geen enkele der door mij daar ter plaatse beschreven penningen voldeed aan de voorschriften van art. 12 der ampliatie van 1739, aanvullende „de Brandtkeure" van 27 Augustus 1703 van 's-Hertogenbosch, thans ben ik in staat mede te deelen, dat zich in de collectie van den Heer Herman van Rijckevorsel te 's-Hertogenbosch een penning bevindt geheel en al conform het voorbedoeld artikel 12.

Het exemplaar heeft veel geleden, is van geel koper en heeft een middellijn van 41 m.M., muntmeter Stephanik, terwijl de tusschen haakjes geplaatste letters reeds geheel en al weggesleten zijn.

Op de voorzijde (gegraveerd):

Bra(ndt)Spuy(t)
op de
Geerlingrbg.
1739

Op de keerzijde:

VOERLIEDEN
N°. 20.

Tot opheldering van dezen penning laat ik hier nog volgen art. 5—9 der ampliatie van 1739 hierboven bedoeld.

Art. 5.

De Gecommitteerde van de Magistraat sullen bij opkomenden Brand, gelijk ook wanneer de Spuyten geprobeert worden, zoowel als Brandmeesters, sig moeten Vervoegen, yeder by haare respective Spuyten, om de nodige Ordres te stellen, en haare geaffecteerdens te Commandeeren.

Art. 6.

Over de Brand Spuyt agter het Stadhuys zijn, benevens de Heeren Mr. Jacob Laurens Chatvelt, en Wilhelmus Bopp als Gecommitteerde uyt de Magistraat, gestelt de Brandmeesters uyt de Blocken van de Marckt, Kerck-

straat en Vugterstraat, en om die onder haare Ordres te bedinen, geaffecteert

4 Kraankinderen te weten N°. 1, 2, 3 en 4.
6 Bierdragers te weten N°. 1, 2, 3, 4, 5 en 6.
3 Turftonders te weeten N°. 1, 2 en 3.
10 Turfdragers te weeten N°. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 en 10.
7 Korendragers te weeten N°. 1, 2, 3, 4, 5, 6 en 7.
3 Korenmeeters te weeten N°. 1, 2 en 3.
5 Voerlieden te weeten N°. 1, 2, 3, 4 en 5.

38.

Art. 7.

Over de Brand Spuyt by de Geertruyde Kerck zijn, benevens de Heeren Mr. Ewout Hendrik Storm van s' Gravezande, en Mr. Hieronimus Gerbade als Gecommitteerde uyt de Magistraat, gestelt de Brandmeesters uyt de Blocken van de Vismarckt en Orthenstraat en om die onder haare Ordres te bedinen geaffecteert

4 Kraankinderen te weeten N°. 5, 6, 7 en 8.
6 Bierdragers te weeten N°. 7, 8, 9, 10, 11 en 12.
3 Turftonders te weeten N°. 4, 5, en 6.
10 Turfdragers te weeten N°. 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19 en 20.
7 Korendragers te weeten N°. 8, 9, 10, 11, 12, 13 en 14.
3 Korenmeeters te weeten N°. 4, 5 en 6.
5 Voerlieden te weeten N°. 6, 7, 8, 9 en 10.

38.

Art. 8.

Over de Brand Spuyt in de Sint Iorisstraat zijn benevens de Heeren Mr. Alexander Berent van Eijbergen en Mr. Abraham Hubert, als Gecommitteerde uyt de Magistraat, gestelt de Brandmeesters uyt de Blocken van de Vugterendijk en de Weversplaats en om die onder haare Ordres te bedienen geaffecteert

4 Kraankinderen te weeten N°. 9, 10, 11 en 12.
6 Bierdragers te weeten N°. 13, 14, 15, 16, 17 en 18.
3 Turftonders te weeten N°. 7, 8 en 9.
10 Turfdragers te weeten N°. 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29 en 30.
7 Korendragers te weeten N°. 15, 16, 17, 18, 19, 20 en 21.
3 Korenmeters te weeten N°. 7, 8 en 9.
5 Voerlieden te weeten N°. 11, 12, 13, 14 en 15.
38.

Art. 9.

Over de Brand Spuit op de Geerlingsche Brug zijn benevens de Heeren Gerard Piper, Dr. Daniel Mobachius Quaat, als Gecommitteerde uyt de Magistraat, gestelt de Brandmeesters uyt de Blocken van de Hinthamerstraat en het Hinthamereynt, en om die onder haare Ordres te bedienen geaffecteert

4 Kraankinderen te weeten N°. 13, 14, 15 en 16.
6 Bierdragers te weeten N°. 19, 20, 21, 22, 23 en 24.
3 Turftonders te weeten N°. 10, 11 en 12.
10 Turfdragers te weeten N°. 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39 en 40
5 Korendraagers te weeten N°. 22, 23, 24, 25 en 26.
2 Zoutmeeters te weeten N°. 1 en 2.
3 Korenmeters te weeten N°. 10, 11 en 12.
5 Voerliden te weeten N°. 16, 17, 18, 19 en 20.
38.

In art. 10 wordt verder vastgesteld dat de 12 baardragers, die, hoewel ze een gebeneficieert Gilde waren, nooit geassisteert hebben bij een brand, zich in geval van Brand bij den Koster der Groote Kerek moeten vervoegen en van hem de zich in die kerk bevindende brandzeilen moesten ontvangen, om die naar de plaats des onheils te brengen, terwijl de heeren Mr. Jacob Massing en Nicolaas Blotenburg belast worden met 't toezicht van die brandzeilen en de baardragers als gecommitteerden uit de Magistraat.

Bij resolutie van 11 Mey 1740 werd dit aantal van geaffecteerden aldus gewijzigd:

Bij de Spuit achter het Stadhuis 4 Kraankinderen, N°. 1—4; 4 Bierdragers, N°. 1—4;

4 Brouwersknegten (N°. 1 uit de Brouwerij den Hemel, N°. 2 uit den Luypaert, N°. 3 uit den Witten Hond, N°. 4 uit den Brouwkuijp); 3 Turftonders, N°. 1—3; 6 Turfdragers, N°. 1—6; 6 Koren- of Zakkendragers, N°. 1—6; 4 Korenmeters, N°. 1—4 en 5 Voerlieden; N°. 1—5; te samen 36 geaffecteerden.

Bij de Spuit aan de Geertruide Kerck: 4 Kraankinderen, N°. 5—8; 4 Bierdraegers, N°. 5—8; 5 Brouwersknechten (N°. 5 uit de Drie Kroonen, N°. 6 uit de Drie Molen Yzers, N°. 7 uit de Zwarte Leerse, N°. 8 uit de Werelt, N°. 9 uit Den Boerendans); 3 Turftonders, N°. 4—6; 5 Turfdraegers, N°. 7—11; 6 Koren- of Zackendragers, N°. 7—12; 4 Korenmeeters, N°. 5—8 en 5 Voerlieden, n°. 6—10; te samen 36 geaffecteerden.

Bij de Spuit in de St. Jorisstraet: 4 Kraankinderen, N°. 9—12; 4 Bierdragers, N°. 9—12; 4 Brouwersknegten (n°. 10 uit de Witte Son, N°. 11 uit den Anker, N°. 12 uit de Witte Zwaan, N°. 13 uit de Witte Laarse); 3 Turftonders, N°. 7—9; 5 Turfdragers, N°. 12—16; 6 Koren- of Zackendraegers, N°. 13—18; 4 Korenmeeters, N°. 9—12; 5 Voerlieden, N°. 11—15 en 1 Kalkmeter, N° 1; te zamen 36 geaffecteerden.

Bij de Spuit op de Geerlingsche Brugge: 4 Kraankinderen, N°. 13—16; 4 Bierdragers,

N°. 13—16; 4 Brouwersknegten (N°. 14 uit de drie Zwaanen, N°. 15 uit de drie Klocken; N°. 16 uit de Roode Kroon, N°. 17 uit de Karsseboom); 3 Turftonders, N°. 10—12; 5 Turfdragers, N°. 17—21; 6 Koren- of Zackendraegers, N°. 19—24; 2 Korenmeeters, N°. 13 en 14; 1 Steenkolenmeeter, N°. 1; 5 Voerlieden, N°. 16—20; te zamen 36 geaffecteerden.

Merkwaardig is ook de resolutie van 3 Augustus 1740, waarbij ieder der gecommitteerden uit de Magistraat en den Pensionaris, „een zilvere penning ter waarde van veerthien Stuyvers van stadswegen" wordt toegezegd voor ieder der 9 vaste bijeenkomsten, terwijl de Gecommitteerden ingeval van brand „een dubbelde zilveren Penning van agt en twintig Stuyvers" zullen ontvangen.

Het insigne der Gecommitteerden en der Brandmeesters waren stokken; de knoppen der stokken van de Gecommitteerden waren verguld. (Zie resolutie van 3 Augustus 1740.)

W. S.

Eerst kortelings vernamen wij, zeer tot ons leedwezen, dat ons medelid, de Heer

Willem Jacobus Fortuijn Droogleever,

oud notaris te Gouda, den 6den Januari l.l. is overleden.

Wij meenen in den geest van den overledene te handelen, door geen omstandig levensbericht van hem te geven.

November 1897.

HET BESTUUR.

Inhoudsopgave der Tijdschriften die het Genootschap in ruiling ontvangt.

I. Revue belge de numismatique.

53e année (1897), 4e livraison.

Un cinquième d'écu de Philippe II, frappé à Arras en 1582, par M. le Vte BAUDOUIN DE JONGHE.

Le „civitat" de Jean de Merwede, par M. l'abbé POLYD. DANIËLS.

Les ducats d'or d'Aymon de Montfaucon 1490—1517), par M. C. F. TRACHSEL

Les jetons et les médailles d'inauguration, frappés par ordre du gouvernement général aux Pays-Bas autrichiens (1717—1792), par M. A. DE WITTE (Suite).

Médaille gravée de Marie de la Châtre, dame de Châteauneuf-sur-Cher, femme de Guillaume de l'Aubespine, maître des requêtes de l'hotel du Roi (1586), par M. J. ROUYER.

Note sur les sceaux des corporations de métiers de la ville de Hasselt, au XVIe siècle, par M. le Dr. C. BAMPS.

II. Revue suisse de numismatique.

Tome VII 1e livraison.

T. IMHOOF—BLUMER. Zur Münzkunde Kleinasiens. (Schluss.)

E. GNECCHI. Monetazione romana (prima parte).

R. VALLENTIN DU CHEYLARD. Du florin du poids de Piémont

F. HAAS. Beiträge zu einer luzernischer Münzgeschichte. (erster Theil.)

A. RAUGÉ VAN GENNEP. Bibliographie numismatique des princes de la maison de Savoie.

Dr. TH. VAN LIEBENAU. Ein Gutachten über die Reform des Münzwesens von 1758.

PAUL CH. STROEHLIN. Médailles suisses nouvelles. Médailles étrangères nouvelles.

III. Rivista Italiana. Fasciolo III. 1897.

GABRICI ETTORE. La cronologia delle monete di Nerone stabilita sopra nuove ricerche iconografiche. (5 Tav.)

RIZZOLI LUIGI. Nuovo contributo alla Numismatica Padovana. (1 Tav.)

BABELON ERNESTO. De l'utilité scientifique des collections de monnaies anciennes.

GNECCHI FRANCESCO. Numismatica e medagliostica.

IV. The American Numismatic and Archaeological Society of New-York City.

Proceedings and Papers. Thirty-ninth annual meeting.

Gemengde Berichten.

[illegible] Nic. Penninger [illegible]

[illegible]

[illegible] Singeankt [illegible]

[illegible]

JEREMIA	KL. III. 22
HET ZYN	RENHE-
DE GOE-	DEN DES
DERTIE-	HEEREN

In de afsnede: S.C. ELION. F.

Brons, gr. 62 m.M. Nal. J. Elion.

ALPHEN A/D RIJN. Z.

Muntvondst te 's Hertogenbosch in 1812.

„In deeze winter (1812) werd bij het maken van een nieuwen vloer in een kelder van een huys bij de Barbarkapel in de Beursestraat een klein keulsaarde kruykske gevonden, dat met silveren penningen gevult was. Daar moeten wel hondertvijftig in geweest zijn, maar meestal kleyn van stuk. De metzelaar welke het vondt, had het grootste gedeelte der penningen al bij eenen silversmid verkogt, voordat het aan den eigenaar van het pand ter oore kwam.

Van deezen kogt ik het kruykske en twee penningskens voor een bagatel.

De kleynste is goed duidelijk en vertoont op den voorkant een hoofd en daar omheen in oude letters: *Phs. Dei. Grat. Archid. Aust. Dux Burg. B.*

De agterkant geeft een waapenschild te zien en daar omheen: *Omnis. Spritus* (lees Spiritus) *Laudet. Dominum. An* 1504.

De ander is grooter van stuk maar erg afgesleten. De voorkant geeft mede een hoofd en de agterkant een waapenschild met twee leeuwkens en een arend

Gemengde Berichten.

Aanvulling van DIRKS, Ned. Penningen 1813 – 1863.

1860—2 Mei.

Vijf-en-twintig-jarig huwelijk van
Mr. P. J. Teding van Berkhout en
H. M. A. F. baronesse van Slingelandt.

Vz. De door een helm met struisveeren en lambrequins gedekte wapenschilden der echtelieden, daaronder:

M^R. PIETER JACOB TEDING
VAN BERKHOUT
EN
HIERONYMA MARIA ANTONIA FORTUN'
BARONESSE VAN SLINGELANDT
VYF EN TWINTIG JAREN
IN DEN ECHT VEREENIGD
2 MEI 1835—1860.

Kz. Een geopende Bijbel voor een stralende zon, op de bladen ingeslagen:

JEREMIA	KL. III. 22
HET ZYN	RENHE-
DE GOE-	DEN DES
DERTIE-	HEEREN

In de afsnede: S.C. ELION. F.

Brons, gr. 62 m.M. Nal. J. Elion.

ALPHEN A/D RIJN. Z.

Muntvondst te 's Hertogenbosch in 1812.

„In deeze winter (1812) werd bij het maken van een nieuwen vloer in een kelder van een huys bij de Barbarkapel in de Beursestraat een klein keulsaarde kruykske gevonden, dat met silveren penningen gevult was. Daar moeten wel hondertvijftig in geweest zijn, maar meestal kleyn van stuk. De metzelaar welke het vondt, had het grootste gedeelte der penningen al bij eenen silversmid verkogt, voordat het aan den eigenaar van het pand ter oore kwam.

Van deezen kogt ik het kruykske en twee penningskens voor een bagatel.

De kleynste is goed duidelijk en vertoont op den voorkant een hoofd en daar omheen in oude letters: *Phs. Dei. Grat. Archid. Aust. Dux Burg. B.*

De agterkant geeft een waapenschild te zien en daar omheen: *Omnis. Spritus* (lees Spiritus) *Laudet. Dominum. An* 1504.

De ander is grooter van stuk maar erg afgesleten. De voorkant geeft mede een hoofd en de agterkant een waapenschild met twee leeuwkens en een arend

te zien, maar het omschift is niet te ontcijferen, alléén het jaartal 1496 of 98 is nog eenigszins zigtbaar.

Later hoorde ik van den Heer Jan de Bergh, Notaris te deezer stede, dat hij wel twintig dezer penningskens gekogt had van den silversmid, en dat dezelven bijna allen precies gelijk zijn aan mijnen duydelijken en van denzelfden tijd. Ook moeten de Heeren Doctor Willebois en Predikant Paijen van deeze penningen gekogt hebben."

Ik vind bovenstaande vermeld in een onder mij berustende bundel aanteekeningen van den Bosschen kunstschilder Quirinus van Amelsfoort (1760 - 1820).

Voor zoover ik kan nagaan, geloof ik dat het vinden dezer penningen niet is gepubliceerd (1), zoodat de mededeeling ervan den belangstellenden wellicht nog van eenig nut mag wezen.

Het beschreven Penningje, schijnt een stuiver (of dubbele stuiver) van Philips den Schoone als Hertog van Brabant te zijn. Zie van der Chijs, *De munten der Hertogen van Brabant*, Plaat XXII.

ROTTERDAM. CH. C. V. VERREYT.

Muntvondst.

In April van het vorige jaar ontving ik eene Romeinsche munt, gevonden op de buitenplaats

(1) Ik raadpleegde ook het *Journal des Bouches du Rhin* van Oct. 1812—April 1813, dat in 1811 de *'s Hertogenbossche Courant* verving en wiens uitgifte bij het ontruimen der stad door de Franschen gestaakt werd.

„Crailoo", noordwaarts van den straatweg van Naarden op Laren. Deze munt is een middelbronzen van Trajanus met op de Kz. de gevleugelde Overwinning tusschen SC en het omschrift OPTIMO-PRINCIPI-SPQR.

Zij werd gevonden tusschen het kalkpuin eener afgebroken boerderij, welke meer dan twee eeuwen oud was. De munt is niet merkwaardig om hare zeldzaamheid, noch om hare uitmuntende conservatie, maar alleen om de *vindplaats.*

Crailoo of Kräyloo ligt op een hoogen zandgrond in het Gooi, een half uur van Laren.

Nergens is, voor zoover mij bekend, *in het Gooi tot dusver eenig Romeinsch overblijfsel gevonden;* waarschijnlijk zijn de Romeinen *niet ver benoorden Utrecht* geweest. Uit deze gevonden munt nu te willen afleiden, dat Romeinsche legioenen zich opgehouden hebben in het noorden van Gooiland, dicht bij de oevers van het meer Flevo, ware al te gewaagd. Veeleer zou men mogen aannemen, dat zij in de vroegere middeleeuwen, omstr. het jaar 1000, toen die streek bewoond was, door een reizend koopman verloren is. Zoolang deze munt *de eenige* is, die daar uit den grond komt, moet men voorzichtig zijn met gevolgtrekkingen.

HILVERSUM. J. E. TER GOUW.

Een onbeschreven stuiver van West-Friesland

In de verzameling van den Heer WAGNER, gep. majoor der infanterie te Amersfoort, vond ik onlangs

een stuiver van West-Friesland, die zoozeer in het omschrift der keerzijde van den door VERKADE afgebeelden afwijkt, dat ik meen de aandacht der lezers van ons Tijdschrift op deze belangrijke variëteit te mogen vestigen.

Het type is gelijk aan dat van VERKADE pl. 73, n°. 2.

Vz. Het gekroonde wapen van Friesland tusschen: I—S

Omschrift: MONETA · NOVA wapenschildje, waarin een links klimmende leeuw, O······ RISIÆ

Kz. Een compartiment van vier dubbele boogjes, waarop een geopend, gebloemd kruis geplaatst is met de letters: W F in het hart.

Omschrift: SIT · NO — · · · · · — OMIN—BENED.

Het is mogelijk dat boven de kroon een jaartal geplaatst is, maar de munt heeft daar zeer veel geleden, zoodat het onmogelijk is dit te onderscheiden.

TH. R.

Das Brasilianische Geldwesen von JULIUS MEILI, *corresp. Mitglied des Historisch-Geogr. Institutes von Brasilien in Rio de Janeiro.*

I Theil. Die Münzen der Colonie Brasilien (1645 *bis* 1822), *Zürich* 1897.

In diesem stattlichen Werke bietet der Verfasser uns den Anfang seiner Darstellung des gesammten brasilianischen Geldwesens d. h. Brasilien als portu-

giesischer Colonie (bis 1822) und verspricht uns zugleich in einem 2ten Theile die Münzen des unabhängigen Brasiliens (Kaiserreich und Republik), in einem 3ten das brasilianische Papiergeld eingehend zu behandeln.

Mit grossem Scharfsinne ist der zu verwerthende Stoff in Abschnitte eingetheilt und die glashellen Vorstellungen der vereinzelten Facta beurkunden uns, wie viele Mühe der gelehrte Verfasser sich getröstet hat, um den graden Weg im Wirrwarr von Leis, Alvarás, Decretos, Provisoes und Avisos zu finden und uns zu zeigen.

Ehe wir den eigentlich beschreibenden Theil der Münzen vor uns haben, führt der Verfasser uns allmählich in dasjenige ein, was wir später zum richtigen Verständniss der Sache bedürfen und legt uns vor:

I. Inhalts-Verzeichniss der Tafeln mit kurzer Beschreibung der auf 59 Tafeln abgebildeten Stücke.

II. Litteratur-Nachweis systematisch eingetheilt in: Geschichte, Gesetzgebung, Abgabe der Goldfünften als Steuer, Münzwesen und Papiergeld.

III. Verzeichniss der haupsächlichsten, auf das Geldwesen der Colonie Brasilien bezüglichen portugiesischen Gesetze, Erlasse, Beschlüsse, Verfügungen u. s. w.; vom Gesetze des 8ten März 1694 (Einrichtung einer Münze in Bahia) an bis zur Erklärung der Unabhängigkeit des Landes, 7 Sept. 1822, *Independencia ou morte!*

IV. Uebersicht des altbrasilianischen, resp. altportugiesischen Münzgewichtes (1 Marco = 229½ Gramme).

V. Gewichts- und Werthtabelle der in Brasilien

oder für dasselbe während der Jahre 1695 bis 1822 geprägten Gold-, Silber- und Kupfermünzen. Für jede Münze einzeln angegeben: die Prägejahre, Benennung, Werthaufschrift in Reis, damaliger Nominal-Werth in Reis, gesetzliches Gewicht in Oitavas und Grãos und dieses wieder in Gramme reducirt, später constatirtes wirkliches Gewicht dieser Stücke in Gramme und schliesslich Pari-Werth in Francs und Pfund Sterling; bei den Silbermünzen ausserdem noch die Angabe des Prägeortes.

VI. Tabelle der brasilianischen Wechselkurse auf London in Pence per Milreis (durchschnittlich $67^{7}/_{10}$ Pence = 1 Milreis).

Nach diesen eingehenden Vorbemerkungen folgt der beschreibende Theil mit geschichtlichen Notizen.

Der erste Abschnitt gibt uns einen Rückblick auf das auch für Brasilien geltende portugiesische Münzwesen während der Jahre 1500—1688, welches mit der Entdeckung (3 Mai 1500 N. S.), der Eroberung und der Colonisation Brasiliens durch die Portugiesen eingeführt wurde und aufrecht erhalten blieb bis zum Jahre 1694, in welchem zur Errichtung einer eigenen Münze in Brasiliens Hauptstadt 1) Bahia beschlossen wurde. Brasiliens Urbewoner besassen keine Münzen, sie wurden erst durch die Colonisten mit wirklichem Gelde bekannt gemacht.

Die zur Zeit der Entdeckung in Portugal kursirenden Stücke, welche wir also auch als älteste brasilianische betrachten dürfen, waren in Gold:

---

1) Seit 1763 Rio de Janeiro.

Portuguez (Portugalöser)	3900	Reis
Cruzado	390	"

mit ihren Untertheilen;

in Silber:

Portuguez, ganze und halbe	400 resp. 200	Reis.
Tostão (Kopfstück)	100	"
Vintem	20	"
Cinquinho	5	"
und Indio (Indier)	33	"

in Kupfer:

Real, auch halbe und Ceitil oder 1/6 Real.

Eigenthümlich ist dass der Tostão in Portugal nie mit einem Kopfe oder Brustbilde geprägt wurde. Auch erfahren wir dass die kleinste Kupfermünze Ceitil ihren Namen erhielt nach der, an der Nordküste Afrikas gelegenen Stadt Ceuta oder Ceita.

Im 16ten Jahrhundert erhöht man den Nominal-Werth der Münzen fortwährend, welches allmählich zu einer Verdoppelung, ja sogar noch höher führte, soweit es die goldenen betrifft.

So stieg z. B. der Cruzado von ursprünglich 400 Reis langsam auf 875 und wird durch das Gesetz vom 20 Nov. 1662 selbst auf 1000 Reis gebracht. Die alten Namen müssten demzufolge durch neue ersetzt werden und fernerhin erscheint der Cruzado als Viertel-Moeda oder Quartinho zu 1000 Reis, d. h. als Theilstück der Moeda, welche 4000 Reis galt.

Am 12ten April 1668 erfolgte eine weitere 10%ige Steigerung der Goldmünzen (Moeda = 4400 Reis) die sich in 1677 sogar zu einem Zuschlag von 20% erhöhte (Moeda = 4800 Reis) und dieses Mal aber

nicht allein für Gold-, sondern auch für Silbermünzen Geltung hatte.

Dieses Hinaufschrauben der Nominal-Werthe erklärt uns die verschiedenen Contramarkirungen welche wir auf brasilianischen Stücken so häufig antreffen.

Die offizielle Contramarkirung bezeugte die eingetretene Wertherhöhung auf der Münze selbst. Die aus der nominalen Wertherhöhung resultirenden Differenzen kamen theilweise den Inhabern zu gut, bildeten anderseits aber auch eine nicht unbedeutende Staatseinnahme.

Die Contramarken nun bestehen aus verschiedenen Zahlen (500, 250, u. s. w.) oder aus einer Sphäre und beurkunden dass der Nominal-Werth des Goldes von 1517 bis 1688 stieg wie 1 : 4¼ und des Silbers im gleichen Zeitraum wie 1 : 2⅝.

Im 2ten Abschnitt führt der Verfasser uns seine reichhaltige Serie Nothmünzen der Holländer in Pernambuco vor. In Gold: 12, 6 und 3 Gulden; in Silber zu 12, 40, 30, 20 und 10 Stüber.

Verschiedene Exemplare stammen aus der bekannten Sammlung Völcker (Auktion Amsterdam 1888) und sind die Notizen an van Loon entlehnt.

Nach einer kurzen Darlegung über die Veranlassung zur Errichtung eigener Münzstätten in Brasilien (1688—94) unterzieht Herr Meili die Colonialstücke näherer Besprechung und zwar geschieden nach den Regenten, deren Namen sie führen. Sehr bemerkenswerth sind unter Dom João V (1706 50) die geschichtlichen Notizen, welche sich auf das goldene Minengeld der Generalkapitanie Minas Geraes be-

ziehen und uns eine deutliche Vorstellung geben, wie das Barrengold mit seinen Begleitscheinen (Guias) und der Goldstaub im geschäftlichen Leben ihren Weg fanden.

Eigenthümlich sind die vernagelten Münzen, welche wir unter Dom JOSÉ I (1750--77) erwähnt finden. Die halben Dobras bildeten nämlich in der 2ten Hälfte des vorigen Jahrhunderts das haupsächlichste Circulationsmittel auf den westindischen Inseln, wo an speculativen Leuten kein Mangel war. Das Beschneiden und Verringeren dieser Münzsorte wurde Gewohnheit und der Kipper- und Wipper-Unfug so gross, dass man sich im Anfange unseres Jahrhunderts genöthigt sah, ein Minimalpassirgewicht für diese populäre Münze aufzustellen. Als sich dann aber herausstellte, dass wenige Exemplare das Minimalgewicht erreichten, half man sich damit, ihnen einen Metallzusatz aufzunageln, der aber bisweilen (?) mehr Kupfer als Gold enthielt. (plugged coins -- monnaies clouées).

Ein Zeugniss des durch die hohe Ergiebigkeit der brasilianischen Minen geschaffenen Goldüberflusses gibt wohl das grosse Goldstück von 53.78 Grammen, welches unter dem Namen Dobrão (20,000 Reis) aus der Münzofficin von Villa Rica de Ouro Preto, Hauptstadt von Minas Geraes, hervorging.

In der vorliegenden Arbeit sind auch die auserhalb Brasilien contramarkirten Stücke mit grösster Aufmerksamkeit behandelt, wobei besonders die wenig bekannten westindischen Gegenstempel hervorzuheben sind.

Die sich am Schluss des Werkes befindenden 59 Tafeln zeigen uns die Haupttypen in Stempelglanz-

exemplaren, ausserdem sind wichtige Varietäten auf 20 im Text eingeschalteten Tafeln vorgeführt. Alles in Photocollographie von der firma BRUNNER & HAUSER in Zürich mit bekannter Meisterschaft ausgeführt.

Sehr praktisch scheint uns, dass die Varietätenverzeichnisse einseitig gedrukt sind und somit Raum bieten zum Eintragen allfällig vorkommender, weiterer Verschiedenheiten.

Schliesslich können wir nicht umhin, dem Verfasser unsre besten Glückwünsche darzubieten bei der Beendigung dieses wissenschaftlichen und reich ausgestatteten Standardwerkes und sprechen wir die Hoffnung aus, dass Herr MEILI recht bald sein Versprechen, uns die Fortsetzung seines Werkes zu geben, nachkommen möge.

JOH. W. STEPHANIK.

Gedenkplaat Amsterdam 1898.

Dezer dagen verscheen het uitvoerig proces-verbaal en rapport van de Jury, in zake bovenstaande gedenkplaat. (Zie vorige jaargang blz. 282.)

Van de 20 ontvangen ontwerpen bleken de 3 bestgekeurde vervaardigd te zijn door de heeren:

JOHAN KELLER, 5 Briton Street. Leicester (Engeland).
L. F. EDEMA VAN DER TUUK, 20 N. Z.Voorburgwal, Amsterdam.
en J. C. WIENECKE, 43 Avenue de Ségur, Paris.

Deze heeren zullen worden uitgenoodigd een definitief model in gips te leveren om daarmede naar de uitgeloofde eindprijzen mede te dingen.

Essai de restitution d'un tiers de sou mérovingien à Nimègue.

Planche I, n°. 1.

Il paraissait au moins étrange que Nimègue dont l'antiquité est si respectable 1), n'eut pas ses monnaies mérovingiennes à l'égal des autres villes de la seconde Germanie, telles que Duurstede, Utrecht et Maastricht.

De louables efforts pour l'en doter avaient

1) Le nom latin de Nimègue (Noviomagus) trahit par sa terminaison *magus* une origine celtique: le mot celtique *magus* signifiant *camp* ou *lieu fortifié*. Il est à supposer, dit VAN DER AA (*Aardrijkskundig Woordenboek*, t. VIII) que le qualificatif *novio* (de *novus* nouveau) aura été ajouté à la dénomination primitive de la ville à la suite de sa restauration, après la défaite de CIVILIS par les Romains et l'incendie, allumé par lui, qui l'aurait entièrement détruite.

D'ailleurs, on est unanime aujourd'hui à identifier Nimègue avec l'*oppidum Batavorum* dont parle TACITE (*Historiae*, lib. V, cap. 19), et les monuments nombreux d'antiquité romaine ainsi que les monnaies que l'on a découverts de tout temps, soit dans ses murs, soit dans son territoire, prouvent qu'elle était une ville importante longtemps avant le IV siècle de notre ère.

pourtant été faits, et certaines attributions admises à priori. Mais aucune trouvaille n'étant venue corroborer les lectures des diverses identifications de légendes proposées, avec le nom qui devait désigner, si l'on s'en rapportait à la carte de PEUTINGER, l'ancien oppidum des Bataves, à l'époque franque, une seule semblait à peine pouvoir subsister: j'entends nommer celle qu'inscrivit CONBROUSE dans ses *Monétaires* 1), qu'admit sans réserve BARTHÉLEMY dans sa *Liste des noms de lieux* 2). et que discuta, au point de la révoquer en doute, de PONTON D'AMÉCOURT dans son *Essai de numismatique comparée à la géographie de Grégoire de Tours.* 3)

Voici, pour plus de clarté, ce qu'écrivait celui qu'on peut appeler le créateur de la numismatique mérovingienne: „Nimègue ne peut-être le *Noiomagus* ou *Noviomus* de nos monnaies, tout au plus pourrait-il prétendre au triens qui donne la forme complète NOVIOMACO, mais il faudrait au moins que cette ville fut historique avant CHARLEMAGNE, il faudrait que des découvertes de monnaies justifiassent cette attribution; il n'en est rien jusqu'à présent; les

1) P. 8, nº. 20.

2) Paris, 1865, p. 19 et *Manuel de numismatique moderne*, p. 25, nº. 660.

3) P. 134 et suiv.

plus illustres numismates de Hollande, M.M. RETHAAN MACARÉ, le docteur VAN DER CHIJS, ne réclament rien pour Nimègue; les ateliers, du reste étaient féconds, mais très peu nombreux dans l'ouest de la seconde Germanie; Duerstede est le seul dont l'existence soit parfaitement prouvée, et Maestricht conteste à Utrecht le sien" 1)

D'où l'on semblait devoir conclure que Nimègue ne pouvait, jusqu'aujourd'hui, revendiquer un seul triens d'une manière positive et était quasi forcée de céder ses prétentions à Noyon, le *Noviomagus Veromanduorum*.

Cependant, il était permis de se demander: si la ou les pièces qu'on souhaitait retrouver pour cette ville importante de la Gueldre, ne se cachaient pas parmi les monnaies incertaines, les indéterminées ou les monnaies d'une lecture difficile; si le nom de Nimègue ne pouvait avoir revêtu une forme barbare qui le rendît méconnaissable, ou simplement avoir subi une contraction, à une époque où les Francs, nation à peu près dépourvue de culture littéraire, semblent s'être donné le mot pour estropier, comme à plaisir, les noms des localités romaines dans lesquelles ils s'établissaient.

---

1) Cette assertion n'est plus vraie aujourd'hui. On ne peut plus, en effet, nier l'existence simultanée des deux ateliers et il est aisé de faire la part des triens qui revient à chacun.

Partant de l'une ou de l'autre de ces hypothèses et compulsant l'utile *Description générale des monnaies mérovingiennes* de M. DE BELFORT, on y eut rencontré, classé dans la cité d'Arles, sous la rubrique de Telemate (?), un triens d'aspect curieux, portant au droit un nom de monétaire incertain, mais dont la légende du revers, partie interne partie externe, prise à rebours ou si l'on aime mieux d'une façon rétrograde, doit incontestablement se lire +·NIOM ♈ CO (abréviation de *Noviomago*) et non I////VMO 1) ou IGVVMO. 2)

Voici la description rectificative de cette pièce qui fait, aujourd'hui, partie du Cabinet de France, où elle entra avec la collection de PONTON D'AMÉCOURT:

⊥ƐLƐ.... 3) Buste diadémé à gauche.

Rev. + NIOM ♈ CO. Croix au dessus d'un globe volumineux et d'un large degré, accostée de R A.

Poids: 1 gr. 33.

---

1) Lecture de M. PROU. V. *Catalogue des monn. mérov. de la Bibliothèque nationale*, p. 299, n°. 1366.

2) Lecture de M. DE BELFORT. Cet auteur a bien lu, à l'exergue de la pièce, les lettres CO qu'il a prises pour des débris de CONOB.

3) Peut-être faut-il lire TELEFIVS; mais il convient pour se prononcer d'attendre la découverte d'un exemplaire où ce nom apparaisse plus lisiblement,

Pour quiconque a manié des monnaies mérovingiennes appartenant aux régions du nord de la Gaule, le style de ce tiers de sou est significatif, et ne permet guère qu'on le relègue dans une des cités du midi. La tête qu'il porte le rattache, par son faire, à un groupe de triens se répartissant dans les deux Belgique et les deux Germanie. 1) De plus l'aspect d'ensemble de ses types d'avers et de revers, semble vouloir qu'on le rapproche des pièces que signa, à Huy, le monétaire LANDEGISILUS.

Restent les initiales A R, accostant la croix de son revers, qui seules ont pu être prises pour base sérieuse de sa localisation dans la cité d'Arles. Mais ces initiales, telles qu'elles se montrent ici, paraissent être le produit d'une lointaine 2) imitation. En outre, de même qu'on retrouve le différent C A de la cité de Châlons et du monnayage chalonnais sur les produits d'ateliers des régions les plus diverses 3), les initiales M A du monnayage marseillais sur des tiers de sou étrangers à la Pro-

— —

1) V. triens de Metz, Trèves, Namur, Huy, Utrecht (de Belfort, ouv. cité, n°s. 2908, 4403, 3135, 1524-28, 4457-4468).

2) Je dis „lointaine" parce qu'à mon avis, plus les initiales qui se voient ainsi dans le champ des pièces s'y trouvent nettement et correctement placées, plus elles rapprochent le type qu'elles accompagnent de son lieu d'origine et réciproquement.

3) PROU, *Catalogue*, Introduction, p. LXXI.

vence 1), ainsi n'a-t-il pas pu se faire que le différent arlésien ait été inconsciemment copié dans la seconde Germanie?

Cette supposition, qui me paraît assez acceptable, acquérera beaucoup de vraisemblance, quand j'aurai rappelé qu'un triens de Maestricht, porte C A aux deux cotés de la croix ornant son revers, et que le type marseillais à peu près complet avec les lettres M A et le nombre VII a pénétré jusqu'au fond de la Frise, où on le rencontre sur des tiers de sou de fabrique barbare 2).

Toutefois, si ces considérations n'étaient pas suffisantes pour justifier l'opinion que j'ai adoptée, je croirais pouvoir en ajouter une dernière, non moins importante, c'est que des triens semblables à celui dont je m'occupe auraient été trouvés aux environs de Nimègue.

FRÉD. ALVIN.

---

1) Id. ibid. p. LXXII.

2) V. VAN DER CHIJS, *De munten der frankische- en duitsch nederlandsche vorsten*, pl. I, 8.

Gedenkpenning op de inhuldiging van Petrus Hendrickx als Burgemeester te Alphen, 26 Januari 1844.

Plaat I no. 2.

Middellijn 30 m.M. zilver en koper.

Vz. In het midden door een dubbelen rand omgeven, het wapen der gemeente Alphen 1) zijnde een schild van azuur, beladen met drie rotsen van goud, twee en een, het schild gedekt met een kroon van goud en vijf fleurons van hetzelfde metaal; onder het schild, op een banderol SIG. (ILLUM) ALPHEN.

Kz. In vijf regels: INAUGURATIO/ PETRI/ HENDRICKX. / 26 IAN. / 1844.

PIETER of PIETER CORNELIS HENDRICKX, geb. te Alphen 20 Februari 1817 was de zoon van

1) Aan de Belgische grenzen gelegen, 2½ uur Z. W. van Tilburg, behoorde vroeger tot de Baronnie van Breda, nu tot de Provincie Noord-Brabant.

JACOBUS GUILIELMUS HENDRICKX 1) en ADRIANA DE ROIJ; hij volgde zijn vader op als Secretaris van Alphen 24 Augustus 1840, en werd eveneens in diens plaats tot Burgemeester van Alphen en Riel benoemd bij Kon. besluit van 23 December 1843 Nr. 58. Den 25 Januari 1844 legde hij in handen van Zijn Exc. den Heer Staatsraad Gouverneur der Provincie den eed als zoodanig af. In de notulen van den Raad der gemeente staat aangeteekend en onderteekend door ANT. BOCKX Voorzitter en A. SCHELLEKENS L. S. dat: „De Raad besloot den voorschreven benoemden met zijne aanstelling geluk te wenschen en te feliciteeren."

Den 26 Januari 1844 werd hij te Alphen ingehaald en gehuldigd.

Eene eerewacht, bestaande uit ingezetenen uit Riel haalde den nieuwen Burgemeester te Tilburg af. Te Riel wachtten de Alphensche ruiters om hem verder tot geleide te dienen. Van de huizen waar de stoet voorbij kwam, woei de vaderlandsche driekleur en de Burgemeester onthaalde dien dag de ingezetenen op bier.

1) J. G. HENDRICKX geb. te Baerle Hertog 4 Febr. 1775, benoemd tot Secretaris van Alphen 2 Dec. 1795, Burgemeester 1 Dec. 1810, huwt te Alphen ADRIANA DE ROIJ 26 Juni 1812, die aldaar geboren was 16 Febr. 1793 en aldaar 10 Febr. 1824 overleed. Hij werd op zijn verzoek eervol als Burgemeester ontslagen 25 Januari 1844 en overleed te Alphen 20 Januari 1850.

Bij die gelegenheid is voorschreven gedenkpenning hem aangeboden. Merkwaardig is de samenstelling van dat penninkje, dat uit twee plaatjes bestaat, die kunstig aan elkander verbonden zijn. De voorzijde is een afslag van een zegelstempel van het schepenendom van Alphen, terwijl de keerz. het opschrift bevat door eene min geoefende hand vervaardigd.

Hij huwde den 15 Sept. 1847 met WILHELMINA HENRICA DE VET, die geboren is te Breda 25 Oct. 1822. Bij Kon. besluit van 25 Mei 1884 werd hem op zijn verzoek een eervol ontslag verleend als Burgemeester en Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant gaven goedkeuring den 5 Juni 1884 op zijn bekomen eervol ontslag als Secretaris.

De Oud-Burgemeester HENDRICKX vestigde zich te Laeken bij Brussel, waar hij den 8 Augustus 1884 overleed, nalatende zes kinderen, drie zoons en drie dochters.

M. A. S.
H.

Le jeton dans les Comptes des maîtres des Monnaies du duché de Brabant

Aux XVIIe et XVIIIe siècles.

Règne de Marie-Thérèse.

1740—1780.

(*Suite*).

Atelier de Bruxelles.

Les comptes des maîtres de la Monnaie de Bruxelles n'ont été qu'en partie retrouvées, il nous a donc fallu recourir parfois à d'autres documents, pour ne pas être trop incomplet.

*
* *

I. REGISTRE DES DELIVRANCES DU WARADIN GRIMBERCHS, pour l'année 1759.

Le 14 juillet, ont été frappées à l'Hôtel des monnoies de Sa majesté à Bruxelles, des médailles d'or et d'argent au portrait de Son

Exellence le comte de Cobenzl à l'occasion de la Toison d'or et ce à la réquisition du magistrat de Bruxelles

En or: 7 onces, 4 esterlins.

En argent: 19 marcs, 7 onces, 8 esterlins.

Item, le 29 X[bre] de la d[te] année, ont été fabriquées et frappées en la susd. Monnoie, les médailles ordinaires, vulgairement nommées „Leghpenningen", à la quantité savoir:

En argent netto: 28[m] — 7[onc] — 5[est]

L'essai a donné XI deniers de fin.

Archives générales du royaume de Belgique. Papiers de la Jointe des monnaies, n°. 201.

Le jeton frappé par ordre du magistrat de Bruxelles, en commémoration de la nomination de chevalier de la Toison d'or du comte de Cobenzl, est décrit dans le catalogue DE COSTER, sous le n°. 816. D'après M. le chevalier DE JONGHE, *Revue belge de numismatique*, 1854, pp. 453—59, les exemplaires d'argent pèsent 13 gr. 27. Il en existe quelques uns de poids fort (28 grammes). Les pièces d'argent devaient être frappées au nombre de 150, les pièces l'or à deux exemplaires seulement, dont l'un pour être offert au comte de Cobenzl et l'autre au gouverneur-général, Charles de Lorraine.

Le coin du revers se brisàt, paraît-il, alors que quelques jetons seulement avaient été frappés; de là deux variétés qui se distinguent par le plus ou moins de hauteur des lettres de l'inscription.

La seconde médaille dont parle le waradin Grimberchs, n'est autre que le jeton d'étrennes pour l'année 1760.

II. REGISTRE DES DELIVRANCES DU WARADIN GRIMBERCHS, pour 1760.

Le 27 juin ont été frappés à l'Hôtel des

monnoies de la ville de Bruxelles, des jettons d'argent et de cuivre de la part des Etats de la province de Namur à l'occasion de leur gouverneur et administrateur général de la d^{te} ville et province, monseigneur le Prince de Gavre, qui a été fait chevallier de la Toison d'or, avec des carrés gravés par le graveur général Rottiers.

Argent: netto 66^{m} — 5^{onc} — 2^{est}
Cuivre: netto 139^{m} — 2^{onc} — 0^{est}

Le 29 décembre ont été frappés a l'Hôtel de monnoies de Sa d^{te} majesté en la ville de Bruxelles des médailles ordinaires d'argent avec les quarrés du graveur général Rottiers pour l'année 1761.

Médailles d'argent: netto 32^{m} — 6^{onc} — 5^{est}

Archives générales du royaume de Belgique Papiers de la Jointe des monnaies, n°. 202.

Le jeton des États de Namur aux armes de Charles-Emmanuel-Joseph, prince de Gâvre, est décrit dans le catalogue DE COSTER, n°. 819. Le jeton d'étrennes pour l'année 1761 est, sans doute, le n°. 820 du même catalogue. Il en a été émis 567. (Conseil des Finances, carton n°. 261.)

III. REGISTRE DES DELIVRANCES DU WARADIN GRIMBERCHS, pour l'année 1761.

Nota. — Que le 22 décembre ont été preparés en la Monnoie de Bruxelles avec les

carrées de l'assayeur-général Rottiers, les jettons ordinaires d'argent, en Thiois „Leghpenningen," avec l'effigie de son altesse royale servant pour l'année 1762: 32^{m} — 4^{onc} — 1^{est}

Archives générales du royaume de Belgique. Papiers de la Jointe des monnaies n°. 203.

Le jeton de la nouvelle année 1762 est décrit dans le catalogue DE COSTER, n°. 822. – *Médailles de Marie-Thérèse* n°. 149. — Il en fut frappé 417 exemplaires. (Conseil des Finances, carton n°. 261). Ce jeton rappelle l'élection du duc Charles de Lorraine à la dignité de grand-maître de l'Ordre teutonique.

IV. REGISTRE DES DELIVRANCES DU WARADIN GRIMBERCHS, pour l'année 1762.

29 Décembre. Médailles de nouvel an = 25^{m} – – 5^{onc} — 11^{est}.

Archives générales du royaume de Belgique. Papiers de la Jointe des monnaies, n°. 204.

Ces pièces furent frappées au nombre de 410 (Conseil des Finances, carton no. 261). Elles sont décrites catalogue DE COSTER, n° 823, *Médailles de Marie-Thérèse*, n°. 154.

V. REGISTRE DES DELIVRANCES DU WARADIN GRIMBERCHS, pour l'année 1763.

21 Septembre. Médailles d'argent pour la Province de Namur 56^{m} — 4^{onc} — 3^{est}

Idem. De cuivre. 116^{m} — 6^{onces}.

Archives générales du royaume de Belgique. Papiers de la Jointe des monnaies, n°. 205.

Le jeton d'étrennes, bien que non mentionné ici, existe; il est décrit dans DE COSTER, n°. 825 et *Médailles de Marie-Thérèse*, n°. 157. Quant au jeton des États de Namur, il se trouve n°. 824 dans le catalogue DE COSTER.

VI. REGISTRE DES DELIVRANCES DU WARADIN MARQUART, année 1764.

30 Août. Médailles en argent pour la Province de Namur: 66^{m} — 2^{onc} — 11^{est}.

11 Septembre. Médailles d'argent pour l'abbaye de Forest: 4^{m}.

29 Décembre. Médailles d'argent pour le nouvel an: 33^{m} — 7^{onc} — 3^{est}.

Archives générales du royaume de Belgique Papiers de la Jointe des monnaies, n°. 206.

Ces jetons sont décrits dans le catalogue DE COSTER, sous les numéros 833 (Namur), 834 (reconstruction de l'abbaye de Forest), 832 (Nouvel an).

VII. REGISTRE DES DELIVRANCES DU WARADIN MARQUART, année 1765.

30 Décembre. Médailles ou jetons pour la nouvelle année 1766: 32^{m} — 2^{onc} — 10^{est}.

Archives générales du royaume de Belgique. Papiers de la Jointe des monnaies, n°. 207.

VIII. COMPTE DU DIRECTEUR DE LA MONNAIE VAN DER MOTTEN; pour l'année 1766.

Item, la somme de 580 fl. 5 sols, comme

valeur de 450 jettons à quoy monte le produit de 24 marcs, 15 esterlins. Titre XI deniers $3\frac{1}{2}$ grains.

Archives générales du royaume de Belgique. Chambre des Comptes. Registre n°. 18054.

Le jeton de l'année nouvelle est décrit dans le catalogue DE COSTER, n°. 840. Il est au buste de Charles de Lorraine et a trait à la sollicitude du gouverneur-général pour l'entretien et l'établissement des routes: EXTRVCTÆ ET REPARATÆ VIÆ. M DCC.LXVI

Voici, à titre de curiosité, comment furent répartis ces jetons, le 1er janvier 1767:

„A son Altesse roïale, présenté par le Consr Receveur-général des „Finances, Proli, dans une bourse brodée en or 200

„Le dit Conr Rec. général présenta aussi le dit jour à son Exel„lence le Premier ministre dans des rouleaux de papier, 90 „jettons, savoir 50 jettons que son Exellence envoie à Vienne, „et 40 jettons pour sa dte Exellence. ici 90

Au Conseil privé:

„à m. le chef et président	6
„à m. le cons. d'Etat et privé Dewavrans	4
„à m. le cons. de Kuhlberg	4
„à m. le cons. De Crumpipen.	4
„à m. le cons. Plubeau	4
„à m. le secrétaire De Reul	2
„à m. le secrétaire Maria	2

Au Conseil des finances:

„à m. le trésorier général	6
„à m. le comte Phil. de Cobenzl.	4
„à m. le cons. d'Etat et des Finances De Neny	4
„à m. le cons. d'Etat et des Finances De Keerle	4
„à m. le cons. de L'Escaille	4
„à m. le général major et cons. De Lanoy	4
„à m. le cons. et chef commissaire De Wygandts.	4
„à m. le cons. Baudier	4
„à m. le cons. Paradis	4
„à m. le cons. et greffier Jubilarisé, baron de Lados	4

„à m. le greffier de Beelen.	4
„à m. le greffier De Selliers	4
„à m. le cons. et Rec. général des Finances, Van Overstraeten .	4
„à m. le cons et Rec. général des Finances, Proli	4
Autres distributions:	
„à m. le chancelier de Brabant	6
„à m. le président de la Chambre des comptes	6
„à m. le cons. et secr. d'État De Crumpipen	4
„à m. le secr. De Crumpipen	4
„à m. le chancelier interne de la Cour, baron De Charvet . .	4
„à m. le secrétaire de cabinet de S. A. R. de Weys	2
„à m. le commissaire de la Monnaie, comte De Fraula. . . .	2
„à la sécrétairerie de son Ex:·	3
„au waradin de la monnaie, Marquart	1
„à M. le rapporteur pour distribuer à ceux qui ont travaillé à „la légende	9
	419
Dans l'armoire secrète du Conseil	31
Total	450

Archives générales du royaume de Belgique. Papiers de la Jointe des monnaies n°. 23. 1)

IX. COMPTE DU DIRECTEUR DE LA MONNAIE VAN DER MOTTEN; pour l'année 1767.

Item il a été emploié conformément au registre de relivrance, pour la fabrication des jetons pour le Vieux-bourg de Gand, pendant le mois d'avril, 323^{m}, 1^{onc}, 10^{est} au titre de onze deniers quatre grains, faisant 305^{m}, 4^{d}, 18¼ gr. de fin.

---

1) Nous avons respecté l'ortographe du document.

Nota: Transcrit pour cette fois et sans conséquence, mais le rendant s'abstiendra absolument de fournir à l'avenir aucune matière du fond de la Monnoie à tel usage étranger que ce puisse être à moins qu'il ne soit pourvu d'ordre et autorisation suffisante.

Item, il a été emploié conformément au registre de relivrance pour la fabrication de quatre cens cinquante jetons, la quantité de 24^{m}, 2^{onc}, 19^{est}, au titre de XI deniers, IV gr. faisant 22^{m}, 6^{onc}, $2\frac{20}{24}$ gr. de fin.

Archives générales du royaume de Belgique. Chambre des Comptes. Registre n°. 18055.

D'après le même compte les jetons pour le Vieux-Bourg de Gand furent forgés au nombre de 7607.

Le jeton de nouvelle année est décrit dans le catalogue DE COSTER, sous le n°. 841 (*Médailles de Marie-Thérèse*, n°. 200).

X. COMPTE DU DIRECTEUR DE LA MONNAIE VAN DER MOTTEN; pour l'année 1768.

Item, il a été emploié pendant le même mois de juin, conformément au registre de relivrance 1), pour la fabrication de 15 médailles d'or au portrait de Sa majesté l'Empereur, la quantité de 13^{m} — 5^{onc} — 17^{est}, au titre de XXIII

1) Le registre du waradin est aussi désigné sous les noms de registre des livrances et registre des délivrances.

6

karats $6\frac{1}{2}$ grains, faisant 13^{m} — 11^{est} — 3^{gr} de fin.

Item, il a été emploié pendant le mois de juin pour la fabrication de 4 médailles d'or dont deux au portrait de Son Altesse roiale et deux au portrait de Son Excellence le ministre plénipotentiaire, remises par ordre au conseiller receveur général, la quantité de 2 onces 18 esterlins, au titre de XXII karats et 1/4 grain.

Item, il a été emploié pendant le dit mois conformément au registre de relivrance pour des jettons pour la ville d'Ipres la quantité de 22^{m} — 3^{onc} — 12^{est} au titre de XI deniers IV grains.

Item, il a encore été emploié pendant le même mois pour la fabrication de 52 médailles d'argent au portrait de Sa Majesté l'Empereur la quantité de 84^{m} — 2^{onc} — 9^{est}.

Item, en décembre, il a été encore emploié conformément au registre de relivrance pour la fabrication de 450 jettons pour la nouvelle année la quantité de 24^{m} — 2^{onc} — 10^{est}.

Archives générales du royaume de Belgique. Chambre des Comptes. Registre n°. 18056.

Les jetons pour la châtellenie d'Ypres furent frappés au nombre de 600 (Jointe des monnaies n°. 209bis).

Les médailles d'or à l'effigie de Charles de Lorraine et celles à l'effigie du ministre plénipotentiaire pesaient chacune deux doubles souverains (Papiers de la Jointe des monnaies, n°. 281).

Les 15 médailles d'or et les 51 médailles d'argent sont à l'effigie de Joseph II.

XI. COMPTE DU DIRECTEUR DE LA MONNAIE VAN DER MOTTEN; pour l'année 1769.

Pendant le mois de mars il a été emploié conformément au registre de relivrance pour la fabrication des médailles d'or que cette ville de Bruxelles a fait frapper à l'occasion du Jubilé de Son Altesse Roiale, la quantité de 13^{m} — 2^{onc} — 3^{est} — 16as au titre de XXIII karats VI½ grains, en vertu de la lettre de la part de la Jointe des monnoies écrite au commissaire de la Monnoie comte de Fraula, en date du 28 février 1769.

Pendant le même mois, en vertu de la lettre écrite au Waradin de la Monnoie de la part du Conseil des Finances de Sa Majesté en date du 18 février 1769, il a été emploié conformément au même registre pour la fabrication des médailles d'or que le *Concert bourgeois* a fait frapper à l'occasion comme ci-devant la quantité de 4^{m} — 2^{onc} — 9^{est} au titre de XXII karats.

Item, il a été emploié conformément au registre du waradin en vertu de la lettre de messeigneurs de la Jointe des monnoies pour la fabrication des grandes médailles d'argent que cette ville a fait frapper à l'occasion du Jubilé de Son Altesse Roiale la quantité de 62 marcs au titre de XI deniers 4½ grains.

Item, il a été emploié pendant le même mois de mars conformément au même registre en vertu de la susdite lettre et ensuite celle du Conseil des Finances du 18 février pour la fabrication des petites médailles d'argent que cette ville et le *Concert bourgeois* ont fait frapper à la même occasion la quantité de 89^{m} — 5^{onc} — 5^{est} au titre de XI deniers $4\frac{1}{2}$ grains.

Item, le 29 décembre, il a été emploié conformément au même registre de relivrance pour la fabrication de jettons pour la nouvelle année la quantité de 25^{m}, 10^{est} au titre de XI deniers, IV grains.

Archives générales du royaume de Belgique. Chambre des Comptes. Registre n°. 18057.

Les médailles d'or commémoratives du Jubilé du gouverneur-général, frappées pour la ville de Bruxelles, s'élèvent au nombre de 62. Quant aux médailles d'or pour le Concert bourgeois on n'en compte que 48.

Les grandes médailles d'argent pour la ville sont 404, les petites pour la ville et le Concert bourgeois 1767.

Le Concert bourgeois fit encore faire 1700 médailles de cuivre.

Les petites médailles pour la ville et pour le Concert bourgeois ou Société Caroline de musique, se trouvent mentionnées sous les n°s. 846 et 847 du catalogue DE COSTER. Le jeton d'étrennes y est décrit sous le n°. 848.

Le compte de van der Motten porte encore:

„Vu qu'il est passé cy après en dépense une somme de fl. 1259-1-0 ensuite d'ordres de son Altesse roïale du 25 mai 1770 pour l'import de certaines médailles livrées à feue Son Exellence le ministre, dont le registre de relivrance ne fait aucune mention et dont le prix n'est pareillement pas porté en recette au présent compte."

XII . COMPTE DU DIRECTEUR DE LA MONNAIE VAN DER MOTTEN; pour l'année 1770.

Item il a été emploié pendant le même mois (Juillet) pour les Etats du Comté de Namur, conformément au registre du waradin en vertu de la lettre d'autorisation de messeigneurs de la Jointe des monnoies du 28 juin, pour la fabrication de 169 médailles d'argent, la quantité de 7^{m} — 1^{onc} — 17^{est} au titre de XI deniers IV grains.

Item, pendant le mois d'août (le 10), il a été emploié conformément au même registre, pour monseigneur le prince de Starhenbergh, ministre plénipotentiaire, en vertu de la lettre d'autorisation de messeigneurs de la Jointe des monnoies du 1er dudit mois, pour la fabrication de 200 jettons, la quantité de 8^{m} — 7^{onc} — 10^{est} au titre de XI deniers IV grains.

Item, il a été emploié pendant le mois de septembre 1) conformément au même registre, en vertu de la lettre de messeigneurs de la Jointe des monnoies écrite au commissaire de Monnoie, comte de Fraula, au date de 21 mars pour la fabrication des 9 médailles d'argent, distribuées à la mi-carème aux Académies

---

1) C'est une erreur. Cette fabrication eut lieu en avril. Papiers de la Jointe des Monnaies no. 210.

de peinture, sculpture et architecture de Bruxelles, Bruges et Anvers, la quantité de 2^{m} — 1^{onc} — 4^{est} au titre de XI deniers 4 grains.

Item, il a été emploié pendant le mois d'Octobre (le 17) conformément au même registre en vertu de la lettre de messeigneurs de la Jointe des monnoies de Sa majesté du 15 dud^{t} mois, pour la fabrication de 25 médailles d'argent livrées au Graveur général Roetticrs la quantité de 1^{m} — 5^{onc} — 15^{est} au titre de XI deniers 4 grains.

Le Rendant porte en dépense la quantité de 17^{m} — 0^{onc} — 10^{est} de cuivre emploié à la fabrique des médailles pour les Etats et Comté de Namur (au nombre de 336).

Archives générales du royaume de Belgique. Chambre des Comptes Registre n°. 18058.

Les jetons des États de Namur furent frappés à l'occasion de la prise de possession du gouvernement de cette province par le prince François de Gavre (Papiers de la Jointe des monnaies n°. 210). Quant au jeton de nouvelle année il n'en est pas fait mention dans le compte parce que, gravé par Krafft, à Vienne, il ne fut frappé, à Bruxelles, que le 16 avril de l'année suivante.

XIII. COMPTE DU DIRECTEUR DE LA MONNAIE VAN DER MOTTEN; pour l'année 1771.

Pendant le mois d'octobre (le 9) en vertu de la lettre d'autorisation de messeigneurs de

la Jointe des monnoies en date du 17 septembre il a été emploié la quantité de 1^{m} — 3^{onc} 4^{est} — 24as au titre de XXIII karats, 6½ grains, à quoi monte la relivrance netto des 4 médailles d'or pour l'Académie littéraire en ce pays-cy.

Item, il a été emploié pendant le mois de mars, conformément au même registre, en vertu de la lettre de messeigneurs de la Jointe des monnoies, écrite à monsieur le commissaire comte de Fraula, en date du 20 février de cette année, la quantité de 2^{m} — 1^{onc} — 15^{est} au titre de XI deniers IV grains à quoi monte la relivrance netto des 9 médailles d'argent distribuées aux Académies de peinture, sculpture et architecture de Bruxelles, Bruges et Anvers.

Item, pendant le même mois, en vertu de la lettre de messeigneurs de la Jointe des monnoies en date du 1er dudit mois la quantité de 7^{onc} 4^{est} au titre de XI deniers IV grains à quoi monte la relivrance des 6 médailles livrées au Gr. général Roettiers. 1)

Item, pendant le mois d'avril (le 16) il a été emploié conformément au même registre, en vertu de la lettre de messeigneurs du Con-

1) Po[illegible] [illegible] 211

seil des Domaines et Finances en date du 8 mars écrite à monsieur le commissaire comte de Fraula, la quantité de 75^{m} — 3^{onc}, au titre de XI deniers IV grains à quoi monte la relivrance netto des 428 médailles ou jettons pour cette année.

Pendant le mois de mai (le 18) il a été emploié conformément au même registre, en vertu de la lettre de messeigneurs de la Jointe des monnoies du 26 avril dernier, la quantité de 8^{m} — 6^{onc} — 18^{est} au titre de XI deniers IV grains, à quoi monte la relivrance netto des 50 médailles d'argent aux portraits de leurs altesses royales le duc Charles de Lorraine et l'archiduc Maximilien, coadjuteur de l'Ordre teutonique.

Item, il a été emploié pendant le mois d'octobre (le 21) conformément au même registre, la quantité de 2^{onc} au titre de XI deniers IV grains à quoi monte la relivrance netto d'une médaille d'argent pour l'Académie litteraire en ce pays.

Pendant le mois de décembre (le 31) il a été emploié conformément au même registre la quantité de 28^{m} — 6^{onc} — 4^{est} au titre de XI deniers 4$^{3}/_{4}$ grains à quoi monte la relivrance netto de 448 jetons d'argent, fabriqués à l'occasion du renouvellement de l'année pour 1771 à 1772.

Enfin, le rendant porte en dépense la quantité de 5^{m} — 1^{onc} — 10^{est} de cuivre emploié à la fabrique de 20 médailles (le 25 novembre) aux portraits de leurs altesses royales le duc Charles de Lorraine et l'archiduc Maximilien coadjuteur de l'Ordre teutonique.

Archives générales du royaume de Belgique. Chambre des Comptes. Registre n°. 18059.

Les médailles aux portraits de leurs altesses royales le duc Charles de Lorraine et l'archiduc Maximilien, coadjuteur, sont évidemment les jetons de la nouvelle année 1771, gravés par Krafft (*Médailles de Marie-Thérèse*, n°. 237). Ces pièces sont d'assez grande dimension, ce qui explique la forte quantité d'argent mis en œuvre pour leur fabrication. Il en a été frappé, en 1771, 478 exemplaires d'argent et seulement 20 de cuivre. Ces chiffres sont confirmés par les notes du waradin (Jointe des monnaies n°. 211). Un article à été consacré à ces jetons dans la *Revue belge de numismatique*, année 1886, pp. 33 - 43.

Quant au jeton pour la nouvelle année 1772, il est décrit dans le catalogue DE COSTER, n°. 850 et dans les *Médailles du règne de Marie-Thérèse* n°. 242. Il a, d'ailleurs, les dimensions ordinaires de ces sortes de pièces

XIV. COMPTE DU DIRECTEUR DE LA MONNAIE VAN DER MOTTEN; pour l'année 1772.

Pendant le mois de mars il a été emploié la quantité de 2^{m} — 1^{onc} — 17^{est} au titre de XI deniers IV grains à quoi monte la relivrance netto des 9 médailles d'argent distribuées à l'ordinaire aux Académies de peinture, sculpture et architecture de Bruxelles, Bruges et Anvers.

Pendant le mois d'avril il a été emploié en vertu de la lettre d'autorisation de messeigneurs de la Jointe du 9 mars la quantité de 4^{m} — 7^{onc} — 10^{est} à XI deniers IV grains de titre à quoi monte la relivrance netto des 27 médailles d'argent destinées à distribuer aux maîtres et élèves de l'Académie roïale de la ville d'Anvers, qui auraient réussi à faire des figures colossales de neige.

Pendant le mois de juin (le 3) il a été emploié, en vertu de la lettre d'autorisation du 25 may, la quantité de 6^{onc} — 15^{est} au titre de XI deniers IV grains à quoi monte la relivrance netto des 3 médailles d'argent pour servir de prix ordinaires à l'Académie de dessin, peinture et architecture de Gand.

Item, emploié pendant ledit mois (le 6) en vertu de la même lettre la quantité de 5^{m} — 6^{onc} — 11^{den} — 4^{gr}, à quoi monte la relivrance netto des 30 médailles livrées aux directeurs de l'Académie de peinture, sculpture et architecture de la ville de Gand.

Pendant le mois d'octobre (le 28) il a été emploié en vertu de la lettre d'autorisation de messeigneurs de la Jointe la quantité de 84^{m} — 3^{onc} — 11^{est} — 24as au titre de XI deniers $4^{1}/_{4}$ grains à quoi monte la relivrance netto des 1508 médailles (dont 8 en boîte) frappées pour ceux de la Salle et Châtellenie d'Ypres.

Pendant le mois de décembre (le 31) il a été emploié conformément au même registre la quantité de 33[m] — 6[onc] — 7[est] au titre de XI deniers, IV grains à quoi monte netto la relivrance de 566 jetons 1) d'argent frappés à l'occasion du renouvellement de l'année.

Archives générales du royaume de Belgique. Chambre des Comptes, registre n°. 18060.

Le jeton distribué le jour de l'an 1773 est le premier de forme octogonale; il est décrit au n°. 851 du catalogue DE COSTER (*Médailles de Marie-Thérèse* n°. 246).

XV. REGISTRE DES DELIVRANCES DU WARADIN MARQUART, pour l'année 1773.

12 mars. — 12 médailles pour les Académies de Bruxelles, Anvers, Gand et Bruges.

4 médailles, en supplément, pour l'Académie d'Anvers.

10 avril. — 2 médailles d'or pour l'Académie des sciences et belles-lettres de Bruxelles et 1 médaille d'argent.

19 avril. — 1 médaille d'or pour la même Académie et 2 médailles d'argent.

Août. Une médaille d'or du poids de 7[onc] — 6[est] — 16as à XXII carats pour le primus de l'Université de Louvain.

---

1) Le livre des livrances dit 565. (Papier de la Jointe des monnaies, n°. 212).

30 décembre. — Médailles d'argent pour le nouvel an; 510 pièces, plus 3 en boîte.

Archives générales du royaume de Belgique. Papiers de la Jointe des Monnaies, n°. 213.

Le jeton pour la nouvelle année 1774 est décrit catalogue DE COSTER, n°. 852, -- *Médailles de Marie-Thérèse*, n°. 259.

XVI. REGISTRE DES DELIVRANCES DU WARADIN MARQUART, pour l'année 1774.

8 mars. — 12 médailles pour les Académies de Bruxelles, Anvers, Bruges et Gand. En supplément pour Anvers: 2 grandes médailles et 6 petites.

15 mars. — Jetons d'argent des années 1773 et 1774, faits pour son altesse le ministre plénipotentiaire, savoir: 50 jetons de 1773 et 23 de 1774.

17 mars. — 6 jetons de 1773 et 7 de 1774. Ces treize jetons étoient au magasin comme matière et ont été vendus à 2 fl. 2 sols de change pièce.

8 avril. — Une médaille d'argent comme supplément à l'Académie de peinture et sculpture de la ville de Bruxelles

10 octobre. — 2 médailles d'or et une d'argent pour l'Académie littéraire et des sciences de Bruxelles.

26 octobre. — 3 médailles d'argent pour la même Académie.

31 décembre. — Médailles de nouvel an, 556 dont 4 en boîte.

Archives générales du royaume de Belgique. Papiers de la Jointe des monnaies, n°. 214.

Le jeton pour la nouvelle année 1775 est décrit au catalogue DE COSTER, sous le n°. 857. — *Médailles de Marie-Thérèse*, n°. 262.

XVII. REGISTRE DES DELIVRANCES DU WARADIN MARQUART, pour l'année 1775.

18 mars. — 12 médailles pour les Académies de Bruxelles, Anvers, Gand et Bruges.

19 juin. — 8 médailles ou jetons d'or pour la ville de Malines et 37 jetons d'argent.

8 juillet. — 24 jetons de l'année 1774 pour être distribuées aux membres de l'Académie littéraire de Bruxelles.

24 juillet. — 8 jetons de l'année 1772, 4 de l'année 1774, pour le Seigneur Président de la Chambre des comptes.

28 juillet. — Une médaille d'or de l'année 1763 pour le Sr Sauvage, *dentiste* de S. A. R.

1 août — 16 jetons de diverses années pour madame la comtesse de Fraula.

22 novembre — 10 petites et une grande médailles pour la même.

16 décembre, — 72 jettons d'argent de plusieurs années pour M. le baron de Cazier, trésorier général.

1 septembre. — 2 médailles d'or pour madame la baronne de Bartenstein, à l'occasion de la nomination de son fils, premier de Louvain.

2 et 14 septembre. — 440 et 12 médailles d'argent, pour la même occasion.

4 septembre. — Chaine d'or pour le premier de Louvain au titre de XII carats et du poids de 5^{onc} — 10^{est} — 16as

30 décembre. — 2 médailles d'or pour M. l'abbé de Caudenberg, frappées au sujet de la position de la première pierre de son église par S. A. R. le duc Charles de Lorraine.

6 médailles d'or pour le gouvernement frappées pour le même objet.

76 médailles d'argent pour le même objet.

27 décembre. — 12 grandes et 12 petites médailles pour M. de Pret pour l'Académie d'Anvers.

30 décembre — Il fut aussi frappé 100 médailles d'argent, pour l'abbé de Caudenberg.

30 décembre. — Médailles de nouvel an: 588, plus 5 en boîte.

Archives générales du royaume de Belgique. Papiers de la Jointe des monnaies, n°. 215.

Le jeton pour la nouvelle année 1776 est décrit dans le catalogue DE COSTER, sous le n°. 860, *Médailles de Marie-Thérèse*, n°. 267.

Les jetons de la ville de Malines, furent frappés pour un concours de tir organisé à l'occasion du Jubilé de St. Rombaut. M. DE MUNTER a consacré à ces pièces un excellent article paru dans la *Revue belge de numismatique*, année 1896.

Le jeton offert au dentiste Sauvage est le premier exemple que nous ayons rencontré d'un jeton d'étrennes en or. Cette pièce, au millésime de 1763; rappelle les encouragements donnés par le duc-gouverneur aux sciences et aux arts. L'art dentaire, on le voit, ne fut pas oublié.

XVIII. REGISTRE DES DELIVRANCES DU WARADIN MARQUART, pour l'année 1776.

27 février. — 12 médailles pour les Académies de peinture et de sculpture des villes de Bruxelles, Anvers, Gand et Bruges.

29 février. — 25 médailles, en cuivre, pour l'abbé de Caudenberg, à 13 sols, y compris le cuivre.

30 septembre — 16 médailles d'argent pour la preuve de M. van Berckel, livrées à M. de Crumpipen, pour le compte du gouvernement.

4 octobre. — 4 médailles d'or et 3 d'argent, pour l'Académie littéraire.

31 décembre. — Jetons de nouvel an, pour le compte des Finances, 481 pièces.

Au graveur van Berckel, pour son compte, 162 pièces, en tout 643 jetons.

Archives générales du royaume de Belgique. Papiers de la Jointe des monnaies n° 216.

Pendant le mois d'avril il a été emploié en vertu de la lettre d'autorisation de messeigneurs de la Jointe du 9 mars la quantité de 4^{m} — 7^{onc} — 10^{est} à XI deniers IV grains de titre à quoi monte la relivrance netto des 27 médailles d'argent destinées à distribuer aux maîtres et élèves de l'Académie roïale de la ville d'Anvers, qui auraient réussi à faire des figures colossales de neige.

Pendant le mois de juin (le 3) il a été emploié, en vertu de la lettre d'autorisation du 25 may, la quantité de 6^{onc} — 15^{est} au titre de XI deniers IV grains à quoi monte la relivrance netto des 3 médailles d'argent pour servir de prix ordinaires à l'Académie de dessin, peinture et architecture de Gand.

Item, emploié pendant ledit mois (le 6) en vertu de la même lettre la quantité de 5^{m} — 6^{onc} — 11^{den} — 4^{gr}, à quoi monte la relivrance netto des 30 médailles livrées aux directeurs de l'Académie de peinture, sculpture et architecture de la ville de Gand.

Pendant le mois d'octobre (le 28) il a été emploié en vertu de la lettre d'autorisation de messeigneurs de la Jointe la quantité de 84^{m} — 3^{onc} — 11^{est} — 24as au titre de XI deniers 4¼ grains à quoi monte la relivrance netto des 1508 médailles (dont 8 en boîte) frappées pour ceux de la Salle et Châtellenie d'Ypres.

Pendant le mois de décembre (le 31) il a été emploié conformément au même registre la quantité de 33^{m} — 6^{onc} — 7^{est} au titre de XI deniers, IV grains à quoi monte netto la relivrance de 566 jetons 1) d'argent frappés à l'occasion du renouvellement de l'année.

Archives générales du royaume de Belgique. Chambre des Comptes, registre n°. 18060.

Le jeton distribué le jour de l'an 1773 est le premier de forme octogonale; il est décrit au n°. 851 du catalogue DE COSTER (*Médailles de Marie-Thérèse* n°. 246).

XV. REGISTRE DES DELIVRANCES DU WARADIN MARQUART, pour l'année 1773.

12 mars. — 12 médailles pour les Académies de Bruxelles, Anvers, Gand et Bruges.

4 médailles, en supplément, pour l'Académie d'Anvers.

10 avril. — 2 médailles d'or pour l'Académie des sciences et belles-lettres de Bruxelles et 1 médaille d'argent.

19 avril. — 1 médaille d'or pour la même Académie et 2 médailles d'argent.

Août. Une médaille d'or du poids de 7^{onc} — 6^{est} — 16as à XXII carats pour le primus de l'Université de Louvain.

---

1) Le livre des livrances dit 565. (Papier de la Jointe des monnaies, n°. 212).

Pendant le mois d'avril il a été emploié en vertu de la lettre d'autorisation de messeigneurs de la Jointe du 9 mars la quantité de 4^{m} — 7^{onc} — 10^{est} à XI deniers IV grains de titre à quoi monte la relivrance netto des 27 médailles d'argent destinées à distribuer aux maîtres et élèves de l'Académie roïale de la ville d'Anvers, qui auraient réussi à faire des figures colossales de neige.

Pendant le mois de juin (le 3) il a été emploié, en vertu de la lettre d'autorisation du 25 may, la quantité de 6^{onc} — 15^{est} au titre de XI deniers IV grains à quoi monte la relivrance netto des 3 médailles d'argent pour servir de prix ordinaires à l'Académie de dessin, peinture et architecture de Gand.

Item, emploié pendant ledit mois (le 6) en vertu de la même lettre la quantité de 5^{m} — 6^{onc} — 11^{den} — 4^{gr}, à quoi monte la relivrance netto des 30 médailles livrées aux directeurs de l'Académie de peinture, sculpture et architecture de la ville de Gand.

Pendant le mois d'octobre (le 28) il a été emploié en vertu de la lettre d'autorisation de messeigneurs de la Jointe la quantité de 84^{m} — 3^{onc} — 11^{est} — 24as au titre de XI deniers $4^{1}/_{4}$ grains à quoi monte la relivrance netto des 1508 médailles (dont 8 en boîte) frappées pour ceux de la Salle et Châtellenie d'Ypres.

Pendant le mois de décembre (le 31) il a été emploié conformément au même registre la quantité de 33^{m} — 6^{onc} — 7^{est} au titre de XI deniers, IV grains à quoi monte netto la relivrance de 566 jetons 1) d'argent frappés à l'occasion du renouvellement de l'année.

Archives générales du royaume de Belgique. Chambre des Comptes, registre n°. 18060.

Le jeton distribué le jour de l'an 1773 est le premier de forme octogonale; il est décrit au n°. 851 du catalogue DE COSTER (*Médailles de Marie-Thérèse* n°. 246).

XV. REGISTRE DES DELIVRANCES DU WARADIN MARQUART, pour l'année 1773.

12 mars. — 12 médailles pour les Académies de Bruxelles, Anvers, Gand et Bruges.

4 médailles, en supplément, pour l'Académie d'Anvers.

10 avril. — 2 médailles d'or pour l'Académie des sciences et belles-lettres de Bruxelles et 1 médaille d'argent.

19 avril. — 1 médaille d'or pour la même Académie et 2 médailles d'argent.

Août. Une médaille d'or du poids de 7^{onc} — 6^{est} — 16as à XXII carats pour le primus de l'Université de Louvain.

---

1) Le livre des livrances dit 565. (Papier de la Jointe des monnaies, n°. 212).

30 décembre. — Médailles d'argent pour le nouvel an; 510 pièces, plus 3 en boîte.

Archives générales du royaume de Belgique. Papiers de la Jointe des Monnaies, n°. 213.

Le jeton pour la nouvelle année 1774 est décrit catalogue DE COSTER, n°. 852, -- *Médailles de Marie-Thérèse*, n°. 259.

XVI. REGISTRE DES DELIVRANCES DU WARADIN MARQUART, pour l'année 1774.

8 mars. — 12 médailles pour les Académies de Bruxelles, Anvers, Bruges et Gand. En supplément pour Anvers: 2 grandes médailles et 6 petites.

15 mars. — Jetons d'argent des années 1773 et 1774, faits pour son altesse le ministre plénipotentiaire, savoir: 50 jetons de 1773 et 23 de 1774.

17 mars. — 6 jetons de 1773 et 7 de 1774. Ces treize jetons étoient au magasin comme matière et ont été vendus à 2 fl. 2 sols de change pièce.

8 avril. — Une médaille d'argent comme supplément à l'Académie de peinture et sculpture de la ville de Bruxelles

10 octobre. — 2 médailles d'or et une d'argent pour l'Académie littéraire et des sciences de Bruxelles.

26 octobre. — 3 médailles d'argent pour la même Académie.

31 décembre. — Médailles de nouvel an, 556 dont 4 en boîte.

Archives générales du royaume de Belgique. Papiers de la Jointe des monnaies, n°. 214.

Le jeton pour la nouvelle année 1775 est décrit au catalogue DE COSTER, sous le n°. 857. — *Médailles de Marie-Thérèse*, n°. 262.

XVII. REGISTRE DES DELIVRANCES DU WARADIN MARQUART, pour l'année 1775.

18 mars. — 12 médailles pour les Académies de Bruxelles, Anvers, Gand et Bruges.

19 juin. — 8 médailles ou jetons d'or pour la ville de Malines et 37 jetons d'argent.

8 juillet. — 24 jetons de l'année 1774 pour être distribuées aux membres de l'Académie littéraire de Bruxelles.

24 juillet. — 8 jetons de l'année 1772, 4 de l'année 1774, pour le Seigneur Président de la Chambre des comptes.

28 juillet. — Une médaille d'or de l'année 1763 pour le Sr Sauvage, *dentiste* de S. A. R.

1 août — 16 jetons de diverses années pour madame la comtesse de Fraula.

22 novembre — 10 petites et une grande médailles pour la même.

Le jeton pour la nouvelle année 1777 est décrit dans le catalogue DE COSTER, no. 861 — *Médailles de Marie Thérèse*, no. 271.

La mention des médailles d'argent „pour la preuve de M. van Berckel," est un renseignement qu'il sera utile de joindre à ce qui a été publié déjà sur l'histoire du concours à la suite duquel ce délicat artiste obtint la place de graveur-général aux Pays-Bas autrichiens.

XIX. COMPTE DU DIRECTEUR DE LA MONNAIE WOUTERS; pour l'anneé 1777.

En octobre (le 31) 1^{m} — 9^{est} — 8as au titre de XXIII carats VI½ grains à quoi monte la relivrance netto de 3 médailles d'or, faites pour l'Académie des sciences et belles-lettres.

Février (le 21). Au titre de XI deniers IV½ grains la quantité de 5^{m} — 11^{est} à quoi monte la relivrance netto des 21 médailles d'argent, destinées à distribuer à l'ordinaire aux Académies de peinture, sculpture et architecture de Bruxelles, Bruges, Anvers, Gand, Malines, Courtray et Audenarde.

Mars (le 20). 5^{onc} — 13^{est} au titre de XI deniers IV½ grains à quoi monte la relivrance netto de trois médailles d'argent, faites pour le magistrat de la ville d'Audenarde. 1)

Avril (le 9). 1^{onc} — 19^{est} au titre de XI deniers IV½ grains à quoi monte la relivrance d'une médaille d'argent faite pour un second

---

1) Le livre des délivrances du waradin porte: 20 mars supplément de médailles pour la ville d'Audenarde, 3 pièces dorées et une sans dorure. (Jointe des monnaies no. 217.)

premier prix dans l'Académie de peinture, sculpture et architecture en cette ville de Bruxelles.

Octobre (31). 5^{onc} — 16^{est} au titre de XI deniers XVII grains à quoi monte la relivranc de 3 médailles d'argent, faites pour l'Académie des sciences et belles-lettres.

Décembre (31). + 35^{m} — 1^{onc} — 1^{est} au titre de XI deniers XVIII grains à quoi monte la relivrance netto des (469) jettons, frappées à l'occasion du renouvellement de l'année.

Archives générales du royaume de Belgique. Chambre des Comptes, registre n°. 18601.

Le REGISTRE DU WARADIN, pour l'année 1777, mentionne encore:

22 février. — 75 médailles, en argent, pour la ville de Bois-le-Duc.

21 février. — 12 petites et 1 grande médaille d'or par le graveur van Berckel

10 mai. — 2816 jetons d'argent pour le Franc de Bruges.

11 mai. — Livrer 3 marcs d'argent au graveur van Berckel, pour des médailles pour la Hollande.

10 esterlins d'or, idem.

31 octobre. — 29^{m} — 4^{onc} — 12^{est} d'argent, li-

vrés à van Berckel, pour faire les médailles pour là ville d'Ypres.

Archives générales du royaume de Belgique. Papiers de la Jointe des monnaies n°. 217.

Le jeton pour la nouvelle année 1778 est décrit dans le catalogue DE COSTER, n°. 862, — *Médailles de Marie-Thérèse*, n°. 273. Le compte du directeur de la Monnaie porte: Payé au graveur-général 275 fl. 14' de change pour avoir fait des carrés et frappé 469 jettons de l'an à six sols par pièce et 15 pistoles pour les carrés.

XX. COMPTE DU DIRECTEUR DE LA MONNAIE WOUTERS; pour l'année 1778.

Octobre (le 28) 5^{onc} — 13^{est} au titre de XXIII carats VI½ grains à quoi monte la relivrance netto de 2 médailles d'or faites pour l'Académie des belles-lettres et sciences en vertu des lettres d'autorisation de messeigneurs de la Jointe des monnoies en date du 20 octobre écrite à monsieur le conseiller et commissaire de la monnoie Van de Veld.

Pendant le mois de mars (le 26) 6^{onc} — 4^{est} au titre de XI deniers 4¾ grains, à quoi monte la relivrance des matières d'argent, livrées en vertu des lettres d'autorisation de messeigneurs de la Jointe écrites à M. le conseiller et commissaire de la monnoie en date du 9 mars, pour le compte du gouvernement, pour 3 médailles pour l'Académie de peinture, sculpture et architecture d'Anvers.

Août (le 17). 3^{m} — 1^{onc} — 3^{est} au titre de XI deniers XIX grains, à quoi monte la relivrance netto des matières d'argent, livrées à compte du gouvernement pour les 24 médailles, faites pour les 7 collèges royaux. 1)

Septembre (30). 3^{m} — 6^{onc} — 2^{est} au titre de XI deniers, XIX grains, à quoi monte la relivrance netto des matières d'argent, livrées à compte du gouvernement, pour 42 médailles faites pour servir de prix pendant toute la durée du cours annuel des études.

Octobre (le 28). 6^{onc} — 17^{est} à XI deniers XIX grains à quoi monte la relivrance des matières d'argent livrées à compte du gouvernement pour les 3 médailles pour l'Académie des sciences et belles-lettres en cette ville

Pendant le mois de décembre (le 24), 35^{m} 4^{onc} — 5^{est} pour les (467) jettons frappés à l'occasion de la nouvelle année.

Archives générales du royaume de Belgique. Chambre des Comptes, registre n°. 18062.

LE REGISTRE DU WARADIN, pour l'année 1778, mentionne encore:

3 février. — Livrer au graveur van Berckel en argent: 4^{m} — 4^{onc} — 2^{est}; en or: 10^{est}.

---

1) Le livre du waradin porte: 42 pièces grandes et petites pour les prix des écoles royales. (Jointe des monnaies, n°. 218.)

30 avril. — Livrer au même pour des médailles, en supplément, pour l'Académie de peinture de Malines 2^{m} — 3^{onc} — 8^{est} d'argent.

12 juin. — Au même pour médailles pour la ville de Bois-le-Duc, en argent: 10^{m} — 7^{onc} — 1^{est}; en or: 1^{onc} — 5^{est}.

25 septembre. — Or livré au même pour Bois-le-Duc: 1 once.

22 avril. — 18 pièces pour les Académies de Bruxelles, Bruges, Courtrai, Malines et Audenarde.

Archives générales du royaume de Belgique. Papiers de la Jointe des monnaies, n°. 218.

Le jeton pour la nouvelle année 1779 est décrit dans le catalogue DE COSTER, n°. 863. — *Médailles de Marie-Thérèse*, n°. 279.

XXI. COMPTE DU DIRECTEUR DE LA MONNAIE WOUTERS, pour l'année 1779.

Octobre (le 28). Livrer au titre de XXIII karats VI½ grains 2^{onc} — 16^{est} – 16as pour une médaille d'or à compte du gouvernement pour l'Académie des sciences et belles-lettres.

Mars (le 6). Au titre de XI deniers XVIII¾ gr. la quantité de 4^{m} — 6^{onc} — 6^{est} pour 21 médailles pour le compte du gouvernement, faites pour les Académies de peinture, sculpture et architecture de Bruxelles, Bruges, Anvers, Audenarde, Gand, Courtrai et Malines.

Idem (le 27). Au titre de XI deniers XVIII$^{3}/_{4}$ grains, 11^{m} — 3^{onc} – 9^{est} pour compte de messieurs les membres de l'Académie des sciences et belles-lettres pour 200 médailles.

Septembre (le 6). Au titre de XI deniers XVIII$^{3}/_{4}$ grains la quantité de 3^{m} — 7^{onc} — 2^{est} — 18as à quoi monte la relivrance netto de 54 médailles d'argent, faites pendant le dit mois pour les sept collèges roïaux et pour le collège de la Ste Trinité à Louvain, destinées aux prix des premiers de chaque classe en suite des lettres d'autorisation de messeigneurs de la Jointe, en date de 14 août.

Octobre (le 26). A XI deniers XIX grains la quantité de 11^{m} - 3^{onc} — 1^{est} à quoi monte la relivrance netto des matières emploiées aux 200 médailles d'argent, faites pour le compte de messieurs les membres de l'Académie des belles-lettres et sciences. 1)

Décembre (le 24). Au titre de XI deniers XVI$\frac{1}{2}$ grains, la quantité de 36^{m} - 5^{onc} à quoi monte la relivrance netto des 467 jettons pour la nouvelle année.

Archives générales du royaume de Belgique. Chambre des Comptes, registre n°. 18063.

---

1) Ces deux émissions successives viennent expliquer, tout naturellement, comment il se fait que les jetons de l'Académie présentent deux variétés de coins, ce qui intriguait quelque peu M. CUMONT. *Revue belge de numismatique*, 1888, pp. 281—296.

LE REGISTRE DU WARADIN mentionne encore :

28 octobre. — 5 médailles en argent pour prix de l'Académie des sciences et belles-lettres.

24 juin. — 351 médailles d'argent pour la position de la première pierre pour le bâtiment du Conseil de Brabant.

7 médailles d'or pour la ville à l'occasion de la position de la première pierre pour le bâtiment du Conseil de Brabant.

Archives générales du royaume de Belgique. Papiers de la Jointe des monnaies, n°. 219.

Le jeton pour la nouvelle année 1780 est décrit dans le catalogue DE COSTER, no. 871, — *Médailles de Marie-Thérèse*, n°. 281.

Le jeton rappelant la pose de la première pierre du palais du Conseil de Brabant, se rencontre dans le même catalogue, no. 864, — *Médailles de Marie-Thérèse*, no. 282.

XXII. REGISTRE DES DELIVRANCES DU WARADIN MARQUART, pour l'année 1780.

on livra à van Berckel en or : 6^{m} — 17^{onc} — 14^{est}; en argent : 29^{m} — 6^{onc} — 10^{est}.

9 février. Médailles d'argent, pour les Académies du pays, 24 pièces.

15 février. 6, en supplément, pour l'Académie de Gand.

15 mars. 2 autres, en supplément, pour la même Académie.

6 avril. 3 médailles, en supplément, pour l'Académie d'Ypres.
25 août. 60 médailles d'argent, pour les collèges roiaux.
24 octobre. 1 médaille d'or et 1 d'argent, pour l'Académie des sciences et des lettres.
30 décembre. 467 jetons de nouvel an.

Archives générales du royaume de Belgique. Papiers de la Jointe des monnaies, n°. 220.

Le jeton pour la nouvelle année 1781 est décrit dans le catalogue DE COSTER, sous le n°. 874.

Jacques Roëttiers occupa jusqu'à sa mort, survenue à Bruxelles le 15 juillet 1772, le poste de graveur-général. Après quoi, Jean-Baptiste Harrewyn, graveur particulier de la Monnaie de Bruxelles, remplit provisoirement les fonctions du défunt. C'est seulement le 29 septembre 1776, que Théodore van Berckel obtint, à la suite d'un concours, sa commission de graveur-général des monnaies et médailles aux Pays-Bas autrichiens.

Avec ce grand artiste s'opère une véritable renaissance de la gravure en Belgique.

Les jetons deviennent de véritables oeuvres d'art, d'une touche aussi délicate que gracieuse, devant lesquels s'effacent les meilleurs produits du burin des Roëttiers et des Harrewyn.

Il serait superflus de faire ressortir l'intérêt des renseignements qu'il nous a été donné de réunir concernant la frappe des médailles et des jetons, exécutée à Bruxelles, pendant les vingt-deux dernières années du règne de Marie-Thérèse. Nous espérons, qu'on saura gré à la société néerlandaise de numismatique de nous avoir mis à même de faire connaître ces documents d'archives.

ALPHONSE DE WITTE.

(*A suivre*).

Een gelegenheidspenning van J. M. Lageman.

De oudere LAGEMAN, wiens werkzaamheid hoofdzakelijk in de laatste 30 jaren der vorige eeuw viel, neemt een bescheiden plaats onder onze stempelsnijders in, omdat het door hem geleverde werk niet op voortreffelijkheid kan bogen. Het ontbrak aan de kwaliteit, niet aan de kwantiteit, want al kon KRAMM in *De levens en werken* onzer kunstenaars niet meer dan een vijftal penningen van hem noemen en het *Biogr. Woordenboek* van v. D. AA het tot 13 brengen, als men het door LAGEMAN vervaardigde, dat niet steeds zijn naam draagt, bijeentelt, zal men wel een vijftigtal te boven komen.

Hij winkelde in de Papenbrugsteeg te Am-

sterdam in goud- en zilverwerk, poppengoed (miniatuur zilverwerk), visite-, bruilofts-, bal- en danskaarten, en het is te denken, dat tot zijn voorraad ook wel huwelijkspenningen en de in onbruik gerakende begrafenispenningen behoorden; koopgoed, dat door een gegraveerd opschrift werd pasklaar gemaakt voor de gelegenheid dat het dienst moest doen. Het denkbeeld, waaraan dergelijke penningen te danken waren, mocht voor meerdere toepassing vatbaar heeten, en de winkelier-stempelsnijder LAGEMAN heeft niet nagelaten zijn voordeel daarmede te bejagen.

Zijne gelegenheidsmedailles komen, met allerlei bestemming, en dus — lastig genoeg — onder verschillende benamingen, in de Catalogi der verzamelingen voor op de ingesneden jaartallen der voorhanden exemplaren, zoodat zij, een enkele uitgezonderd, geen vaste plaats onder onze historiepenningen innemen en daartoe eigenlijk ook niet behooren. Het vroegst aangetroffen jaarcijfer voorop stellende, komen wij tot de volgende rangschikking:

a. 1770. een heilig pandt is vriendschapsbandt. *Catal.* v. GELDER, n°. 4024.

b. 1772. als deugd en ijver wort betragt. *Catal.* VÖLCKER, n°. 1656.

c. - - consulte pergentes dei fafore speramus. DIRKS *Repert.* IV, n°. 1777.

d. 1775. daar vreden is, daar ziet men allerhanden zegen. v. G. n°. 4057.

e. 1777. de zonnnebloem tot de zon zich keert,
gedenkt dat gij ook u schepper eerd. v. G. n°. 4077.

f. 1778. utilitas temporis. Bij DIRKS als nieuwjaarspenning onder n°. 1863 genoemd.

g. 1779. een hart dat dankbaar is moet als een offer branden. v. G. n°. 4078.

h. 1781. getrouwheid is een vaste band,
als liefde en vriendschap samen spand. v. G. n°. 4089.

i. 1785. Prijs- of eerepenning voor de gewapende burgercorpsen. *Vervolg op* v. LOON, n°. 602.

j. 1786. bant van eendragt. *Vervolg op* v. LOON, n°. 682.

k. 1790. longe & prope. morte & vita. pietate activa. v. G. n°. 4171.

l. 1791. nooit zal een trouw gemoed
zyn waare vriend begeeven,
maar zoekt zyn heil alom
ten kosten van zyn leven.
v. G. n°. 4172.

m. 1797. Eerepenning voor de jeugd. de
waare wysheid is de kennis
van godt. v. G. n°. 4189.

Nog vermeldt de *Catalogus* der auctie HOEUFFT VAN VELSEN e. a., ult°. October 1895, onder n°. 2144, op het jaar 1782 een gelegenheidspenning door LAGEMAN en VAN BERCKEL, met daar ware eendragt, enz.

De omschrijvingen in het *Vervolg op* VAN LOON en den *Catalogus* VAN GELDER gegeven, zijn volledig genoeg. Ook die van den heer DIRKS van den onder letter *c* genoemden penning laat niets, daarentegen de aan letter *f* gewijde schier alles te wenschen over. Vermoedelijk vinden wij laatstgenoemden terug onder n°. 1186 in den *Catalogus* G. TH. BOM, waar op het jaar 1787 een 25jarig-huwelijkspenning van LAGEMAN wordt aangetroffen met deze aanduiding: de vlugge tyt. Aangezien een exemplaar van *f* in ons bezit kwam, kunnen wij het dus beschrijven: zilver, 13 wichtjes, middellijn 35 strepen.

Vz. De gevleugelde tijd, met zandlooper op

het hoofd, houdt in de linkerhand de zeis omhoog en treedt, tusschen koopmansgoederen en hoorn van overvloed door, toe op een piedestal met naald, op welke hij met de rechterhand (de pols met wijden ring of slang omgeven) iets griffelt. Langs den bovenrand, op een aan de einden omgeslagen band, utilitas temporis, op den afsnijbalk j. m. lageman. De afsnede en het piedestal bieden ruimte voor inschrift.

Kz. Omhoog Mercuriusstaf en met olijftak gedekte roeispaan, kruiselings onder een Mercurius-hoed.

De vlugge Tyt die ons
vertoont
Hoe zorg en vlyt den arbyt
loont
Hoe overvloet en 's Hemels
zegen
Door deugt en ijver wert
verkreegen
Terwyl aan de verleeden
tyt
De Herdenkenis wert
toegewyt
17(78)

Onderaan een bloemslinger.

De koopers der gelegenheidspenningen stel-

den geene hooge eischen aan de daarop voorkomende verzen en opschriften. Trouwens, in den pruikentijd werd er erbarmelijk gerijmeld. Wat het utilitas temporis aangaat, wij erkennen het nut van tijdsindeeling en tijdrekening, maar dat van den tijd zelf valt buiten ons begrip. Wellicht heeft de opschriftenmaker gedacht: ik benut een tijdsdeel, een uur of een week b.v., om iets te verrichten, gevolgelijk moet dat, waartoe dit deel behoort, nuttig zijn. Maar even goed is het mogelijk, dat hij volstrekt niet gedacht heeft.

C. W. BRUINVIS.

Beschrijving der medailles in 1897 geslagen aan de Kon. Fabriek van Zilverwerken, firma C. J. Begeer te Utrecht.

---

132. 1896/97.

Nationale Schietwedstrijd met flobert.

Vz. = n°. 34.

Kz. *Omschrift*:

NAT: SCHIETWEDSTR: M/D FLOBERTBUKS

· 1896/7 ·

In lauwerkrans: E PRIJS

Brons, gr. 25 m.M. Coll. Z.

133. 1897. 24 April.

Vijftigjarig huwelijk van Dr. A. F. J. Ingenhousz en M. A. W. Hollingerus-Pijpers.

Vz. De saamgestrikte, door eiken- en rozentakken omgeven wapenschilden der echtelieden.

daaronder de ridderorden van dr. Ingenhousz op schelpvormig ornement, lager staat: BEGEER

Omschrift: · DOOR · DEN · ECHT · VEREEND · TE · BREDA · DEN · 14 APRIL 1847.

Kz. In lauwer- en eikenkrans:

DR.
ARN. FLOR. JOS.
INGENHOUSZ
GEB. 2 APRIL 1812
EN
MARIA ANNA WILHA
HOLLINGERUS —
PIJPERS
GEB. 9 DEC. 1817

Omschrift: * TER GEDACHTENIS AAN DEN 50JARIGEN TROUWDAG 14 APRIL 1897

Brons, gr. 40 m.M. Coll. Z.

134. 1897. 7—9 Mei.

Hondententoonstelling te Amsterdam.

A. Vz. Rond medaillon omgeven door saamgestrikte lauwer- en eikentakken.

Op het medaillon een duitsche doggenkop, links gewend, met het omschrift in versierden rand: NEDERLANDSCHE KENNEL-CLUB CYNOPHILIA

Kz. Het door de keizerskroon gedekte wapen van Amsterdam, rustende op lauwer- en eikentak en sautoir, daaronder:

10^E INTERNATIONALE
HONDEN
TENTOONSTELLING
IN HET
PALEIS VOOR VOLKSVLIJT
TE
AMSTERDAM
OP
7, 8 EN 9 MEI
1897
BEGEER ✶ UTRECHT

Coll. Z.

B. Vz. Geheel gelijk A.

Kz. Geheel gelijk A, doch alles kleiner en hooger geplaatst, zonder ster onder het jaartal, naam en woonplaats graveur hooger, rechts en links ter zijden van de 4 onderste regels, terwijl onder het jaartal een open ruimte is gelaten voor namen van de bekroonden.

Ellipsvormig, 62 bij 36 m.M.

135. 1897. 10 Juni.

Festival te Heerenveen.

Vz. Cartouche waarop een rond bolvormig schild, onder een stralende vijfpuntige ster.

Op het schild: V. v. V. (Ver. voor volksvermaken.)

De cartouche omgeven door eiken-, lauwer en palmtakken, waartusschen muziekboek, viool, strijkstok, bekkens, fluit, trommel met stokken, triangel en trompetten.

Kz. FESTIVAL
10 JUNI 1897
HEERENVEEN

Brons, gr. 40 m.M. Coll. Z.

Bedoeld festival werd voor Harmonie- en Fanfarekorpsen, uitgeschreven door de Vereeniging voor Volksvermaken te Heerenveen, op Donderdag 10 Juni 1897, den eersten dag der kermis aldaar. Er namen 15 korpsen aan deel met ± 230 medewerkende leden; de leiding der ensemble nummers was opgedragen aan J. Godefroij te Steenwijk.

136. 1897. 16 Juni,

Bezoek van het Nederlandsch Genootschap voor Munt- en Penningkunde aan de ateliers van Begeer te Utrecht.

Vz. *Omschrift:* *NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE C. R. P. C. (Concordia Res Parvae Crescunt.)

In het veld, tusschen losse lauwer- en eikentakken:

VI^E
ALGEMEENE
VERGADERING
EN
BEZOEK
AAN
UTRECHT
16 JUNI
1897

Kz. Gelijk de Kz. van n°. 50.

Brons, gr. 47 m.M. Coll. Z.

In brons uitgereikt aan de 19 op blz. 266 van den jaargang 1897 genoemde heeren en in hunne tegenwoordigheid geslagen.

Aan den Voorzitter en de beide Belgische leden werd tevens aangeboden eene medaille met gelijke keerzijde, waarvan de Vz. een keurig uitgevoerd rechtsgewend borstbeeld van H. M. de Koningin vertoont.

Compositie, gr. 47 m.M. Coll. Z. (Proefslag.)

137. 1897. Juni.

Nieuwe Prijspenning der Vereeniging „Hollandia" te Oudshoorn.

Vz. Een klimmende leeuw een anker met de voorpooten vasthoudende.

Omschrift: op matten rand:

* HOLLANDIA *

ROEI- EN ZEILVEREENIGING

Kz. Glad veld, omgeven door lauwer- en eikentak. Daaronder: B. U.

Groot 23 m.M. met oog en ring.

138. 1897. 20 Juni—7 September.

Tentoonstelling van Nijverheid en Scheepvaart te Dordrecht.

Penning aangeboden door den Burgemeester van Oud-Dordrecht.

Vz. Op eene kade staan de heeren Hidde Nijland, in zijn ambtsgewaad als Burgemeester van Oud-Dordrecht (rechts) en Zoetmulder, voorzitter der Vereeniging „Voor Vak en Kunst" (links), welke elkander de hand reiken.

Op den achtergrond in het midden de toren van Dordrecht, rechts oude koopvaardijvaarders onder een stralende zon, links stoomboot, onder een gedeeltelijk door den rook verduisterde zon.

Kz. *Omschrift:* in zeer grillige 16 m.M. hooge letters:

OUD DORDRECHT
GEDENKPENNING

In het veld binnen een cirkel, het door twee zittende leeuwen (?) vastgehouden gekroonde wapenschild van Dordrecht, daaronder

1897

en in een waaiervormig figuur, tusschen een zeilend scheepje (links) en molentje (rechts) het opschrift:

AANGEBODEN DOOR
HIDDE NIJLAND
BURG. v. OUD-DORDRECHT

Brons en wit-metaal, gr. 80 m.M. Coll. Z.

Vervaardigd naar een ontwerp van den schilder J. Toorop.

De tentoonstelling had plaats in het in aanbouw zijnde Villapark en werd georganiseerd door de Vereeniging „Voor Vak en Kunst" bij gelegenheid van haar tienjarig bestaan.

Oud-Dordt werd geheel gebouwd naar nog aanwezige teekeningen van oude Dordtsche gevels en bevatte in het oude stadhuis eene hoogst belangrijke verzameling van oude nijverheid en kunst. (Zie Mr. J. C. van Overvoorde in Elseviers Maandschrift 1897, afl. X.)

139. 1897. 30 Juni.

G. C. Daum, te 's-Gravenhage, gedurende 25 jaar lid van den Raad van Beheer der Ned. Indische Spoorwegmaatschappij. (Sedert September 1883 Voorzitter.)

Vz. In zwaren lauwerkrans:

*
GEORGE CHRISTIAAN
DAUM
VOORZITTER VAN DEN
RAAD VAN BEHEER
DER
NEDERLANDSCH-INDISCHE
SPOORWEG
MAATSCHAPPIJ
*

Kz. Onder een gevleugeld wiel:

1872 1897

HET

PERSONEEL IN INDIË

HERDENKT DANKBAAR

ZIJN

XXVJARIG BESTUUR

Daaronder een spoortrein in bergachtig Indisch landschap, een viadukt over een kloof passeerende.

Goud en brons, gr. 50 m.M.

De medaille werd in goud, omgeven door een zilveren krans van eikenloof en eikels, in een blauw satijnen kistje, den jubilaris, bij monde van den heer G. F. Lucardie, medelid van den Raad van Beheer, namens het personeel in Nederlandsch Indië aangeboden, vergezeld van 4 ex. in brons voor de kinderen van den heer Daum. In eene lade van het kistje, dat de medaille bevatte, bevond zich een album in blauw fluweel met zilver gemonteerd met de namen der gevers.

De aanbieding had plaats in tegenwoordigheid van Z. E. den Minister van Koloniën, die den jubilaris het Kommandeurskruis der Oranje-Nassauorde overhandigde.

140. 1897. 9—11 Juli.

Hondententoonstelling te Nijmegen.

Vz. = n°. 66*bis*.

Kz. *Omschrift:*

INTERNATIONALE HONDENTENTOONSTELLING
BEGEER 9, 10 EN 11 JULI 1897 UTRECHT

In het veld, onder het gekroonde, op lauwer- en eikentakken rustende wapen van Nijmegen.

GEHOUDEN IN DE
VEREENIGING
TE NIJMEGEN

(daaronder eenige ruimte.)

Brons, gr. 41 m.M.

141. 1897. 21—25 Juli.

Schietwedstrijd te Breda.

A. Vz. = n°. 13.

Kz. Landschap met op den voorgrond een geknield schutter, gereed om zijn geweer af te schieten.

Omschrift: BREDA: VI^E NATIONALE SCHIETWEDSTRIJD: 1897.

In de afsnede: 250 M.

Brons, gr. 38 m.M. Coll. Z.

B. Vz. = n°. 34.

Boven het wapen: BEGEER

Kz. *Omschrift:* · VI^E NATIONALE SCHIETWEDSTRIJD · BREDA 21—25 JULI 1897

In het veld:

·
^E PRIJS
KORPSWEDSTRIJD
REVOLVER
20 M.
·

Brons, gr. 32 m.M. Coll. Z.

(Het fraaie wapen op de Vz. is ontworpen door ons medelid Aug. Sassen.)

142. 1897. 31 Juli—1 September.

Tentoonstelling van Reklamemiddelen te Amsterdam. Bekroningsmedaille.

Vz. Het schip uit het oude Amsterdamsche wapen, *omschrift:* AMSTERDAM VOORUIT

Ter zijde rechts: L. ZIJL. D.

De stempel der voorzijde werd aan 's Rijksmunt gegraveerd, het slaan der medailles door de Vereeniging „Amsterdam Vooruit" echter aan den heer Anth. Begeer opgedragen.

Kz. *Omschrift:* INTERNATIONALE TENTOONSTELLING VAN RECLAME MIDDELEN

Glad veld, daaronder in:

PALEIS VOOR VOLKSVLIJT

31 JULI I SEPTEMBER

* 1897 *

*

Brons, gr. 60 m.M. Coll. Z.

143. 1897. 6—8 Augustus.

Hondententoonstelling te 's-Hertogenbosch.

Vz. Linksgewende doggenkop, waaronder: A. T. VAN ROOY ROTTERDAM

Omschrift op banderol: NEDERLANDSCHE DUITSCHE DOGGEN KLUB OPGER: 1 OCT: 1893

Kz. Glad veld, *omschrift:*

• 2^E KLUB-TENTOONSTELLING •
'S HERTOGENBOSCH 6, 7 EN 8 AUGUSTUS 1897

Brons, gr. 40 m.M. Coll. Z

144. 1897. 8 Augustus.
Vijf-en-twintigjarig huwelijk van P. A. Baron van den Borch van Vorden heer van Helbergen en J. M. Baronesse van Nagell.

Vz. De door een Baronnenkroon gedekte wapenschilden der echtelieden.

Kz. In rozenkrans:

•
1872
8 AUG^S
1897
•

Daaronder: BEGEER

Brons, gr. 28 m.M. Coll. Z.

145. 1897. 17—19 September.
Hondententoonstelling te Breda.

Vz. Geheel = n°. 103.

Kz. Het wapen met twee leeuwen als schildhouders boven het kasteel van Breda.

Daaronder het opschrift:

IIE INTERNATIONALE
HONDENTENTOONSTELLING
(2^E CLUBTENTOONSTELLING)
GEHOUDEN IN CONCORDIA
BREDA
17, 18 EN 19 SEPTEMBER 1897

*

Brons, ruitvormig, met afgeronde hoeken, hoog 53 m.M. Coll. Z.

146. 1897. 20—21 November.

Nationale Zangwedstrijd te Amsterdam.

Vz. De door de koninklijke kroon gedekte wapenschilden van Nederland en Amsterdam, omgeven door samengestrikte eiken- en lauwertakken.

Omschrift:

MANNENZANG VEREENIGING „ORPHÉON"
AMSTERDAM

Kz. Lier, waarboven een vijfpuntige stralen schietende ster, rustende op een gedeeltelijk door een palmtak bedekte cartouche, daaronder: BEGEER UTRECHT

Omschrift: NAT. ZANGWEDSTRIJD 20—21 NOVB. 1897.

Brons, gr. 65 m.M. Coll. Z.

147. 1897.

Prijspenning van den Nederlandsche(n) Brood, Koek- en Banketbakkersbond.

Vz. Op een trapsgewijze oploopend voetstuk, waarop vier zoute bolletjes (?) en waar onder een ornement, staan twee leeuwen, met de voorpooten een krakeling vasthoudende, waarboven zij een kroon omhoog heffen.

Omschrift: * NEDERLANDSCHE BROOD, KOEK- EN BANKETBAKKERSBOND

Kz. Glad veld, omgeven door saamgestrikte eiken- en lauwertakken.

Brons, gr. 47 m.M.

148. 1897.

Prijspenningen der Schietvereeniging „Amsterdam" te Amsterdam.

Vz. Het door de keizerskroon gedekte wapen van Amsterdam.

Omschrift op matten rand:

SCHIETVEREENIGING—AMSTERDAM

• * • AMSTERDAM • * •

Kz. Glad veld, omgeven door saamgestrikte lauwertakken.

A. Gr. 40 m.M.

B. „ 31 „ op de Kz. ter zijde van den krans links: B. U.

C. Gr. 25 m.M., krans van lauwer- en eikenbladen op de Kz. Alle Coll. Z.

149. 1897.

Prijspenning der Bataviasche Schietvereeniging.

Vz. Het door een muurkroon gedekte wapen van Batavia, gehouden (rechts) door een linksgewenden staanden gekroonden leeuw met

zwaard in de opgeheven rechter voorpoot; 't geheel rustende op een gestileerden lauwertak.

Omschrift: *BATAVIASCHE-SCHIETVEREENIGING

Kz. Glad veld, omgeven door een lauwerkrans.

Brons, gr. 28 m.M. Coll. Z.

150. 1897.

Eerekruizen derzelfde Vereeniging.

A. Voor geweerschieten.

Grillig gevormd vierarmig kruis, in het midden, in door parelrand afgesloten ruit, het wapen van Batavia, omgeven door een op de armen van het kruis rustende lauwerkrans. Op de armen:

links: BATAVIASCHE
boven: SCHIET
rechts: VEREENIGING
onder: GEWEER Coll. Z.

B. Voor revolverschieten.

Geheel als voren, doch op den benedenarm van het kruis: REVOLVER

Brons, gr. 32 m.M., met oog en ring.

151. 1897.

Draagpenninkje der Vereeniging „Oranje en Nederland" te Enschedé.

Vz. Het gekroonde wapen van Enschedé tusschen lauwer- en palmtak.

Omschrift op matten rand:

ORANJE EN NEDERLAND

* ENSCHEDE *

Kz. Trofee van kanon, drie vaandels, sabel, geweer en hellebaard, omgeven door saamgestrikte lauwer- en eikentak, daarboven in boog:

JE MAINTIENDRAI

Gr. 20 m.M. met oog en ring.

152. 1897.

Prijspenning met borstbeeld van H. M. de Koningin.

Vz. Zeer fraai uitgevoerd rechtsgewend borstbeeld van Koningin Wilhelmina.

Kz. Schild omgeven door eiken- en lauwertakken, daaronder: B. U.

Brons, met oog en ring, gr. 47 m.M. Coll. Z.

De Vz. is hetzelfde portret, waarvan in zacht metaal den 16 Juni 1897 in tegenwoordigheid der leden van ons genootschap, enkele proefslagen werden gemaakt. (Zie op n°. 136.)

153. 1897.

Prijspenning Vreemdelingenverkeer te Dordrecht.

A. Vz. De kerk van Dordrecht, links geboomte, rechts opgaande zon; in parelcirkel.

Omschrift: VEREENIGING TOT BEVORDERING VAN DEN BLOEI VAN DORDRECHT EN OMSTREKEN

* BEGEER

Kz. Glad veld, omgeven door een lauwertak met strik.

Omschrift: * COMITÉ TOT BEVORDERING VAN 'T VREEMDELINGENVERKEER

Brons, gr. 58 m.M.

B. Als voren, zonder den lauwertak op de Kz., gr. 28 m.M. Beide Coll. Z.

154. 1897.

Prijspenning der Postduivenvereeniging Columba te Amsterdam.

Vz. Twee tegenover elkander geplaatste duiven.

Omschrift: POSTDUIVEN VEREENIGING COLUMBA AMSTERDAM

Kz. Glad veld, omgeven door twee samengestrikte lauwertakken.

Brons, gr. 40 m.M. Coll. Z.

155. 1897.

Prijspenning van de Geldersche Pluimveeclub.

Vz. Het gekroonde wapen van Gelderland, omgeven door saamgestrikte eiken- en lauwertakken.

Omschrift: * GELDERSCHE PLUIMVEE CLUB *

Kz. Glad veld, omgeven door twee saamgestrikte lauwertakken.

Brons, gr. 40 m.M. Coll. Z.

156. 1897.

Prijspenning van den Interacademiale(n) IJsbond.

A. Vz. Opgehangen schaats, daaronder fraaie cartouche met het opschrift:

*
INTERACADEMIALE
IJSBOND
*

Het geheel in een cirkel, waarom twee hulsttakken, boven gescheiden door een vijfpuntige ster. Onder staat: B. U.

Kz. Glad veld, omgeven door twee samengestrikte lauwertakken.

Brons, gr. 53 m.M.

B. Geheel als voren, gr. 32 m.M., doch boven tusschen de hulsttakken op de Vz. een zespuntige ster.

157. 1897.

Prijspenning van de Noorder IJsbaan
te Groningen.

Vz. Schaats en ijsstok en sautoir, gestoken door een banderol, daarboven bonte muts bo-

ven een gekronkeld touw; het geheel onder omgeven door een lauwertak, daaronder: B. U.

Kz. Glad veld, omgeven door een lauwerkrans, waarin boven rechts: PRIJS
en onder terzijden: B. U.

Omschrift: * NOORDER YSBAAN GRONINGEN * AMATEURS WEDSTRIJD

Brons, gr. 32 m.M.

158. 1897.

R. K. Werkliedenvereenigingen St. Joseph te Bolsward en Utrecht.

A. Vz. Jozef staande met het kind Jezus op den linkerarm, met de rechter een spanzaag houdende; rechts naast hem een leliestruik.

Omschrift: BID EN WERK EN GOD IS MET U

Links ter zijde: BEGEER

Kz. In het veld: BOLSWARD

Daarboven een kruis, daaronder twee gekruiste lauwertakken.

Omschrift: R. K. WERKLIEDEN-VEREENIGING S^T JOSEPH

Blank metaal, met oog en ring, gr. 25 m.M.

B. Geheel gelijk aan den vorigen, doch op de Kz. in het veld: UTRECHT, brons. Beide Coll. Z.

159.

Prijspenning van Gouda (?)

Vz. Het gekroonde wapen van Gouda met

twee leeuwen als schildhouders, rustende op een lint met de spreuk: PER ASPERA AD ASTRA

Omschrift: PER ASPERA AD ASTRA
GOUDA

Kz. Fraaie door eiken-, palm- en lauwertakken omgeven cartouche.

Brons, gr. 40 m.M. Coll. Z.

De heer Begeer kon aard noch jaartal van dezen penning opgeven, ze wordt hier vermeld pro memorie.

RECTIFICATIE.

In de door mij gegeven beschrijving van den penning op het bezoek der Koningin aan Overijssel in Tijdschrift 1896, blz. 278, (Medailles Begeer, n°. 101) zeide ik dat de t. a. p. beschreven penning voor *f* 2.— verkrijgbaar was.

Dit is onjuist. De verkrijgbaar gestelde penning is geheel aan den beschrevene gelijk, doch heeft op de Kz. tot opschrift:

TER HERINNERING
AAN HET BEZOEK
VAN
HARE MAJESTEIT
KONINGIN WILHELMINA
AAN
OVERIJSSEL
2—5 SEPTEMBER
1895

De vroeger beschreven penning werd aan H. M. de Koningin aangeboden door de Vereeniging tot beoefening van Overijsselsch Recht en Geschiedenis Door het ontvangen van een bronzen afslag van de verkeerde stempels, ontstond deze vergissing; eerst bij een dezer dagen op het Kon. Kabinet gebracht bezoek, ontdekte ik het bestaan van den 2den stempel der Kz.

ALPHEN,
Januari 1898.

W. K. F. ZWIERZINA.

Gedenkpenning vereerd door de gemeente Heeswijk aan den architekt Snickers, [1]) 1887.

Plaat I. no. 3.

Vz. In het midden het wapen van de gemeente Heeswijk, zijnde een klimmende, gehalsbande leeuw van goud, op een veld van azuur. Om het wapen drie parelranden, tusschen den eersten en den tweeden GEMEENTE HEESWYK.

Kz. In het midden van een parelrand, in zeven regels: Hulde / aan den Heer / P. M. T. Snickers/architect/wegens verbouwing der/openbare school/1887. (gegraveerd).

Middellijn 39 mM., brons in mijne verzameling.

De aanleiding tot het vervaardigen van dezen penning, was het besluit van den Raad der gemeente Heeswijk van den 13 April 1887, waarin met algemeene stemmen besloten werd den Heer SNICKERS vanwege de gemeente een

1) PETRUS MATTHEUS THEODORUS SNICKERS, geb. te Rotterdam den 19den Mei 1847.

geschenk aan te bieden, voor het vervaardigen van bestekken en teekeningen voor den verbouw der openbare school, waarvoor hij geene belooning heeft willen ontvangen. Het Raadslid Jonkheer VAN DEN BOGAERDE (2) gaf in die vergadering te kennen, dat een gouden gedenkpenning met gepaste inscriptie hem het meest geschikt voorkwam en met welk voorstel de Raad zich vereenigde.

In de munt- en penningverzameling op het kasteel te Heeswijk bevinden zich vier afslagen, in goud, zilver, brons en papier. De stempel is vernietigd.

M. A. S.
H.

2) De bekende kunstverzamelaar Jonkheer DONAT THÉODORE ALBÉRIC VAN DEN BOGAERDE VAN TER BRUGGEN Heer van Moergestel, Heeswijk en Dinther, geb. te Gent 16 Februari 1829, overleden op zijn kasteel te Heeswijk 22 April 1895, ongehuwd.

Inhoudsopgave der Tijdschriften die het Genootschap in ruiling ontvangt.

I. Revue belge de numismatique.

54e année (1898), 1e livraison.

Les monnaies en or d'Alexandria Troas, par M. J. ADRIEN BLANCHET.

Denier inédit de Jean d'Aps, évêque de Liége, 1229—1238, par M. l'abbé JOS. GAILLARD.

Petit gros à l'écu aux quatre lions, frappé à Weert par Thierry, dit „Loef de Hornes," par M. le Vte B. DE JONGHE.

Monnaies d'Anne de Limburg, abbesse d'Herford, 1520 à 1565, par M. le Cte TH. DE LIMBURG-STIRUM.

Jeton de Tournai au nom du graveur „Riquehem" ou Jacquemart de Riquehan, par M. JULES ROUYER.

Jetons belges du XVe siècle, par M. FRÉD. ALVIN.

Sur les poids des anciennes provinces belges, par M. LOUIS BLANCHARD.

II. Rivista Italiana.

Anno X. Fasciolo IV.

FRANCESCO MALAGUZZI. La zecca di Bologna.

GIORGIO CIANI. Un ripostiglio di monete del secolo XIII a Vigo di Cavedine nel Trentino. (Fig.)

GIUSEPPE RUGGERO. Annotazioni numismatiche italiane III. (Fig)

SOLONE AMBROSOLI. Il ripostiglio di San Martino del Pizzolano.

Gemengde Berichten.

De eerste penningen bij gelegenheid van de a. s. Inhuldiging van H. M. de Koningin.

Onlangs voor dienstzaken in 's-Gravenhage zijnde, zag ik daar voor een zilversmidswinkel een lichtdruk van tal van penningen op de a. s. Inhuldiging in dit jaar en vernam dat deze vervaardigd werden in de fabriek van goud- en zilverwerken van den Heer J. F. H. BOUCHETTE, Steenstraat 14 te Arnhem, van wien ik het geheele stel mocht ontvangen, zoodat ik reeds thans in staat ben den lezers van ons Tijdschrift de beschrijving van deze penningen aan te bieden.

Alphen, Januari '98 Zw.

1 Vz. In verdiept veld de linksgewende buste van de Koningin, daaronder de Koninklijke kroon rustende op twee oranjetakken.

Omschrift: * WILHELMINA KONINGIN DER NEDERLANDEN *

DE LIEFDE VAN HAAR VOLK ZIJ HAAR KROON

Kz. De Nederlandsche Maagd, linksgewend staande voor eene balustrade, de linkerhand rustende op het Nederlandsche wapenschild, in de uitgestrekte rechterhand een lauwerkrans houdende, aan hare voeten een oranjestruik.

Achter de balustrade vertoont zich links het Koninklijk paleis te Amsterdam, rechts tal van schepen.

In de afsnede: 1898

Omschrift: * TER HERINNERING AAN DE KRONING VAN WILHELMINA KONINGIN DER NEDERLANDEN *

Brons verzilverd en zilver, groot 74 m.M., verkrijgbaar voor *f* 10.— en *f* 25.—

2. Vz. De linksgewende buste van H. M. de Koningin.

Omschrift: * WILHELMINA KONINGIN DER NEDERLANDEN *

Kz. In een krans van vruchten en bladeren:

TER
HERINNERING
AAN DE KRONING
VAN WILHELMINA
KONINGIN DER
NEDERLANDEN
*

Brons verzilverd en zilver, gr. 59 m.M., verkrijgbaar voor *f* 5.50 en *f* 15.—

3. Vz. Gelijk n°. 2 zonder de sterren voor en achter het omschrift.

Vz. Glad veld omgeven door twee samengestrikte lauwertakken.

Brons verzilverd en zilver, gr. 40 m.M., verkrijgbaar voor *f* 1.50 en *f* 4.40.

4 Vz. Gelijk n°. 3.

a. Kz. Glad veld omgeven door een krans van lauwerbladeren

b. Kz Het gekroonde Nederlandsche wapen met twee gekroonde leeuwen als schildhouders, rustende op een ornement, waarvan een lint afhangt met de spreuk: JE MAINTIENDRAI

Het geheel omgeven door een krans van lauwerbladeren met linten omwonden.

Brons verzilverd en zilver, gr 34 m.M., verkrijgbaar voor *f* 1 50 en *f* 3.50.

5 Vz. Gelijk n°. 3.

a Kz. Gelijk n°. 4*a*.

b. Kz. Het wapen gelijk n°. 4*b* in kabelcirkel.

Brons verzilverd en zilver, gr. 28 m.M., verkrijgbaar voor *f* 1 — en *f* 2.--

6 Vz. Gelijk n°. 3.

Kz. Het wapen gelijk n°. 4*b* in krans van lauwerbladeren.

Brons verzilverd en zilver, gr 22 m M, verkrijgbaar voor *f* 0 80 en *f* 1.25.

De Vz van n°. 4 en van n°. 5 omgeven door een kabelrand, is als broche verkrijgbaar in zilver, zoo ook de Vz. van n°. 6, *a* omgeven door krans van

eikenbladeren, *b* door krans van lauwerbladeren, beide gedekt door de koninklijke kroon.

7 Vz en Kz gelijk n°. 3, beide in parelrand, koper verzilverd, met oog en ring, groot 34 m.M, verkrijgbaar voor *f* 0.15.

8. Vz Gelijk n°. 3, in parelrand.

Kz In parelrand een lauwerkrans, waar binnen het opschrift:

DE
LIEFDE VAN
HAAR VOLK
ZIJ HAAR
KROON
1898

Koper verzilverd, met oog en ring, groot 28 m.M, verkrijgbaar voor *f* 0.10.

De borstbeelden dezer penningen zijn gemodelleerd naar het laatste portret van H. M de Koningin, dat door den Hoffotograaf Kameke, te 's-Gravenhage, is in den handel gebracht.

Over het nederlandsche Muntstelsel, den Muntslag en het Muntessaai.

In het maandblad voor natuurwetenschappen van 15 Juli 1897, komt een zeer lezenswaardig artikel voor over het nederlandsche muntstelsel, door den heer J D. VAN DER PLAATS.

De schrijver begint met het een en ander over de oudere muntsoorten mede te deelen, vertelt ons hoe angstvallig de Staten-Generaal oudtijds waakten tegen elke muntverzwakking, en hoe algemeen het snoeien en het uitboren van goede munten zelfs nog in deze eeuw heerschende was, waar vooral in onze steden, dit bedrijf op onrustbarende wijze werd uitgeoefend. Bij het onderzoeken van eene partij van 300.000 generaliteitsguldens in 1845, bleek dat meer dan 20% waren gesnoeid.

De wet van 1816, had behalve het laten circuleeren van den gulden, ook het in omloop blijven van de oude pasmunt, als schellingen en zes d'halven toegestaan, munten van veel geringer innerlijke waarde, dan waarvoor zij koers hadden. Geen wonder, dat sommigen trachtten hieruit eenig voordeel te behalen. Hun aanmaak was zoo voordeelig, zegt de heer VAN DER PLAATS, dat er in Birmingham een fabriek ontstond, waar ze vervaardigd, en vervolgens kunstmatig vuil en gesnoeid werden gemaakt.

Eerst na den Belgischen opstand, toen Nederland een staatsbankroet nabij was, kwam, dank zij den energieken minister VAN HALL, een radicale verbetering in ons muntstelsel. Toen werden 90 millioen stuks oude zilveren munten vóór 1816 geslagen, 50 millioen stuks na 1816 geslagen en voor 50 millioen aan goudstukken na 1816 vervaardigd, ingetrokken. Men deed dit, zegt de schrijver, voor iedere soort plotseling, hoogstens gedurende een week konden zij ingetrokken worden. Men sloeg er een gat door en zond ze naar de affineerfabriek van de firma VAN

Boom te Amsterdam, waar ze in verschillende metalen werden ontleed, om later op nieuw gemunt te worden. Er is toen, tusschen 1843—1851, voor 131 millioen stukken tot een waarde van *f* 142 millioen geslagen.

De stukken te samen, zegt de schrijver, kunnen 10$^{1}/_{8}$ hectare bedekken, op elkander gelegd vormen zij een stapel van 245000 meters hoogte, naast elkander een lijn van 3500 K.M., dat is de afstand van Amsterdam tot Athene.

De heer van der Plaats vertelt verder uitvoerig, hoe in 1875 den gouden standaard werd ingevoerd en in 1877 de bronzen pasmunt, en zegt verder nog iets over het circuleeren van valsche munten.

In 1895 zijn door het muntcollege omstreeks 5000 rijksdaalders onderzocht. De valsche had men dikwijls zoo uitstekend nagebootst, dat ze, wat het gewicht en het gehalte van zilver betreft, de echte stukken hierin meermalen overtroffen. Er waren een 35tal rijksdaalders bij van het jaar 1846 en die, nota bene, de beeltenis van Koning Willem III droegen, andere hadden het jaartal 1878, ofschoon er sedert 1874 aan 's Rijks Munt geen rijksdaalders meer waren vervaardigd. Ook in Indië is veel valsch geld aangehouden.

Valsche pasmunt daarentegen, vervolgt de heer van der Plaats, is zelden aangetroffen, en toch kon men op ieder kwartje 15 centen winst behalen.

In een andere afdeeling geeft de schrijver uitvoerige mededeelingen over de Utrechtsche munt, verklaart op duidelijke wijze, het smelten, allieeren, gieten,

pletten, doorsnijden, vijlen, justeeren. randen, kartelen en blancheeren der munten

Zeer lastig schijnt het. om metalen letterblokjes te vervaardigen in gebruik bij het randen, vandaar hebben valsche munten doorgaans een gebrekkig randschrift.

Ook over het blancheeren der munten, dat tegenwoordig ten slotte in poeder van wijnsteen geschiedt, wordt uitvoerig gesproken.

Oude munten werden op den vrijen stempel gemunt, zij zijn dan ook niet volkomen rond en hun rand is ongelijk. Guldens en rijksdaalders daarentegen, worden in een gladden ring gemunt, welke de zijdelingsche afwijking van het metaal verhindert. De beeldenaar moet steeds door een ring of rand met stippels omgeven zijn, en mag daarboven niet uitsteken, daar hij anders spoedig afslijt en de muntstukken zich ook niet laten stapelen. De eerste gouden tientjes uit het jaar 1875 hadden dit gebrek.

Het artikel eindigt met de beschrijving van de verschillende essaaieermethodes in gebruik. De oudste is die met den toetssteen of Lydischen steen, een zwarte jaspikachtige kwarts. Men trekt met het te onderzoeken metaal een streep op den steen. Daarnaast trekt men strepen met proefnaalden van bekend gehalte. Deze methode, zegt de heer VAN DER PLAATS, vereischt veel ondervinding en een soort van aangeboren blik.

Tegenwoordig is dan ook het essaaieeren langs den natten weg, algemeen in gebruik gekomen.

Ziehier enkele grepen uit het zeer lezenswaardige artikel van den heer VAN DER PLAATS, dat wij gaarne

in zijn geheel als artikel in dit tijdschrift hadden opgenomen gezien.

M. D. M.

Het Swastika.

Het voorgaande jaar ontving ik uit Indië een pilaardollar of piaster van Carolus III, koning van Spanje, A°. 1786. Deze munt was door een ambtenaar te *Medan* ontvangen van de *Bataks*.

Tegen het voetstuk van de (heraldiek) linksche kolom is eene vijfpuntige ster ingestempeld, en boven den linker bovenhoek van het wapenschild is *ingesneden* het *Swastika-kruis* met de omgebogen einden naar rechts (heraldiek).

Deze bijzonderheid vermeld ik naar aanleiding van het belangrijke stuk van Mej. DE MAN over het *Hakenkruis* of *Swastika*, in de vorige aflevering van dit Tijdschrift.

Op plaat XI van *Numismatic Chronicle*, Nieuwe Serie, Deel IV, vindt men een groot aantal zinnebeelden op Oud-indische munten (symbols on early indian coins) afgebeeld. In de onderste rij is de tweede figuur het *Swastika*, geheel gelijk aan dat op bovengenoemden piaster, en de negende figuur hetzelfde kruis met de haken naar de andere zijde, dus gelijk aan de afbeelding boven het artikel van Mej. DE MAN. De Heer E. THOMAS geeft bij deze plaat eene toelichting, benevens de afbeelding van eene zilveren Indische munt van vóór Alexander den Grooten,

welke munt, behalve andere symbolen, ook het meergenoemde kruis vertoont.

In de toelichting schrijft de Heer THOMAS:

„Let the primary ideal which suggested the cross of the *Swastika* be what it may, the resulting emblem seems to have been appropriated by the Buddhists as one of their special devices in the initial stage of the belief of *Sákya-Muni*. The *Tao Szu* or „Sectaries of the mystical cross" are prominently noticed by Fa-Hian, and their doctrine is stated to have formed „the ancient religion of Tibet, which prevailed until the general introduction of Buddhism in the 9th century".

Ten slotte zij nog opgemerkt, dat onder de wapens (zinnebeelden) der Japansche edellieden, nevens bladeren, bloemen en cirkels ook het *Swastika-kruis* voorkomt, en dat dit ook herhaalde malen afgebeeld is in „De leer van Boeddha" door SUBHÁDRA Bickshoe, met een voorwoord van Mr. S. VAN HOUTEN.

HILVERSUM. J. E. TER GOUW.

Utrecht, wijnkoopersgild.

Door een bekende werd dezer dagen mijne verzameling verrijkt met een zilver exemplaar van den Wijnkoopers-gildepenning van Utrecht.

Vz. Geheel gelijk DIRKS Pl. CII, n° 11 v.z., doch met punten ter halver hoogte van de letters tusschen TE en VEEL en tusschen IS en FENYN (geslagen).

Kz. Geheel gelijk DIRKS, Pl. CII n°. 13, doch ter weerszijden van het woordje VAN in plaats van een roosje, een punt ter halver hoogte van de letters. (gegraveerd.)

Gr 34 m.M. met oog en ring.

Wellicht is Cornelis van Duijnkercken, wiens koperen gildepenning DIRKS beschreef en afbeeldde, later overman geworden en is mijn exemplaar een overmanspenning.

ALPHEN. W. Z.

Trouvaille de monnaies mérovingiennes à Escharen.

L'année dernière les principaux journaux quotidiens des Pays-Bas faisaient mention d'une trouvaille de monnaies mérovingiennes faite à Escharen, dans la province du Brabant septentrional. M. C. WILDE, prêtre catholique à Velp, non loin d'Escharen, a donné une description détaillée de cette trouvaille dans les *„Studiën op Godsdienstig, Wetenschappelijk en Letterkundig gebied."* L'auteur a eu l'obligeance de bien vouloir m'offrir un tirage à part de son intéressant travail, et je crois bien faire de fixer l'attention des numismatistes néerlandais sur cet article.

Il est vrai, qu'un numismatiste français des plus compétents, a declaré qu'on fût la dupe d'une fabrication moderne, et que les monnaies de la trouvaille seraient fausses. N'ayant pas eu sous les yeux les monnaies elles mêmes — l'article de M. WILDE est

accompagné de deux planches - je ne suis pas à même de me prononcer sur ce sujet, laissant aux autres d'examiner l'affaire Je me bornerai à mentionner l'article et les monnaies vraies ou fausses que contenait la dite trouvaille.

M. WILDE débute par montrer la haute antiquité du village d'Escharen d'après les trouvailles de monnaies romaines et franques qu'on y fait fréquemment.

La trouvaille qui nous occupe a été faite par les deux fils du laboureur SCHAMP. Ces jeunes hommes étaient en train de travailler un terrain situé non loin de leur demeure. Le contenu d'un char rempli de sable, qu'ils en avaient tiré, fut répandu par eux dans une écurie voisine. Tout à coup ils découvrirent une petite urne remplie de terre; en la vidant, ils trouvèrent une soixantaine de monnaies d'or. Le jour suivant déjà, ils vennirent en cachette une de ces pièces à un orfèvre, pour la somme de *f* 1.50. M. HOOFF, abbé d'Escharen, près de Grave, ayant appris la nouvelle de la découverte, se hâta de s'assurer de la trouvaille entière, c'est donc à l'activité de ce prêtre savant, que nous devons qu'elle ne soit pas répandue ailleurs. La trouvaille se composa de 11 sous d'or, ce sont pour la plupart des imitations barbares de monnaies byzantines des empereurs ANASTASIUS I (491—518), JUSTINIANUS I (527—565), JUSTINUS II (565—578), MAURICIUS TIBERIUS (582—602).

Les monnaies restantes étaient des imitations barbares de triens byzantins et de triens mérovingiens des monétaires, au nombre de 54 pièces. Le poids

total de la trouvaille monta à 116 grammes et la valeur métallique à 170 florins des Pays-Bas.

M. WILDE nous donne ensuite un aperçu détaillé et savant du monnayage, règnant aux premiers siècles de notre ère.

Parmi les sous d'or de la trouvaille, il y en a, qui au lieu du chiffre correct de XXI, portent XX et même VII. M WILDE ajoute qu'une pièce semblable, frappée à Marseille par l'empereur PHOCAS, porte également le chiffre VII.

Parmi les monnaies franques, les royales et celles des églises font défaut, ce sont sans exception des triens des monétaires. Voici quelques monnaies figurées sur les planches

Triens frappé à Huy, monétaire LANDEGISILUS.

„ „ „ Cologne, avec BONCOLVNIA CIVITAS.

„ „ „ „ „ DN COLONIAANVS PP AVG.

Cette monnaie intéressante a également été trouvée sur la plage de Dombourg.

Deux triens de Maestricht avec TRIIECTOF, monétaire CHAGHOMIRIS.

Triens frappé à Sion, avec SIDVNINSI IN CIVI VA

„ „ „ Orleans, monétaire BERTULFUS.

Triens frappé à: Airono? monétaire BAMDIGISI.

„ „ „ Amiens, monétaire MEDOVALDUS

Deux triens avec AVDVLFVS FRISIA et VICTVRIV AVDVLFO

Nimègue? Sous d'or et triens avec AGO NIOM ou NIO MAGO

Sous d'or avec l'inscription abrégée TELED. Croix sur un globe, accompagnée des initiales AR. (Arles).

M. WILDE est d'avis que ce trésor a été enseveli entre 680 – 720, au temps où les guerres entre les Francs et les Frisons étaient très fréquentes.

Escharen se trouve sur une ligne latérale de la grande route romaine, qui allait de Maestricht à Cologne. On y trouve fréquemment des monnaies romaines.

Févr. 1898. M. DE M

Avis — Bericht — Notice

M.M. les membres étrangers sont priés d'adresser le montant de leur cotisation annuelle par mandat postal de cinq florins (soit frs. 10.60) avant le 1er octobre de chaque année au Trésorier de la Société

M. C. H. F. A. CORBELIJN BATTAERD
GROENLOO (Hollande).

À défaut de paiement au 1er octobre au plus tard, les frais de correspondance et de recouvrement (1 franc) seront à leur charge.

Pour le Bureau
JOH. W. STEPHANIK, Secr.

Die ausländischen Mitglieder werden gebeten ihren jährlichen Beitrag von fünf Gulden (Rm 7.50) vor dem 1[en] Oktober jedes Jahres unsrem Schatzmeister

Herrn C. H. F. A. CORBELIJN BATTAERD.
GROENLOO (Holland).

per Postanweisung einzusenden.

Über die Beiträge, welche am 1[en] Oktober nicht eingezahlt sind, wird per Post verfügt werden mit Rm. 8.35 incl Eintreibungsspesen.

Our foreign members are respectfully requested to send their annual subscription of five guilders (8/4), before every 1st of october by P. O. to our treasurer.

Mr. C. H. F A. CORBELIJN BATTAERD,
GROENLOO (Holland).

After that date the sum of 10 pence will be charged to cover the drawing-expenses.

De Commissie van Redactie heeft 't genoegen U mede te deelen, dat zij op voorstel van ons medelid, den Heer AUG. SASSEN te Helmond, het volgende besloten heeft:

1°. In de afleveringen van het Tijdschrift zal met 1 Januari 1899 eene rubriek geopend worden, die tot titel heeft: *Bouwstoffen voor de Geschiedenis van het Nederlandsche Geld- en Muntwezen.*

2°. Deze rubriek zal bevatten uittreksels uit, en zoo noodig, volledige afschriften van archiefstukken, welke op munten of op geldsommen betrekking hebben. De zinsneden betreffende penningen of loodjes zullen mede opgenomen worden.

3°. De Commissie van Redactie zal die uittreksels zooveel mogelijk geografisch en kronologisch regelen en de bij elkander behoorende gegevens telkens doen verschijnen.

4°. De Bouwstoffen mogen nooit meer dan 8 bladzijden eener aflevering in beslag nemen.

Le jeton dans les Comptes des maîtres des Monnaies du duché de Brabant

Aux XVIIe et XVIIIe siècles.

(Suite et fin.)

Règne de Joseph II.

1780—1790.

Pour Joseph II, comme d'ailleurs pour ses successeurs, un seul atelier monétaire, celui de Bruxelles, resta en activité aux Pays-Bas autrichiens. Les comptes des directeurs des monnaies n'existent pas, pour ce règne, aux archives du Royaume de Belgique; aussi avons nous dû recourir aux livres de livrances du waradin pour être renseigné quelque peu sur la fabrication des jetons.

Joseph II mourut le 20 février 1790.

I. LIVRE DE LIVRANCES DU WARADIN MARQUART; pour l'année 1781.

„Argent livré à van Berckel (pour commandes particulières): 127^{m} — 6^{onc} — 4^{est} — 6as. Or livré au même: 2^{m} — 3^{onc} — 8^{est} — 8as.

Van Berckel avait fait 142 médailles destinées aux Etats de Brabant, qui les ayant refusées, on les a remises, avec connoissance du conseil, au graveur général pour qu'il les débite pour son compte, il en a payé la matière à la Monnoie sur le pied que son autre argent.

13 février. 200 médailles d'argent pour l'Académie des sciences et belles-lettres.

16 novembre. 6 médailles d'or et 1 d'argent pour la même Académie.

28 février. 24 médailles d'argent pour les Académies de peinture et de sculpture.

22 octobre. 48 médailles d'argent pour les collèges royaux.

14 juillet. Médailles et jetons d'or pour l'inauguration de l'Empereur, 566 pièces.

2280 jetons d'argent à 2 esterlins la pièce.

2107 jetons d'argent à 3 esterlins la pièce.

2832 jetons d'argent à 2 esterlins la pièce.

588 jetons de cuivre à 4 esterlins la pièce.

909 jetons de cuivre à 2 esterlins la pièce.

27 juillet. Jetons d'or et d'argent vendus par le directeur aux particuliers.

Pour cet objet il a été frappé:

117 jetons en or.

238 jetons d'argent à 4 esterlins, 1008 à 3 esterlins et 215 jetons de cuivre de 2 liards et 1147 de 1 liard

23 août. Fabrication de jetons pour la province de Hainaut:

1°. 35 en or, 775 en argent, 3041 en cuivre d'un liard.

2°. Il reste des mêmes jetons pour vendre: 124 d'argent, 745 de cuivre.

31 août. Supplément de jetons d'argent pour les Etats de la province de Hainaut: 466 pièces d'argent.

17 décembre. Jetons d'or au sujet de l'inauguration pour le gouvernement, 70 pièces.

Idem en argent de 4 esterlins: 201 pièces.

Médailles d'argent de 17 esterlins: 83 pièces.

Grandes médailles de 30 esterlins: 95 pièces.

Médailles de 12 esterlins: 194 pièces.

Médailles d'or de 24 esterlins: 47 pièces.

Idem de 15 esterlins: 88 pièces.

17 décembre. Jetons d'or et médailles d'argent pour les États de Limbourg au sujet de l'inauguration: 6 pièces en or; 12 pièces en argent de 17 esterlins.

Pour les États de Flandre: 259 pièces d'or et 471 pièces d'argent.

29 décembre. Jetons de l'année: 471 pièces.

31 décembre. 75 médailles d'or pour les Etats de Brabant."

Archives générales du royaume de Belgique. Papiers de la Jointe des monnaies, n°. 221.

Un certain nombre de variétés des jetons d'inauguration de Joseph II sont décrits dans le catalogue DE COSTER, sous les n°s. 877, 878 et 879; quant au jeton de la nouvelle année 1782, il se trouve dans le même ouvrage, au n°. 875.

II REGISTRE DE LIVRANCES DU WARADIN MARQUART; du 1 janvier au 31 octobre 1782.

„Or livré au graveur général: 3^{m} — 4^{onc} — 18^{est} — 8as.

Argent livré au même: 56^{m} — 2^{onc} — 7^{est}

31 janvier. 1541 pièces, y compris celle de la boite, médailles ou jetons au sujet de l'inauguration de S. M. pour les États de la Province de Namur.

14 février. Médaille d'or, au coin de celle de l'Académie des sciences, pour la „challenics" d'Ypres, livrée au conseiller et secrétaire d'Etat de Crumpipen.

7 mars. 24 médailles d'argent pour les Académies de peinture et sculpture des Pays-Bas.

27 avril. Livré 9 pièces, en supplément, pour l'Académie de peinture et sculpture de Gand, pour le compte des dits membres.

18 octobre. 48 médailles pour les collèges royaux.

Archives générales du royaume de Belgique. Papiers de la Jointe des monnaies, n°. 222.

Le jeton d'inauguration pour les États de Namur est décrit dans le catalogue DE COSTER, sous le n°. 880. Bien que le registre du Waradin n'en fasse pas mention, il existe de ces jetons frappés sur flans d'or (catalogue DE COSTER, n°. 881).

III. REGISTRE DE LIVRANCES DU WARADIN MARQUART; du 1 novembre 1782 au 31 octobre 1783.

Or livré à van Berckel: 3^{m} — 0^{onc} — 9^{est}.

Argent livré au même: 35^{m} — 6^{onc} — 12^{est}.

16 novembre 1782. 2 médailles d'or et 5 d'argent pour l'Académie des sciences et belles-lettres des Pays-Bas.

31 décembre 1782. 481 médailles ou jetons du jour de l'an, y compris la pièce de la boîte.

16 mars 1783. 24 pièces pour les Académies de peinture et de sculpture des Pays-Bas.

16 octobre 1783. 48 médailles pour les huit collèges royaux.

Archives générales du royaume de Belgique. Papiers de la Jointe des monnaies, n°. 224.

Le jeton pour la nouvelle année 1783 est décrit dans le catalogue DE COSTER, au n°. 889.

IV. REGISTRE DE LIVRANCES DU WARADIN MARQUART; du 1 novembre 1783 au 31 octobre 1784.

Argent livré au graveur van Berckel: 128^{m} — 4^{onc} — 1^{est}.

15 novembre 1783. Médailles d'or pour les prix de l'Académie des sciences et belles-lettres: 1^{m} — 0^{onc} — 9^{est} — 2as.

Idem, en argent: 1^{onc} — 14^{est}.

Médailles ou jetons pour l'année. Les 400 jetons ont été livrés le 31 décembre 1783 et 75 autres le 31 janvier 1784.

10 janvier 1784. Livré à van Berckel pour les sceaux: 17^{m} — 1^{onc} — 10^{est}.

15 mars 1784. 24 médailles pour les Académies de peinture et de sculpture et 8 en supplément, pour l'Académie de Gand.

13 août 1784. 36 jetons octogones de l'année livrés à Son Exellence le ministre plénipotentiaire „*pour les fondements de nouvelles écluses de Flandre.*"

18 octobre 1784. 48 médailles pour les collèges royaux.

Archives générales du royaume de Belgique. Papiers de la Jointe des monnaies n°. 225.

Le jeton pour la nouvelle année 1784 est décrit dans le catalogue DE COSTER, n°. 890.

V. REGISTRE DE LIVRANCES DU WARADIN MARQUART; du 1 novembre 1784 au 31 octobre 1785.

Livré au graveur-général: en or: 10^{est}, en argent: 81^{m} — 0^{onc} — 12^{est}.

11 décembre 1784. Une médaille d'or pour le prix de l'Académie des belles-lettres.

31 décembre 1784. 469 jetons pour le jour de l'an, y compris 1 en boîte.

4 mars 1785. 24 médailles pour les Académies de peinture et de sculpture. En supplément, pour Anvers, au compte du bourgmestre de la Faille: 12 grandes et 9 petites.

3 octobre 1785. 48 médailles pour les collèges royaux.

Archives générales du royaume de Belgique. Papiers de la Jointe des monnaies, n°. 226.

Le jeton pour la nouvelle année 1785 est décrit dans le catalogue DE COSTER au n°. 891.

VI. REGISTRE DE LIVRANCES DU WARADIN MARQUART; du 1 novembre 1785 au 31 octobre 1786.

Livré au graveur-général van Berckel, en or: 2^{m} — 3^{onc} — 11^{est} — 16as; en argent: 151^{m} — 3^{onc} — 11^{est} — 16as.

Cet or et cet argent furent en partie employés

par van Berckel pour frapper, au compte des Etats de Brabant, des médailles commémoratives de la brabantisation des gouverneurs-généraux, le duc Albert de Saxe-Teschen et l'archiduchesse Marie-Christine, son épouse. Cette fabrication eut lieu les 14 et 28 juin 1786. A la première de ces dates on mit en oeuvre 2^{m} — 3^{onc} — 2^{est} — 24as d'or; à la seconde 89^{m} — 1^{onc} — 2^{est} d'argent, Il fut, en outre ouvré 764 médailles de cuivre.

17 novembre 1785. Une médaille d'or pour l'Académie des sciences et belles-lettres.

Une médaille d'or extraordinaire de la valeur de 400 livres et du poids de 4^{onc} — 2^{est} — 16as „donné par un anonyme, pour le compte du comte de Fraula."

Deux médailles d'argent pour la même Académie.

29 décembre 1785. 465 jetons de nouvelle année.

16 mars 1786. 24 médailles pour les Académies de sculpture et de peinture.

30 septembre 1786. 48 médailles pour les collèges royaux.

Archives générales du royaume de Belgique Papiers de la Jointe des monnaies, n°. 228.

Le jeton pour la nouvelle année 1786 est décrit dans le catalogue DE COSTER, n°. 892. Quant à la médaille commémorative de la na-

turalisation des gouverneurs-généraux il porte, dans le même catalogue, le n°. 893.

VII. REGISTRE DE LIVRANCES DU WARADIN MARQUART; du 1 novembre 1786 au 31 octobre 1787.

Livré au graveur-général, en argent: 25^{m} — 4^{onc} — 16^{est}.

30 décembre 1786. 457 jetons pour l'année nouvelle, y compris la boîte.

8 mars 1787. Médailles pour les Académies de peinture et de sculpture: 5^{m} — 2^{est}.

21 juillet 1787. Deux médailles d'or et trois d'argent pour l'Académie des sciences et des lettres.

Le 6 octobre et le 31 octobre. Médailles pour les collèges royaux, plus un supplément pour deux collèges.

Archives générales du royaume de Belgique. Papiers de la Jointe des monnaies, n°. 229.

Le jeton pour la nouvelle année 1787 est décrit dans le catalogue DE COSTER, n°. 894.

VIII. REGISTRE DE LIVRANCES DU WARADIN MARQUART; du 1 novembre 1787 au 31 octobre 1788

Livré au graveur-général van Berckel, en or: 2^{onc} — 10^{est} — 24as; en argent: 222^{m} — 0^{onc} — 10^{est}.

10 décembre 1787. 4 médailles d'or et 3 d'ar-

gent pour l'Académie des sciences et des lettres.

31 décembre 1787. 456 jetons de l'an 1)

31 mars 1788. 24 médailles pour les Académies de peinture et de sculpture à savoir Bruxelles, Gand, Bruges, Malines, Anvers, Courtrai, Audenarde et Ypres.

22 juillet 1788. 6 médailles pour le collège de Namur et 6 autres pour le collège de Luxembourg.

Archives générales du royaume de Belgique. Papiers de la Jointe des monnaies, n°. 230.

Le jeton pour la nouvelle année 1788 est décrit sous le n°. 895 du catalogue DE COSTER.

IX. REGISTRE DE LIVRANCES DU WARADIN MARQUART; du 1 novembre 1788 au 31 octobre 1789.

6 novembre 1788. 85 médailles pour 15 collèges royaux.

23 septembre 1789. 75 médailles pour le même objet.

28 novembre 1788. Deux médailles d'or et une d'argent pour l'Académie des sciences et des lettres.

---

1) Le 25 mars 1788, ordre est donné de payer 19 fl. Ct. 14 S. au graveur van Berckel pour 7 jetons d'étrennes „qu'il a faits pour compléter le nombre dont la distribution s'est effectuée le 1 janvier 1788, sur l'ordre du conseiller du gouvernement de Kalsberg".

Conseil du gouvernement général, carton n°. 300.

31 décembre 1788. 464 jetons de l'an, plus un supplément de 30 pièces, y compris la boîte.

10 mars 1789. Médailles pour les Académies de peinture et de sculpture: 4^{m} — 7^{onc} — 14^{est}.

Archives générales du royaume de Belgique. Papiers de la Jointe des monnaies, n°. 231.

Les 15 collèges royaux, dont il est question ici, étaient ceux de Bruxelles, Anvers, Gand, Namur, Luxembourg, Ruremonde, Ypres, Courtrai, Audenarde, Mons, Herstal, Nivelles, Marche, Herve et le collège de la Sainte Trinité, à Louvain.

Quant au jeton pour la nouvelle année 1789, il est décrit au n°. 901 du catalogue DE COSTER.

Par suite de la révolution brabançonne, qui venait d'éclater dans le pays (décembre 1789), il ne fut pas émis de jetons pour la nouvelle année 1790. Tout était prêt cependant, car le 12 décembre 1789, le jour même de la sortie des troupes autrichiennes de Bruxelles, en réponse à une demande datée du 12 novembre précédent, autorisation était donnée de faire procéder à la confection „de la bourse „brodée à présenter avec les jetons d'étrennes à L. A. R. le premier de l'an 1790. 1)

---

1) Conseil du gouvernement général des Pays-Bas, Carton n°. 300, aux Archives de l'État, à Bruxelles.

Les États-Belgiques-Unis.

1790.

Les Etats révolutionnaires crurent nécessaires de faire procéder à leur inauguration dans les diverses provinces, tout comme l'avaient fait les souverains par la grâce de Dieu.

Voici „l'Etat des jettons d'argent et de cuivre, faits pour l'inauguration des seigneurs Etats de Brabant":

3700 jetons d'argent pesant 196 marcs, 2 onces, 13 esterlins, au titre de 11 deniers, 19 7/8 grains, faisant 193 marcs, 6 deniers, 16 9/24 grains de fin, à raison de 30 florins 17 sous 8 mites par marc fin . . . . fl. 5,972

Item 4.400 jetons de cuivre, à raison de 2 sols la pièce . . . . . . „ 220

Item pour la gravure des carrés, à raison de 16 pistoles . . . . . „ 168

Item, pour frais relatifs à la gravure . . . . „ 16

Ensemble, en argent courant . fl. 6,376

D'après un registre de la Monnaie de Bruxelles, les jetons d'inauguration pour les États de Namur auraient été frappés au nombre de 1500. 1)

---

1) A. DE WITTE. Notes sur les monnaies des États-Belgiques-Unis.

Règne de Léopold II.

1790—1792.

A l'occasion de l'inauguration du Souverain il fut frappé, pour être jetés au peuple à Bruxelles et à Gand:

556 jetons d'or à 2 esterlins, 8 as.
2280 jetons d'argent à 4 esterlins.
2107 jetons d'argent à 3 esterlins.
2892 jetons d'argent à 2 esterlins.
588 jetons de cuivre à 4 esterlins.
909 jetons de cuivre à 2 esterlins.

La cour reçut 200 jetons d'argent à 4 esterlins.

De plus, le directeur de la Monnaie fut autorisé à frapper pour la vente à des particuliers:

81 jetons d'or à 2 esterlins, 8 as.
350 jetons d'argent à 4 esterlins.
1233 jetons d'argent à 3 esterlins.
1399 jetons d'argent à 2 esterlins.
1524 jetons de cuivre à 4 esterlins.
2940 jetons de cuivre à 2 esterlins.

En outre, il fut fabriqué 9554 jetons d'argent à 2 esterlins, pour être distribués, au nom du gouvernement, aux garnisons de Bruxelles et de Gand et 2940 à la garnison de Mons. Un supplément de 85 jetons fut encore livré pour Gand.

Enfin, les Etats de Flandre firent faire à leur frais 259 jetons d'or de 2 esterlins, 8 as et les Etats de Hainaut 57 jetons d'argent de 4 esterlins et 871 de 2 esterlins. (Arg. ou cuivre?)

Un peu plus tard, il fut frappé encore:

47 médailles d'or de 24 esterlins,
88 médailles d'or de 15 esterlins,
95 médailles d'argent de 30 esterlins,
83 médailles d'argent de 17 esterlins,
194 médailles d'argent de 12 esterlins.

Puis, en supplément:

13 médailles d'or à 15 esterlins,
13 médailles d'argent à 30 esterlins,
37 médailles d'argent à 17 esterlins,
12 médailles d'argent à 12 esterlins
et une série de 70 jetons d'or à 3 esterlins, 24 as.

Archives générales du royaume de Belgique. Papiers de la Jointe des monnaies, n°s. 24 et 233.

Les documents que nous avons consultés sont muets en ce qui regarde les jetons que les Etats de Namur firent frapper pour l'inauguration de Léopold II, en qualité de comte de Namur.

Nous n'avons rien trouvé non plus concernant les jetons d'étrennes pour les nouvelles années 1791 et 1792. M. Cumont, qui a publié

dans la *Revue belge de numismatique* un article sur les jetons d'étrennes aux bustes d'Albert de Saxe-Teschen et de Marie-Christine, affirme qu'on en a distribués 252 en 1791 et 501 en 1792.

Règne de François II

1792—1794.

Léopold II mourut le 1er mars 1792. Le 20 avril la France déclara la guerre à François II et le 6 novembre, la bataille de Jemappes livrait les Pays-Bas au général Dumouriez. Vainqueurs à Neerwinden, le 18 mars 1793, les Autrichiens rentrèrent en possession des provinces belges, qu'ils abandonnèrent définitivement, après leur défaite de Fleurus, le 27 juin 1794.

Ces faits expliquent pourquoi il n'existe pas de jetons d'étrennes pour la nouvelle année 1793.

I. REGISTRE DE LIVRANCES DU WARADIN MARQUART; du 15 mai 1793 au 31 octobre suivant.

2 août 1793. 59 médailles d'or pour le compte

des Etats de Namur au sujet de l'inauguration de S. M. François II.

1 août. Une médaille d'or pour l'Académie des sciences et des lettres.

26 juillet. Deux médailles d'argent pour la même Académie.

16 août. Une médaille d'or octogone faite par ordre du gouvernement par lettres en date du 8 août, pour services rendus à l'armée.

16 août. 1309 jetons d'argent, y compris la boîte, livrés pour le compte des États de Namur au sujet du couronnement de l'Empereur François II, à Francfort.

2615 pièces pour les mêmes.

Bien que le registre finisse le 31 octobre, il porte la mention :

11 novembre. 18 médailles d'argent, livrées au gouvernement pour services rendus à l'armée.

Archives générales du royaume de Belgique. Papiers de la Jointe des monnaies, n°. 234.

Le jeton frappé pour l'inauguration de l'empereur François II à Francfort, est décrit dans le catalogue DE COSTER, sous la n°. 924. Celui pour l'inauguration à Namur se trouve dans le même catalogue n°. 929; la médaille pour services rendus à l'armée porte le n°. 931.

II. REGISTRE DE LIVRANCES DU WARADIN MARQUART; du 1 novembre 1793 à juin 1794.

Décembre 1793. 499 jetons pour la nouvelle année 1794.

15 mars 1794. Jetons pour l'inauguration de S. M. l'Empereur François II, comme duc de Brabant.

275 pièces en or.
1341 en argent de 4 esterlins.
1054 en argent de 3 esterlins.
1416 en argent de 2 esterlins.
294 en cuivre de 4 esterlins.
455 en cuivre de 2 esterlins.

Archives générales du royaume de Belgique. Papiers de la Jointe des monnaies, n°. 235.

Un des jetons d'inauguration de François II est décrit dans le catalogue DE COSTER, n°. 928. Le jeton de la nouvelle année 1794 y porte le numéro 930.

Théodore van Berckel occupe toujours la place de graveur-général. En 1786, il lui fut adjoint comme élève un jeune luxembourgeois du nom de Nicolas del Rée; mais ce jeune homme ayant montré peu de disposition pour la gravure en médailles, un certain Christian Haller, „graveur scolaren" de la Monnaie de Vienne fut désigné, en avril 1787, pour le poste de graveur particulier de la Monnaie de Bruxelles.

*
* *

Nous avons terminé notre tache. Les nombreux extraits que nous avons publiés dans cette notice, faciliteront, espérons le, l'étude des jetons belges et aideront tout particulièrement à la reconstitution des oeuvres de Jacques Roëttiers et de Théodore van Berckel, les deux derniers graveurs généraux des Pays-Bas autrichiens.

Notre travail, assez ingrat, n'a jamais eu d'ailleurs, d'autre objet, nous l'avons déjà dit, que de fournir des documents d'archives qu'auront à mettre en oeuvre les futurs auteurs de l'Histoire du Jeton aux anciennes dix-sept provinces des Pays-Bas.

Nous avons réuni quelques matériaux, à d'autres, mieux préparés que nous, à les mettre en valeur.

ALPHONSE DE WITTE.

Plagerijen der Staten van Holland en West-Friesland in Muntzaken naar aanleiding van den Zeeuwschen vijfschellincxpenninck.

Heb ik in een vorig artikel medegedeeld, dat oudtijds de Zeeuwsche munten bij de bevolking in hoog aanzien stonden, zoowel binnen de provincie als daar buiten, thans wensch ik gewag te maken van heimelijke tegenwerking, die de Staten van Zeeland in 1676, na het aanmunten van den Zeeuwschen daalder of vijfschellincxpenninck, ondervonden.

Den 28 Maart 1676, kwam bij de Staten

van Zeeland een schrijven in van den toenmaligen muntmeester, Jacob Boreel, waarbij deze toestemming verzocht een vijfschellincxpenninck te mogen vervaardigen. Dit verzoek werd in handen gesteld van Heeren Raden, om „na examinatie en bevindt van saecken ten meeste dienste van de Provintie, daer over te disponeeren". Van de gewoonte afwijkende om over een dergelijke quaestie langdurig te vergaderen, werd reeds den 21 Mei aan Jacob Boreel het aanmunten van den vijfschellincxpenninck toegestaan, om „daerdoor" zoo schreven zij „den coopman en oock de inge-„setenen, in het dagelijcx uytgeven van gelt „te beter te connen gerieven en vooral om te „verhinderen dat het sulvermateriael, nu alle „dage uyt Spangien verwacht wordende, niet „wederom van hier elders werde gediverteert".

De instructie, die onze muntmeester van Gecommiteerde Raden ontving bevatte o. a. uitvoerig de volgende bepalingen:

Het nieuwe geldstuk moest van fijnte zijn 10 penningen 21 grein in den alloye, remedie 1)

1) Men onderscheidt tweëerlei remedie, nl. van gewicht en van gehalte. Door remedie van gewicht, verstaat men een kleine vermindering, die men den muntmeester toestaat op de bij de verordening bepaalde zwaarte der muntspeciën. Ook in het gehalte mogen de muntmeesters even beneden het bepaalde allooi blijven; het verschil tusschen het wettelijk vastgestelde en het werkelijke allooi, noemt men remedie van gehalte.

1 grein, terwijl het gewicht op 10 engels 8½ aas werd vastgesteld, met 1 engels voor remedie.

In het mark, 1) of zooals men gewoonlijk sprak, in de snede 2) moesten 15½ stuks gaan, terwijl de marcqsluyter op 5 engels werd bepaald.

De Heeren Raden berekenden dat uit een mark fijn zilver zouden komen 25 gulden, 18 stuivers en 13 mijten, „dus", zoo lezen we verder in de instructie „sal aen den coopman „connen gegeven worden voor het marcq fijns „25 gulden 5 stuyvers. Voor sleyschat 3) aen „de provintie 2 stuyvers 24 myten, aen de ge- „sellen voor yder marcq wercx 3 stuyvers 24 „myten, voor laccagie en ontcosten van colen „3 stuyvers 24 myten, soodat voor den munt- „meester soude blijven 3 stuyvers 25 myten".

Vervolgens werd aan den waardijn opgedragen, om van iedere 30 marcken gemaakt geld „één stuck in de busse te steken", die tot controle moesten dienen voor de later plaats te hebben busopening.

1) Een mark had 8 oncen, een ons 20 engels, een engels 32 azen.

2) In de snede. De uitdrukking zooveel in de snede duidt het aantal muntstukken aan, dat er in één mark gaan. De zwaarte van ieder stuk is daardoor natuurlijk volkomen bepaald.

(J. Broekema. *Geschiedenis der Zeeuwsche munt* blz. 18).

3) Sleischat of recht van seigneurage Dit is het recht dat aan den vorst of aan den Staat voor het aanmunten van ieder mark goud of zilver moest worden voldaan. In dit sleischat bestonden de voordeelen, welke Zeeland van zijne munt trok en die nog al aanmerkelijk konden zijn; in 1601 kwam hierbij nog de pachtsom der munt. (Broekema. *Loc. cit.* blz. 18).

Indien de muntmeester aan al de gestelde eischen voldeed, dan zou hem worden vergund voor een som van 60.000 gulden aan vijfschellingstukken te mogen vervaardigen, maar daarbij werd hem nog eens krachtig op het gemoed gedrukt „zooveel doendelyck wat minder aen „de gesellen te geven, om zooveel meer aen „den coopman te connen doen genieten". 1)

Voorts had hij te zorgen dat de „voorschr. „penninck in een bequame ronte en effenheyt „werde gemaeckt en vervolgens daerop curieus „en nett gedruckt aen de eene syde het wapen „van Zeelant, vastgehouden door een gewapent „man, en daerom met letters uytgedruckt het de-„vijs van de provincie Luctor et Emergo, en „aen de andere syde de teyckenen en wapens „van alle de leden met een geabrevieerde om-„scriptie : mo : no : arg : ordin : Zelandiae. 2)

---

1) De berekening op de vorige bladz. vermeld, dunkt ons niet geheel juist. Uit het mark fijn zouden komen 25 gulden 18 st. 13 myten, en dit wordt verdeeld als volgt:

coopman	25 g.	5 st.	
sleyschat		2 „	24 m.
gezellen		3 „	24 „
onkosten kolen		3 „	24 „
	25 g.	14 st.	24 m.

zoodat er voor den muntmeester zou overschieten per mark fijn, 3 stuivers 37 myten in plaats van 3 st. 25 myten zooals de instructie aangeeft. Het is moeilijk uittemaken waaraan de ontbrekende 12 myten zijn besteed. De heer JOH. W. STEPHANIK, meende dat dit misschien het bedrag van de koperprijs (alliage) aanduidde, die niet in de instructie wordt genoemd.

2) Zie VERKADE, *Muntboek* pl. 90 n° 1.

„Gelyck soodanighen penninck al in den jare „1602 1) en naderhandt alhier is gemunt geworden, des dat den muntmeester sal hebben te „besorgen dat den voornoemden penninck „net en curieus mach werden geformeert en „gemunt op dat de Heeren van den Rade „deselve anders bevindende, niet en souden „bewoogen worden den voortganck van dien „te steuyten; alsoo tot recommandatie van den „voorschr. penninck en tot het herstellen van „de eere en renommée van de graeffelijcke „munte alhier, de netticheyt en bevalligheyt „van desen en andere penningen, daerinne „gemunt wordende, ten hoochsten nootsaecke„lijck is en daerom bij den muntmeester vooral „moet besorght worden".

JACOB BOREEL schijnt aan dit alles voldaan te hebben, want de vijfschellingstukken werden spoedig daarop in circulatie gebracht. De Zeeuwsche Heeren zullen wel wat bevreesd zijn geweest voor de ontvangst van dit nieuwe muntstuk bij de naburige provinciën, want de daalder, was niet door de Generale Staten geordonneerd, maar was een eigen muntslag van de provincie Zeeland, vandaar dat de instructie niet zooals gewoonlijk aan het advies der rekenkamer is onderworpen geweest, maar

1) VERKADE pl. 89 no 1. Arendsdaalder of stuk van 60 groot.

alleen aan dat van eenige leden dier kamer. 1)

De met spanning verwachte klachten bleven niet lang uit; zij kwamen echter van een zijde, waarvan men ze misschien niet zoo spoedig had verwacht, namelijk uit de Zuidelijke Nederlanden. Zie hier wat de Raden en Generael-meesters van de Munte van Z. M. den Koning van Spanje, heer van de Spaansche Nederlanden over het verschijnen van den Zeeuwschen vijfschellingspenning of daalder schreven:

Sire,

2) Les Conseilliers et Mres gnaux des monnoyes de Vre Majté font devoir d'office d'advertir à Icelle, que depuis le 21 d'avril dernier, que Vre Majté at esté servie d'édicter certaine ordonnance, par laquelle avoit esté déclaré, que les seuls ducatons et pattagons d'hollande pouvoyent estre receuz es villes et pays de son obeissance, il est venu à leur connoissance, que l'on fabricque en Zélande un nouveau denier semblable aux demys ducatons, aux coings der Seigneurs Estats gnaux, qu'ils font valoir chez eux trente pattars, en exprimant led' prix per dessus les armoiries, comme Vre Majté. peut veoir par une des dittes pieces icy joinctes, et qu'ayants faict faire divers assays d'icelles, nous trouvons quelles ne contiennent que dix deniers et vingt et deux grains, au lieu de onze deniers et huict grains pied ordinaire des dts ducatons, tant de ceux qui se fabricquent et se sont tousiours fabricqués aux coings de Vre Majeste, que ceux jusques ores par les dts Seigneurs Estats gnaux, et que par consequent les dtes pieces ne vaillent point dans leur valeur intrinsicque le prix des dts demys ducatons, comme quelques esprits malveuillants commencent à les voloir introduire et escheiller pardeca, chose de tres pernicieuse consequence pour l'interest qui en

1) Mededeeling van den heer R. FRUIN TH. AZ Rijksarchivaris in Zeeland.

2) Deze brieven dank ik aan de welwillendheid van den heer G. CUMONT te Brussel.

redonderat a l'Estat, et au commun, lequel se trouverat peu a peu surchargé de semblables especes deteriorées et adulterines, avec soustraction de nos bonnes monnoyes, et comme semblables desordres ne doibvent (soubs tres humble correction) estre tolleréz, les remonstrants seroyent d'advis, qu'il conviendroit d'ordonner a touts officiers qu'il appartient, de faire bien et deuement observer l'ordonnance du troisiesme d'aoust dernier, ou le seul cours des ducatons et pattacons est permys pardeça et de faire rigoureusement proceder contre les contraventeurs, par ou les dittes pièces se trouveront billionnées, parmy les autres, sans ultérieure forme, laquelle dans la présente conjoncture pourroit causer quelques fois des inconvenients, remettant neantmoins le tout a la tres haulte prudence de Vre Maj^{te}, faict en sa Chambre des monnoyes en Brusselles ce 29 aoust 1676.

Par les tres humbles tres obeissants et fidels serviteurs de Vre Maj^{te} les Conseillers et Mres gnaux de leur monnoyes es Pays de pardeça. 1)

J. CAVERSON 1676. J. C. VAN VELTHOVEN.

Wij weten niet wat hierop van hooger hand is geantwoord, maar het laat zich gissen uit een tweede schrijven van de zooeven genoemde ambtenaren. Daaruit blijkt, dat, bij monde van den heer VAN OUDENHOVEN, gelast was de innerlijke waarde van het Zeeuwsche geldstuk nader te onderzoeken. Het resultaat daarvan lezen wij in den volgenden brief:

Sire,

Sur l'advis que nous avions donné à Vre Maj^{te}. le 29e du mois passé au regard de la nouvelle fabricque en Zélande des pièces de trente pattars, Icelles at esté servie de nous ordonner par la bouche du seig^{r} Conseillier aux Causes fiscales d'Oudenhoven, que nous aurions a donner une déclaration pertinente de la valeur intrinsicque et extrinsicque des d^{es} pièces, pour a quoy satisfaire, nous avions convocquez les

1) Sur la farde on lit: Pièces de 30 patars ou 30 sous fabriquées en hollande dont la valeur intrinsèque n'étoit que de 27 patars 29 mites et demie — 1676 — Layette X n°. 69 — Carton 200 — ancien conseil privé. Archives générales du Royaume, à Bruxelles.

respectifs Mres partrs des monnoyes de Brusselles et d'Anvers, l'assayeur gnal et l'assayeur partr de la monnoye de cette ville, et estants assembléz, nous avons receu ordre du Conseil des finances, ensuitte d'un semblable advis a iceluy par nous servy, de proceder a l'assay et les devoirs susdts à l'intervention de leurs commissaires a quoy, ayants vacquéz en presence du Sr de Thirimont conseiller et commis du dt Conseil, le Sr President de la Chambre des comptes en Brabant, le Conseillier et advocat fiscal de Brabant, nous avons trouvé, que les des pieces ne pesent l'une parmy l'autre, que dix estrelings, noeuf aes et un tiers, et quelles ne tiennent en alloy que dix deniers, vingt et deux grains et demijs, cequ'estant calculé selon la valeur intrinsicque et extrinsicque, ne vient a rendre que vingt et sept pattars, dix huict mites et le cincquiesme d'une mite escars, dont les quarante huict font un pattar, en prennant le marcq d'argent fin a vingt trois florins et sept pattars, pied ordinaire que sont obligéz de paijer les maistres des Monnoyes, lors que Vre Majte prouffite enthierement de son droict Seigl mais en les comptant a vingt et trois florins unze pattars, que les maistres payent a present aux livreurs des matieres, pour autant que Vre Majte pour attirer icelles at provisionelement glissé sur chacque marcq d'argent fin de son droict Seigl trois pattars, outre un pattar qui se trouve entre les gardes, mres et ouvriers, elles viennent a valoir vingt et sept pattars, vingt et noeuf mites et demy escars, et de suitte au premier cas, il y mancque pour venir a trente pattars de nostre monnoye, ou le demy ducaton qui est de onze deniers, et huict grains d'argent fin en alloy, et de dix estrelings et dix noeuf aes en poid, tant de nostre fabricque, que de celle des Etats des Provinces Unies, deux pattars, vingt et noeuf mites et quattre cincquiesmes d'une mite, et au second cas deux pattars, dix huict mites et demy, et comme cependant il se trouve, que sur les armoiries des ds pieces est exprimé le prix de trente pattars, il est a craindre, que les malveuillants tascheront de les introduire dans ces pays, et de les obtruder au commun, lequel se laisserat facilement tromper, voyant la susde marque de trente pattars, et que la forme est a peu pres de celle des demys ducatons, cequi causerait peu a peu un interest notable a l'Estat, et au commun, ceque nous remettons a la tres haulte considération de Vre Majte et esperons parmy ce d'avoir satisfaicts aux ordres, quelle at esté servie de nous donner. Faict en la Chambre de ses monnoyes es pays de par deca le 7 de Septembre 1676. Par les tres humbles, tres obeissants serviteurs et fidels sujets de Vre Majte les conseills et Mres gnaux de ses monnoyes es pays de pardeca.

J. Caverson. Van Craijwinckel. J. C. van Velthoven.
1676.

Uit dezen brief zien wij dat het gewicht van den Zeeuwschen daalder 10 engels $9^1/_8$ aas bedroeg en het allooi 10 penningen $22^1/_8$ grein.

Vergelijkt men nu deze cijfers met die uit de instructie van JACOB BOREEL, den Zeeuwschen Muntmeester, dan valt het in 't oog, dat de daalder meer woog en van beter gehalte was dan BOREEL verplicht was om te doen. Men kan evenwel uit deze cijfers geen juiste gevolgtrekkingen maken, daar, zoo schreef mij de heer J. W. STEPHANIK, het Trooisch gewicht van Brussel verschilde met dat van de Vereenigde Nederlandsche gewesten. Waar zeer veel op neer kwam, was de prijs van het mark fijn zilver, die in de Zuidelijke Nederlanden, zooals wij gezien hebben, 23 gulden 7 of 11 stuivers bedroeg, maar die door de Staten van Zeeland in dien tijd veel hooger werd gesteld.

Op dit schrijven volgde den 11 Sept. een derde epistel, waarin opnieuw bij Z. M. werd aangedrongen een afdoend middel te gelasten, om den Zeeuwschen daalder de vrije circulatie te verbieden. Eindelijk volgde op dien datum een laatste brief, waarin dezelfde ambtenaren toestemming verzochten, de Staten Generaal over deze zaak te mogen interpelleeren, of wel indien hun verzoek geweigerd werd, Don MANUEL DE LIRA, buitengewoon gezant

van den Koning bij die Staten met deze quaestie te willen belasten.

Hun verzoek is bij vragen gebleven, want een nota en marge in het Spaansch, geschreven op dezen laatsten brief, vermeldt het volgende, wat, zoo schreef mij de heer CUMONT, vertaald wil zeggen: Sur l'avis du Conseil, on n'a pas fait écrire à Don Manuel de Lira. On verra quelles mesures il y aura lieu d'ordonner pour empêcher l'admission de cette monnaie dans ces Etats.

De zaak was hiermede uit; aan den Zeeuwschen daalder werd de circulatie verboden, en een bewijs dat deze zelfs niet tegen verminderden prijs is gangbaar geweest, geeft een *ordonnantie ende reglement op 't stuck van de munte te Brussel bij* Jan Th. A. Velpius, in 1679 gedrukt, waarin van dezen nieuwen daalder in het geheel geen melding wordt gemaakt.

Met veel grooter moeilijkheden en erger verzet hebben de Staten van Zeeland te kampen gehad van de zijde van de Staten van Holland en West-Friesland. Dit gebeurde evenwel eerst in 1677, toen de daalder op nieuw voor een bedrag van 6000 p. vl. was aangemunt.

Van dit verzet kregen de heeren Staten van

Zeeland kennis in de vergadering van den 17 Juli 1677. Zij hadden namelijk in de Haarlemsche en ook in de Utrechtsche Courant van 3 April 1677, een plakkaat van wege de Staten van H. en W.-F. gedrukt gevonden waarin onze daalder, tegelijk met eenige achtentwintigstuiverstukken, werd gebillonneerd.

Zie hier de inhoud van dit plakkaat: 1)

De Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt: Allen dengenen die desen sullen sien ofte hooren lesen, Saluyt, Doen te weten:

Dat alhoewel wij hadden vertrouwt dat door het ordonneren van den Zilveren Ryder ende Silveren Ducaet, ende de verhooginge van de Muntprijs op deselve penningen, in den jare 1668 op den achtienden Mey. tot vier-en-twintigh Guldens seventhien stuyvers en een halve stuyver per marck fijns aen den Leveraer ter Munte te geven, alle oorsaeck van steygeringe der prijs van de Munte soude hebben wegh genomen geweest, alsoo door dat middel op de Munten deser Landen meerder, als ergens anders op eenige gereguleerde Munten onzer Naebuyren voor het marck fijn silver gegeven werdt; soo sijn Wij nochtans 't sedert een geruymen tijt herwaerts in ervaringe gekomen, dat op de Munte van Vrieslandt zijn gemunt, en in dese Provintie van Hollandt ende West-Vrieslandt werden uytgegeven, een groote quantiteijt silvere Vriessche Florijnen 2) ofte Acht-en-twintigh stuyvers Penningen, zijnde niet alleen gemunt sonder speciael consent van Haer Ho. Mog, nemaer oock soodanigh verlicht in de voet, dat deselve geconfereert tegens onzen bovengemelten Silveren Ryder, over de Vijf ten hondert minder waerdigh is.

Ende insgelijcks op de stads Munte der Stede Campen mede Florijnen 't sedert eenige jaren zijn geslagen bij de voorgaende Muntmeesters, niet alleen sonder datum van 't Jaer 3) waerinne deselve

1) Door de beleefdheid van de Heeren Enschedé en Zonen te Haarlem en door de welwillendheid van den heer Joh. Winkler aldaar, is het mij mogen gelukken een afschrift van dit manifest te verkrijgen. Aan beide heeren betuig ik nogmaals mijn dank.

2) Verkade pl. 127 n° 1. Geslagen in 1601 en van 1665 tot en met 1691.

3) Verkade pl. 164 n°. 3.

zijn gemunt, nemaer oock seer versleght in den alloye, in voegen de selve mede tegens voorgemelten onse silveren Ryder geconfereert, oock over de vier-en-een-halve ten hondert te slecht bevonden wierden, ghelyck oock 't sedert den jare 1673 op de Munte van Groeningen zijn gemunt en in dese Vereenighde Nederlanden werden uytgegeven acht-en-twintigh Stuyverstucken 1) ofte Florijnen, als Zeeuwsche Daelders, mede tegen den voorschr. Silveren Ryder geconfereert, schaers anderhalf per cent te slecht bevonden werden, dat yeder Zeeusen Daelder maer waerdigh is per stuck negen-en-twintigh Stuyvers en negen penningen, ende daerenboven mede sonder permissie ende authorisatie, ende diensvolgens streckende tot seer groote steygeringe van de Muntmaterialen, dewelcke bij ons Placcaet van den 11 Aug. 1659 en opvolghende Resolutie van den 18 Mey 1668, ordentelijck waren gereguleert, welcke ordre door soodanighe privative ordonnantien van penningen werden gereuverseert ende vervolgens den prijs der evaluatie-gelden geturbeert; oock de Muntmaterialen getrocken van d' eene in d' andere Provincie, çontrarie de Unie van 't Muntwerck, ende specialijck het laetste articul van de Resolutie van den 15 Junij 1659, conform de solemnele Muntplacaten van de jaren 1606 en 1610.

Soo ist. Dat wij daer tegens willende voorsien, goet gevonden hebben omme onse goede Ingesetenen voor alle schade te waerschouwen gelijck wij Haer waerschouwen midts desen, dat haer van 't ontfangen der voorsz. Penningen, So Vriessche, Camper en Groeninger Florijnen, alsmede van de Zeeuwsche Daelder sullen hebben te wachten. Veel minder deselve in dese Provincie in te brengen ende te debiteren, 't zij tot wat prijs het selve oock soude moge wesen, nochte oock op de voornoemde penningen uijt desen Lande eenighe Materialen te leveren, omme in de voornoemde penningen gecontroverteert te werden op verbeurte van de voorsz. Materialen ofte Penningen, ende twee Ned. Ducaten op yeder penningh, des contrarie desen gepresenteert, uytgegeven ofte ontfangen soude mogen wesen, of het dubbelt van de waerde van dien, indien het feyt niet ter verscher daet ontdeckt en wierde, mitsgaders noch een peyne van 200 guldens tegen de gene, die de voorsz. penningen in dese Landen soude mogen komen te brengen: „Ende ten eynde niemant hiervan ignorantie pretendere, nemaer weten moge waer naer hij hem desen aangaende sal moeten reguleren, soo begeeren wy, dat desen alomme ghepubliceert en geaffigeert sal werden daer het behoort ende in gelijcke

---

1) VERKADE pl. 180 n° 1.

gelegentheden te geschieden gebruyckelyck is. Gedaen in den Hage onder het kleyne zegel van den Lande, desen derden April 1677.

Onder stont, Ter ordonnantie van de Staten

SIMON VAN BEAUMONT.

Wij zien uit deze publicatie, dat de Zeeuwsche daalder tot de verboden stukken werd gesteld, niettegenstaande hij, met den zilveren rijder of dukaton vergeleken, slechts een *klein* verschil in zilverwaarde aanwees. Wij kunnen gerust aannemen dat hier eenig boos opzet in het spel was en dat het den Staten van H. en W.-F. te doen was, om de Zeeuwsche ambtgenooten gevoelig in hun eer te kwetsen. Het feit dat in Zeeland een munt op eigen gezag was uitgegeven, is wel als hoofdoorzaak aan te nemen van de billonneering van het vijfschellingstuk.

Maar hadden de Staten van Zeeland inderdaad een geldstuk van te weinig waarde in omloop gebracht? Laten wij het resultaat van ons onderzoek met enkele cijfers weergeven.

De instructie, die JACOB BOREEL van Gecommit. Raden voor het slaan van den Zeeuwschen daalder ontving, bevatte de volgende bepalingen:

allooi 10 penningen 21 grein
remedie 1 grein
gewicht 10 engels 8½ aas
remedie 1 engels
In het mark 15½ stuks
De marcqsluyter 5 engels.

Daar ik nooit van een marqsluyter had gehoord, en dus ook niet de beteekenis er van in de instructie kon begrijpen, heeft de heer Mr. R. FRUIN TH. AZ., Rijks-archivaris in Zeeland, de beleefdheid gehad mij te willen mededeelen, dat „marcqsluyter" het gewicht te kennen geeft van de breuk in de snede. Den muntmeester, zoo schreef mij de heer FRUIN, was gelast heele daalders te slaan, en geen halve, voor dat halve stuk werd een „marcqsluyter of t'aequivalent van dien" gesteld, dat bij onzen daalder, zooals wij gezien hebben, 5 engels bedroeg. Niettegenstaande deze verklaring van het woord, is mij het nut van den marksluiter in de instructie, niet duidelijk geworden. Deze werd op 5 engels gesteld, doch feitelijk bedroeg hij 5 engels $4^1/_4$ aas, wat trouwens precies het gewicht uitmaakte van den halven daalder.

Dat deze zienswijze juist is, bewijst het volgende citaat uit de opening van de muntbus van J. BOREEL, opgenomen in diens 4de rekening folio 37 verso:

„Alle welcke 66 (het aantal marken) maal „15 stucken Zeeuwsche dalers, sonder bijvoe- „ginge van de marcksluyters op yder marck „alsvooren hebben te samen in gewichte uytge- „bracht de quantiteyt van 63 marcken 5 oncen, „4 engelsen, 2 asen, bedragende voor yder

„15 stucken Zeeuwsche dalers door den anderen „gerekent 7 oncen 14 engelsen 9 asen, en „noch $^{8}/_{11}$ gedeelte van een aes; deselve 15 „stucken berekent naer advenant de 15 stucken „en noch een halve gedeelte van een stuck, „sooveel op 't volle marck wercx gaen, hebben „over yder marck uytgebracht 7 oncen, 19 „engelsen, $14^{7}/_{22}$ aas."

„Ware," zoo zegt de heer FRUIN, „de marksluiter hier op 5 engels gesteld, zooals de instructie aangeeft, dan zou de rekening geweest zijn 7 oncen, 19 engels, $9^{8}/_{11}$ aas, maar de rekening is anders en luidt: de $15^{1}/_{2}$ stukken wegen 7 ons 19 engels $14^{7}/_{22}$ aas zoodat de marksluiter hier 5 engels $4^{13}/_{22}$ aas bedraagt.

Het is mogelijk dat de cijfers in de instructie oorspronkelijk niet goed zijn aangegeven, doch in ieder geval blijkt het op nieuw hoe moeielijk het is de oude berekeningen onzer voorvaders in muntquaesties te begrijpen. Maar keeren wij na deze lange uitweiding over den marksluiter tot de bepalingen in de instructie terug.

Zooals wij gezien hebben, bedroeg het gehalte van den daalder: 10 penningen 21 grein of 261 greinen; hiervan mocht worden afgetrokken voor remedie 1 grein, blijft 260 greinen. Het fijn zilver uit dien tijd had een gehalte van 12 penningen à 24 greinen = 288 greinen. Onze daalder stond daar dus tegen over als $\frac{260}{288}$ fijn.

Het gewicht bedroeg voor de $15^1/_2$ daalders, één mark = 160 engels, met aftrek van de remedie, 159 engels of × 32 = 5088 azen. Om het getal azen fijn zilver in een vijfschellingstuk of daalder te berekenen, heeft men de volgende vergelijking te stellen: 1) 5088 azen op $\frac{260}{288}$ gehalte = $15^1/_2$ stuks of een stuk $\frac{5088 \times 260 \times 2}{288 \times 31} = \frac{27560}{93} = 296\frac{32}{93}$ azen fijn zilver in één vijfschellingstuk of daalder.

De Staten van Holland en West-Friesland hebben bij hun beoordeeling van den vijfschellingspenning den dukaton of zilveren rijder tot voorbeeld genomen. Volgt men voor den dukaton dezelfde berekening als wij met den daalder hebben gedaan, dan verkrijgt men $635\frac{97}{256}$ azen fijn zilver in een dukaton of zilveren rijder.

Deze munt had evenwel een vasten koers van 63 stuivers, terwijl onze daalder slechts voor dertig stuivers werd in omloop gebracht.

Wil men nu weten hoeveel azen fijn zilver ons dertigstuiverstuk zou moeten bevatten, in verhouding tot een 63-stuiverstuk d. i. den dukaton, dan krijgt men $\frac{162657}{256} \times \frac{30}{63} = \frac{1626570}{5376} = 302\frac{3018}{5376}$ azen fijn.

---

1) De heer JOH. W. SPEPHANIK heeft de goedheid gehad mij bij al deze berekeningen behulpzaam te zijn, zonder zijne zeer gewaardeerde hulp, ware mij deze wellicht niet gelukt.

De daalder bevatte echter zooals wij gezien hebben, in werkelijkheid slechts $296\frac{32}{93}$ dus ± $6^1/_5$ azen fijn te weinig of $2\frac{16}{302}$ %

Het is opmerkenswaardig, dat de Staten van Holland en West-Friesland spreken van schaers $1^1/_2$ % te slecht, terwijl wij ruim 2 % verkregen. De heer Archivaris FRUIN meent dit verschil te moeten verklaren, door dat genoemde Staten de waarde van het vijfschellingstuk niet op 30 stuivers maar op 29 stuivers 9 penningen hebben gesteld. Door deze berekening krijgt men voor iederen daalder $298\frac{3273}{28672}$ azen fijn in plaats van $296\frac{32}{93}$ dus ongeveer 2 azen meer, dan wanneer hij op 30 st. werd gesteld. Het gewicht van 15 dergelijke stukken bedroeg dan 7 ons 14 engels $25^1/_8$ azen = $4953^1/_3$ azen. „De Staten van Holland", zoo vervolgt de „heer FRUIN, droegen geen kennis van de instruc- „tie van 1676; zij hebben dus vermoedelijk op de „Hollandsche munt eenige daalders laten onder- „zoeken, en uit dat onderzoek hunne gevolg- „trekking gemaakt. Onder de 66 × 15 daalders „— de 66 vertegenwoordigen hier het aantal „marken — die bij de opening der muntbus „van JACOB BOREEL werden gewogen, was er „een gedeelte, bestaande uit 15 daalders, dat „7 ons, 15 engels, 9 aas = (4969 azen) woog, „een ander dat 7 ons 14 engels 26 aas (4954) „woog, een derde woog, 7 ons 14 engels 25

„aas. Deze cijfers komen zeer nabij het aantal „azen dat men verkrijgt, wanneer de daalder „op 29 st. 9 penningen wordt gesteld, en het „zullen dergelijke stukken zijn geweest, die de „Staten van Holland hebben doen onderzoeken. „Vermoedelijk werden de beste daalders buiten „Zeeland gezonden, en bleven de slechtste „voor het binnenlandsch verkeer in gebruik."

Wij krijgen dus als resultaat, dat de Zeeuwsche heeren een daalder van te laag gehalte in omloop hebben gebracht. In hun verdediging die zeer geestig is opgesteld, en daarenboven belangrijk is voor de vele muntquaesties uit dien tijd, erkennen zij hun tekortkomingen in deze wel eenigszins, maar geven daarbij als hoofdoorzaak van hun handelwijze op, het monopolie van de bank van Wissel te Amsterdam, die al het Zilvermateriaal wist aan te koopen, en daardoor de zilverprijs in waarde deed stijgen.

„Edele Groot Mogende Heeren, bysondere goede Vrunden, Nabuyren „ende Bontgenoten", soo schreven de Staten van Zeeland, Wy hebben „uyt uwe Ed. Gr. Mo. Placcaet geinsereert in de Uytrechtsche „courante, als mede uyt de Courante van Haerlem gezien, dat Uwe „Ed. Gr. Mo. eenige silvere penningen in de provintien van Vrieslandt „van Over-Yssel en Groeningen geslagen, door haer voorsz. Placcaet „hebben afgeset en gebilloeneert, en daer bij en onder tot onze „groote verwonderinge mede gesorteert den Zeeuwschen Daelder „oft Vyf-Schellincx-Penninck, 't sedert weynighen tydt herrewaerts „alhier geslagen, en die vervolgens insgelijcx verboden en gebilloeneert. „En gelyck Uwe Ed. Gro. Mo. weten, dat de muntzaken zijn van „seer teere en delicate speculatie, soo weten deselve oock, dat bij-

„sonderlyck diegene, daerin precys en gevoeligh moeten sijn, die den „Muntslagh laten gebruycken uyt het recht van haer oppergebiedt, „gelyck dan de innerlycke deucht en gewicht van de goude en silvere „penningen op onse munte geslagen onze precysheyt en goede voor- „sorge uytwijst, door de loffelycke getuygenisse van degene die van „tijdt tot tijdt daer van onderzoeck hebben gedaen, en specialyck van „de Raden en Generael meesters van de Munten deser Ver. Neder- „landen in voegen dat zoowel de Capitale Penningen als de Paye- „menten alhier gemunt, niet alleene voet houden nevens die in UEd. „Gr. Mo. Provintie geslagen, maer oock de Capitale penningen in „gewichte veeltijts te boven gaen.

„Wij moeten wel bekennen dat den Zeeuwschen daelder onlanghs „alhier geslagen, geconfereert synde met den silveren Ryder volgens „de bevindinge van de Raden en Generaelmeesters van de Munte, „tusschen de ses en seven penningen minder als 30 stuyvers weerdigh „is. Maer wij moeten daerop seggen dat den voorsz. daelderspenningh, „is een Provintiale penningh afsonderlyck geordonneert, gelyck wy „in voorige tyden te meermalen hebben gedaen, en vervolgens gemunt „tot noodigh gerief van de Ingesetenen, om te dienen tusschen de „Capitale Penninghen en de Payementen. wijckende derhalven maer „seer weinig van de eerste, en komende het tweede niet te na.

„Maer Uwe Ed. Gr. Mo. hebben ongetwyfelt in dese afsettinge „twee ooghmercken eerstelyck, dat door de steygeringe van de goude „en silvere penninghen, alle Waeren, Koopmanschappen en effecten „oock komen te verdieren. Ten andere, dat de muntmaterialen niet „soo hoogh souden mogen steygeren, welcke laetste wy uyt Uwe „Ed. Gr. Mo Placcaet bemercken, dat een van de bewegende oor- „saecken soude zijn, waerom, deselve onzen voorsz. Daelders penningh „hebben afgeset. Deze twee poincten syn inderdaed van seer groot „belangh, waer inne eygentlijck de Policie van de Munt bestaet. „Maer omdat UEd. Gr. Mo. daerin so indulgent believen te syn, „soo syn wy genootsaeckt geworden tot het slaen van den voorsz. „Daelderspenningh te resolveren, want als UEd. Gr. Mo. deselve sullen „believen te belanceeren met de prijs daer op het materiael nu eenighe „jaren herrewaerts in Hollandt, en voornamentlyck binnen Amsterdam „is ingekocht en verhandelt. soo sal bevonden worden dat de voorsz. „Daelder dien inkoop, in waerdije, noch te boven komt, alsoo het „silver al boven de 25 gulden vijf stuyvers het marcq fijns is gesteij- „gert geweest, en na dese genoemde prijs gereeckent, den voorsz. „daelder effective 30 stuyvers waerdigh blijft. En wanneer de voorsz. „Daelder al gecalculeerd souden worden, tegen 25 gulden 2½ „stuyver, nadat het muntmateriaal in Augusto van het voorleden

„jaer in de bancke van Amsterdam is ingekocht, so soude yder Dael-
„der maer een deuyt minder weerdigh syn als 30 stuyvers, seecker
„al te geringen manquement, om so een nabuyrigen penninck te
„billoeneeren, die wij zelfs niet na de hoogste geldinge van het
„materiaal, dat doenmaels een heel jaar tot 25 gulden 10 stuyvers het
„marcq fijns is opgejaegt geweest, hebben doen munten, maer daer
„in den middelwegh laten houden. soo als hier vooren is aengewesen.
„En dese Saecke noch nader ingesien zijnde, soo sal het bij UEd
„Gr. Mo. voor seer onredelyck moeten gehouden worden dat men
„het rigeur van de Placcaten, tegens een nabuyrigh bontgenoot sal
„willen gebruycken, op een en denselven tijdt als men daer over
„indulgeert tegens eygen onderdanen, gelyck de banck van wissel
„binnen Amsterdam"

Hierop laten de Zeeuwsche heeren eene langdradige beschuldiging hooren tegen de Staten van Holland, dat deze het heimelijk hebben toegelaten, dat de bank van Amsterdam het zilver tegen zulk een hoogen prijs bleef inkoopen, dat het voor de provinciale munthuizen ondoenlijk werd daar mede te concurreeren.

„En" vragen zij verder „welck kwaad is grooter, het zilver in massa ongemunt te houden, zooals de bank van Amsterdam dit doet, of wel het zilver als geld gemunt een weinigh te hoogh uyt te geven", dan vinden zij dat beide zaken even kwaad zijn, en dat, „derhalve de saecke van 't selfs spreeckt dat het eene geen censure van verbodt kan dragen, terwijl het andere wordt geindulgeerd". Ook kunnen zij maar niet begrijpen, dat, de Ed. Gr. Mo. Heeren nu wel ses a seven jaren de penningen van Vrieslandt en Campen heb-

ben getollereert en den Zeeuwschen daelder-penninck wel dry per cento beter synde. deselve hebben believen af te setten, in plaets van die mede te tollereeren, immers tot dat de twee provintien daerover met den anderen souden hebben gesproocken. „In den jaere „1603" 1) zoo vervolgen zij is het voorgevallen „dat bij ons een vijfschellincxpenningh geslagen „synde, en van UEd. Gr. Mo. geoordeelt synde, „zooveel niet te konnen halen, deselve niet „en hebben afgeset en gebilloeneert, maer „van 60 grooten vlaems op 28 stuyvers geset, „zijnde een onderscheyt vrij grooter als het „tegenwoordige. De Staten van Brabant in „den jare 1581, doenmaels nog bij de Unie „zijnde, bestonden uyt jalousie van onsen „muntslagh, den dobbelen Ducaet in die tijdt „alhier geslagen aftesetten en te billoeneeren, 2) „dan wij thoonden daer over ons rechtveerdigh „ressentiment en deden blyck aen alle de „Weerelt van het ongelyck dat ons en onse „muntslagh daerdoor was aengedaen, daerin „wij oock seer wel reuïsseerden.

„Het is waer dat het gebeurt is dat UEd. „Gr. Mo. op den 20 Febr. 1602 onzen vyf-„schellincxpenninck hebben afgeset, maer dat

1) De zoogenaamde arendsdaalder. VERKADE, pl. 89. 1.

2) Zie hierover: J. BROEKEMA, *Geschiedenis der Zeeuwsche munt*, blz. 12.

„is oock waer, dat UEd. Gr. Mo. siende dat „die onvrient nabuyrlycke Procedure van den „besten Reuck niet en was, het selve hebben „geredresseert met den voorsz. penninck door „haer placcaet van 25 Oct. daeraenvolgende „wederom gangbaer te maken tot sulken prijs „als deselve bevonden wierde weerdigh te „zijn en op die wijze souden Uwe Gr. Mo. „best hebben gedaen te procederen indien „soo kleynen afwyckinge van den jegen„woordighen Zeeuschen daelder van den Sil„veren Ryder eenige verminderinge hadde „gemeriteert, gelyck wy oordeelen van neen, „om redenen boven aengewesen. Doch by „aldien UEd. Gr. Mo. naeuwkeurigheyt soo „verre gaet, soo vertrouwen wij, dat deselve „seer haer misnoegen sullen hebben gevonden „over het slaen van eenige rycxdaelders op „de munte van West-Frieslandt, die uyter „Mouscou terugh gesonden, bevonden syn een „greyn in 't alloy minder te wesen, als de „Valuatie mede brenght dat seecker seer „dishonerabel is aen een penninck, die niet „op die wijze by eenighe Provintie maer bij „de Generaliteyt na de gemeene ordre en „voet is gereguleert, en dat een uytheemsch „en soo verre afgelegen Natie, die met fond „komt te decrieeren, daertoe de slordigheyt „van den Penninck, en dat die gemaekt was

„van seer broos en kronigh silver, de aenley-
„dinge heeft gegeven, selfs de suspitie dat die
„valsch was.''

Dat was een aardige wraakneming van de heeren van Zeeland en het is misschien uit boosheid over deze aanhaling, dat de Staten van Holland van hun schrijven niet de minste notitie hebben genomen. Ook weten de Staten van Zeeland in hun schrijven nog op te merken, dat de Heeren van Holland zeer verkeerd hadden gedaan toestemming te geven, in Enckhuyzen een munthuis te doen verrijzen,
„zonder dat de bedienten van de selve munte
„aan eenighe ordres van de Generaliteyt syn
„subject gemaeckt, ofte dat eenighe muntbusse
„tot securiteyt van de Unie, ter opening en
„visitatie van de Raden en Generaelmeesters
„van de Munte, aldaer werdt gesloten en ver-
„segelt, maer dat de penninghen die aldaer
„geslagen syn, tot Amsterdam door ongeautho-
„riseerde Persoonen, selfs door schoenmaeckers
„sooals wy in 't seecker bericht worden, pu-
„blyckelyck worden ingewisselt en verkocht.''

De brief eindigt met het verzoek den daalder weder met zijn gewonen koers te laten circuleeren, terwijl zij nogmaals als reden opgeven dat zij door het steeds duurder worden van het zilver, tot dien muntslag hebben moeten overgaan.

Zooals wij reeds gezegd hebben, is geen

antwoord van de Staten van Holland op deze uitvoerige verdediging gevolgd, wat een bewijs is, dat hun handelwijze tegen over de Staten van Zeeland niet van kleingeestigheid is vrij te pleiten, en dat de geheele zaak niets anders te beteekenen had, dan dat de Staten van Holland hun oppermacht tegenover de naburige provinciën wilden toonen.

De Staten van Zeeland, eindelijk het wachten op antwoord moede en ook omdat door de Staten van Holland op nieuw een plakkaat tegen den Zeeuwschen daalder was uitgevaardigd, schreven nogmaals een verdediging ter rechtvaardiging van hun jongsten muntslag.

Maar ook op deze missive is geen antwoord ingekomen.

Toen besloot men in Zeeland met gelijke munt te gaan betalen; er werd een plakkaat afgekondigd, waarbij o. a. de Hollandsch-Westfriessche schelling, 1) in 1678 geslagen, „wel „net van figure en opdrucksel, doch geen vijf „stuyvers en een half weerdigh, en zelfs de „meeste daarvan maar vyf stuyvers weerdigh, „en vervolghens meer als tien ten honderd „slechter alse behooren te wesen,” verboden werd in Zeeland niet hoogher als tot vijf stuyvers ontfangen te mogen worden.

---

1) Is dit de Scheepjesschelling VERKADE pl. 55 no 5?

Er werd een boete van 25 gulden gesteld, bij de genen te verbeuren die den voorsz. penningh hoogher als voorsz. is zal komen uyt te geven. En sal dit verbodt ingaen met den December dezes loopenden jaers 1679.

Later is er in de notulen van Zeeland, waaruit deze geschiedenis gedeeltelijk is genomen, geen sprake meer over deze quaestie. De daalder bleef in Holland geweigerd.

Er bestaan verschillende stempels van het vijfschellingstuk afgebeeld bij VERKADE pl. 90 n°s 1. Zij zijn nog tot aan 1688 aangemunt, toen heeft men er mede opgehouden.

Een van dubbele zwaarte, het tienschellingstuk, werd echter nog tot 1693 geslagen, maar daar deze volgens een andere instructie is vervaardigd, behoeven wij die hier niet verder te vermelden.

Het is dus wel te denken, dat het verzet der machtige Staten van Holland hangende is gebleven, en dat de Zeeuwsche heeren, die in deze zaak niet geheel van schuld zijn vrij te pleiten, het onderspit hebben moeten delven.

De Zeeuwsche Leeuw heeft geworsteld, maar is niet ontkomen.

MARIE DE MAN.

Lijst van dertigstuiverstukken of vijf Schellingspenningen, die aan de Zeeuwsche Munt vervaardigd zijn van 17 Juni 1676 tot 26 Juni 1688.

N°. 1. 1676. Geheel als Verkade pl. 90 n°. 1.

„ 2. 1676. Als de vorige, doch in dubbele zwaarte of Piedfort. Gewicht 31 w. Zie Cat. Rijnbende n° 1092
Zeer zeldzaam.

„ 3. 1676. Als n°. 1, maar met een stip achter emergo. Berust in de verzameling van Joh. W. Stephanik in het Rijksmuseum.
Gewicht 15.4 wichtjes, zeldzaam.

„ 4. 1678. Als n° 3, doch met een • vóór Luctor. De 8 in het jaartal was aanvankelijk een 7. Vrij slecht bewaard exemplaar.
Verzameling Kon. Kabinet.
Zeer zeldzaam.

„ 5. 1679. Als voren. Kleiner formaat, doch met grootere letters. Het muntteeken tusschen twee kleine roosjes en een stip vóór Luctor. De woorden op vóór- en keerzijde gescheiden door kleine ringetjes, die onder de woorden staan.
Verzameling Kon. Kabinet, zie aanwinsten 1891. Zeer zeldzaam

„ 6. 1679. Als voren, doch grooter formaat. De woorden niet door ringetjes maar door stippen gescheiden. Een dwarsstreep onder het jaartal.
Verzameling Kon. Kabinet.
Afkomstig uit de muntvondst van Scheveningen, 1894.
Zeer zeldzaam.

„ 7. 1680. Als voren. Het muntteeken tusschen een stipje en een klein roosje. Geen stip of roos vóór Luctor. Een dwarsstreep onder het jaartal. De woorden op vóór- en keerzijde door punten gescheiden.
Mijne verzameling.
Gewicht 15.7 w.

No. 8. 1680. Als voren. Variëteit met de fout *Luctor et — et emergo.* Een ringetje achter het muntteeken, een roos vóór Luctor. De woorden op vóór- en keerzijde door niets gescheiden. Een dwarsstreep onder het jaartal.

Gewicht 15.4. Mijne verzameling.

Andere exemplaren van n°. 8 bevinden zich in de verzamelingen van het Zeeuwsch Genootschap, van de stedelijke verz. te Middelburg, in die van J. E. ter Gouw te Hilversum, en wordt ook in den Cat. Rijnbende (n°. 1095) vermeld. De daalder is dus niet zoo zeldzaam als men meent.

„ 9. 1681. Variëteit zonder roosje achter het muntteeken.

Cat. Rijnbende n° 1096.

Zeldzaam.

„ 10. 1681. Als voren, doch met een roosje achter den burcht.

Cat. Rijnbende n° 1097.

„ 10a. 1681. Variëteit zonder aanduiding der waarde. Verkade n° 495.

„ 11. 1681. Variëteit, doch met • Et • op de voorzijde.

Gewicht 15.59 wichtjes. Verz. Joh. W. Stephanik.

„ 12. 1682. Het muntteeken tusschen een stip en een roos. Een punt vóór Luctor. De woorden aan beide zijden door punten, onder de woorden, gescheiden. Een dwarsstreep onder het jaartal.

Laatste muntslag naar dit type

Gewicht 15.6 w. Mijne verzameling.

Volgens de opgave in „de Geschiedenis der Zeeuwsche Munt door J. Broekema, zijn daalders naar dit type geslagen van 17 Juni 1676 tot 3 Sept 1678, van 31 Oct. 1679 tot 5 Oct. 1681 en van 2 Febr tot 7 Augustus 1682.

Het is mij evenwel niet mogen gelukken den daalder van 1677 terug te vinden.

Daar Jacob Boreel in 1678, door Hendrik van Heumen als muntmeester is vervangen, zijn slechts de daalders van 1676—1678, onder het bestuur van den eersten geslagen. De stempelsnijder aan de Zeeuwsche munt was in dien tijd, Matthijs Hooft Jr„ die deze functie van 1676—1687 heeft waargenomen. Eenige jaren vroeger, van 1666—1671, was deze eveneens aan de Munt werkzaam geweest, doch schijnt, wegens slecht gedrag, een tijdlang in zijn betrekking te zijn geschorst.

1682. In dit jaar verschijnt een nieuwe stempel, afgebeeld

bij Verkade pl. 90 n° 2. De voorzijde vertoont slechts kleine afwijkingen met de reeds bestaande, doch de keerzijde is geheel anders. De wapens der zes stemhebbende steden, door een lint verbonden, zijn nu in een cirkel rond het wapenschild van den Eerste Edele geplaatst. De waarde aangeving 30 st. bevindt zich in het midden van de munt.

Naar dit nieuwe type zijn daalders geslagen van November 1682 tot 14 Juni 1686.

N°. 13. 1682. Geheel als Verkade pl. 90 n° 2.
Gewicht 15.6 w. Mijne verzameling

„ 14. 1683. Als voren. Een stip achter EMERGO. De letters op beide zijden zijn kleiner dan op de vroegere daalders.
Gewicht 15.7 w. Mijne verzameling.

„ 15. 1683. Als voren. De woorden op de vóór- en keerzijde zijn door ringetjes gescheiden. Piedfort.
Gewicht 30.4 w. Verzameling J. W. Stephanik.

„ 16. 1683. Als voren. Afslag in lood.
Verzameling Zeeuwsch Genootschap.

„ 16a. 1683. Als voren. Op den helm der ridderschap, drie pluimen. Een stip achter emergo.
Verzameling J. E. ter Gouw.

„ 17. 1683. Als voren, Doch met ringetjes tusschen de woorden op de voorzijde en stippen op de keerzijde. Piedfort.
Gewicht 31.65 w. Mijne verzameling.

„ 18. 1683. Geheel als Verkade pl. 80 n° 1. Omschrift MO: NO: AVR: ORDIN: ZEELANDIÆ, doch tusschen de wapens 30 st. Zeer zeldzaam.
Gewicht 15.57 w. Ver. Joh. W. Stephanik.

„ 19. 1683. Als voren. Geheel als Verkade pl. 80 n° 1, doch in zilver. Zeldzaam
Gewicht 13.9 Verzameling Joh. W. Stephanik.

„ 20. 1684. Als voren. Verkade pl. 90 n° 2, doch het muntteeken tusschen een punt en een roosje. Kleine letters.
Verzameling Kon. Kabinet.

„ 21. 1685. Als Verkade 90 n° 2.
Mijne verzameling.

„ 22. 1686. Als voren.
Gewicht 15.46. Verzameling Joh. W. Stephanik.

No. 23. 1686. Als voren, doch met stippen tusschen de woorden in plaats van er onder.

Cat. Rijnbende n° 1101.

„ 24. 1686. Als voren, doch met • LUCTOP • ET • EMEPCO • slecht geslagen. Verzameling Zeeuwsch Genootschap.

1686. In dit jaar is opnieuw de stempel veranderd, door de waarde aanduiding van 30 st. in • 5 • — Sc te veranderen. Deze soort daalders zijn geslagen van 1 Oct. 1686 tot 26 Juni 1688. Na dien datum zijn in Zeeland geen dertigstuiverstukken meer geslagen. Ze zijn vervangen door het 10 schellingstuk of dubbele daalder. Daar deze munten volgens een andere ordonnantie zijn vervaardigd (ordonnantie van Gecommiteerde Raden van 23 Sept. 1686) behoeven wij die hier niet te vermelden.

„ 25. 1686. Als Verkade pl, 90 n° 3, doch met een • na *et* op de voorzijde.

Gewicht 15.7 w. Mijne verzameling.

„ 26. 1686. Als voren. Variëteit met een roosje achter het muntteeken en : vóór MO op de keerzijde.

Cat. Rijnbende n° 1102.

„ 27. 1686. Als voren, doch een klein roosje vóór LUCTOR en het muntteeken tusschen een stip en een roos.

Verzameling J. E. ter Gouw.

„ 28. 1687. Als voren, doch met 5. — Sc. en het muntteeken tusschen een • en een roosje.

Zeldzaam. Verzameling Kon. Kabinet.

„ 29. 1687. Als voren, doch in dubbele zwaarte. Piedfort.

Zeldzaam. Verzameling Kon. Kabinet.

Ik heb den daalder van 1688 niet kunnen opsporen.

Monnaies de 's-Heerenberg et de Stevensweerd.

Variétés et pièces inédites.

Planches II et III.

La numismatique des seigneurs de 's-Heerenberg et de Stevensweerd est loin d'être épuisée malgré les excellentes publications de M. M VAN DER CHIJS, SERRURE, DE VOOGT et de tant d'autres écrivains qui ont étudié à fond l'histoire du monnayage de ces seigneurs. Quoiqu'on ne puisse guère ajouter de nouveaux faits historiques à leurs travaux, bien des produits sortis des ateliers monétaires de ces dynastes sont encore à retrouver et l'on découvre à chaque instant des variétés qui ont échappé à leurs savantes recherches. Souvent même, quelque pièce inédite vient nous donner une preuve nouvelle de la fécondité de ce monnayage.

Nous croyons de notre devoir de faire connaître, dans l'intérêt de la science, le fruit de nos recherches et de publier ici les pièces qui sont venues à notre connaissance.

Adam 1331—1354.

N°. 1. (SERRURE 1) ✠ MONETA : NOSTRA : NOVA : ADE : D : M

Rev.: ✠ MONETA : NOSTRA : NOVA : ADE DM

* 2) Gros. Gr. 2.098.

Nous croyons que M. M. VAN DER CHIJS 3) et SERRURE ont attribué, à tort, à la veuve d'Adam, l'esterlin décrit par eux, sous le numéro 2, et que cette pièce appartient à Marguerite, veuve du comte Gérard de Berg, ainsi que M. GROTE l'a démontré. 4)

Voyez encore pour les monnaies d'Adam la *Revue belge de numismatique*, de l'année 1873. Pl. IV n°. 7.

Guillaume I 1354—1387.

N°. 2. (6) Légende extérieure: ✠ BHDICTV : SIT : HOMЄ : DHI : HRI DЄI HV XP. Légende intérieure: ✠ WIL×hS' DNS MOTЄ

*Gros tournois. Gr. 2.618.

---

1) Les numéros placés entre parenthèses en tête de chaque pièce, se rapportent à l'ouvrage de M. C. A. SERRURE, *Histoire de la souveraineté de 's-Heerenberg*.

2) Toutes les pièces marquées d'un astérisque se trouvent dans notre collection.

3) P. O. VAN DER CHIJS. *De munten der voormalige Heeren en Steden van Gelderland.*

4) GROTE. *Münzstudien. Band* 7. *S.* 26.

N°. 3. Idem. Légende extérieure: ✱ BNDICTV: SIT : NOME : DNI : NRI : DEI : IhV : ✱PI. Légende intérieure: ✠ WILhS DNS MOT

Même pièce.

N°. 4. Idem. Légende extérieure: ✠ BNDICTV : SIT : NOME : DNI : NRI : DEI : IhV : ✱PI. Légende intérieure: ✠ WIL×hS DNS D MOTE

Rev.: ✠ MONETA ∘ DE ∘ M'T'

Même pièce.

Nous ne pouvons donner le poids de ces deux gros que nous ne connaissons que d'après des clichés qui nous ont été communiqués par un de nos amis qui ne se rappelle pas dans quelle collection se trouvaient les pièces originales.

N°. 5. Idem. Légende extérieure: ✠ BHDICTV : SIT : HOME : DNI : NRI : DEI : IhV : ✱PI. Légende intérieure: ✠ WLhIELMVS DNS

Rev.: ✠ TVRONVS · CIVIS

Même pièce. Gr. 3.378.

Voyez aussi pour les monnaies de ce seigneur la *Revue belge de numismatique* des années 1865. Pl. X n°. 3 et 1871 Pl. X n°. 2.

Frédéric III 1387—1416.

N°. 6. (7) FREDERICVS : DOMINVS : BERGE

Rev.: MONET — A : NOVA — DE : BER — GENSIS

Gros. Gr. 1.225.

*et Cabinet royal de la Haye.

N°. 7. (8) FREDERICVS : DOMINVS : BEG'

*Demi-gros. Gr. 0.950.

N°. 8. (10) ✠ FREDERICVS · DNS · BERGE

*Quart de gros. Gr. 0.400.

Et Cabinet royal de la Haye.

N°. 9. Idem ✠ FREDERIC · · · · · BERG

*Même pièce. Gr. 0.335.

N°. 10. (11) ✠ FREDERI · · S ⁑ DE ⁑ BERG

Rev.: MON — ETA — · · R — GEN

*Huitième de gros. Gr. 0.225.

Et Cabinet royal de la Haye.

N°. 11. (12) Rev.: Les lettres des cantons de la croix sont placées dans l'ordre suivant: A — S — B — N en commençant en haut à droite.

*Demi-gros. Gr. 0.750.

N°. 12. Idem. Rev: ✠ MONETA : NOVA : DE : BERGhE

*Même pièce. Gr. 0.638.

N°. 13. Idem. Rev.: ✠ MONETA : NOVA : DE : BERGE

Même pièce. Gr. 0.740.

Cabinet royal de la Haye.

N°. 14. Idem. ✠ FREDERICVS:DNS:DE:BER

Rev.: ✠ MONETA NOVA DE BERGE et les lettres: A — S — B — N placées comme sur notre numéro 11 ci-dessus.

*Même pièce. Gr. 0.518.

N°. 15. Heaume surmonté d'un cimier au lion de 's-Heerenberg. FRECDERICV ⁑ D ⁑ B

Rev.: Croix pattée coupant la légende, cantonnée des lettres: B — N — A — S. Légende: MON — ETA — BER — GEN

Huitième de gros. Gr. 0,320. Pl. II n°. 1.

Cabinet royal de la Haye.

Guillaume II 1416—1465.

N°. 16. (13) ⁘ WILHELMVS · DE · BERG

Rev.: ✠ MONETA · DE · BERGENS

*Huitième de gros. Gr. 0.350.

N°. 17. Idem. ✠ WILHELMVS · DNS · DE · BERG

Rev.: ✠ MONETA · DE · BERGHEN

*Même pièce. Gr. 0.210.

N°. 18. Idem. Rev.: ✠ MO ······ DE BERGE

Même pièce mais trop fruste pour que nous en donnions le poids.

Cabinet royal de la Haye.

N°. 19. Dans le champ, le heaume de 's-Heerenberg. ··· HELMVS ⁑ DNS ····

Rev.: Croix pattée, coupant la légende, cantonnées des lettres: A — S — B — N

Légende: MON — NOV — ··· GEN

*Huitième de gros. Gr. 0.240. Pl. II n°. 2.

Et Cabinet royal de la Haye.

N°. 20. (15) ✠ WILHELMVS ⁝ DNS ⁝ DE ⁝ BERGHA

Rev.: ✠ MONE — TA ⁝ NO — VA ⁝ BER — GENSIS

Gros, dit Cromsteert. Gr. 3.132.

Cabinet royal de la Haye.

N°. 21. Lion rampant à gauche, entouré d'un grènetis.

✠ WILHEL... DNS · DE · MONTE

Rev.: Croix pattée, coupant la légende, cantonnée des lettres: B — B — A — H

Légende: MONE — TA · NO — VA · BE — RGEN

⁎Quart de gros. Gr. 0.699. Pl. II n°. 3.

Guillaume, qui possédait déjà plusieurs seigneuries, y joignit encore, comme nous l'apprend M. Serrure, celles de Hedel et d'Almsteen, ce qui nous donne lieu de croire qu'il faut lire les lettres dans les cantons de la croix: B(erg) B(ijland) A(lmsteen) et H(edel). Ces lettres sont trop différentes de celles qu'on trouve sur les monnaies de la Gueldre pour pouvoir y chercher celles des quatre villes capitales de ce duché: Zutphen, Arnhem, Nimègue et Ruremonde.

Cette monnaie et celles où il est fait mention de Hedel, ont été, par conséquent, frappées après l'année 1428, 1) date du décès d'Otton de la Leck, père de notre seigneur qui en hérita Hedel et Almsteen.

---

1) Stokvis. *Manuel d'histoire, de généalogie et chronologie, etc. Chap. X tab.* 9.

N°. 22. (16) WILH · DNS — DE · BERGE
Billon noir. Gr. 0.425
Cabinet royal de la Haye.

N°. 23. Le seigneur couronné à mi-corps, debout de façe, tenant l'épée de la main droite et posant la main gauche sur la hanche.
✠ WILHM ⁝ DNS ⁝ DE ⁝ MO
Rev. Croix pattée, coupant la légende, cantonnée des lettres: B — G — A — S
Légende: MONE—TA NO—VA DE—HED
⁎Billon noir. Gr. 0.987. Pl. II n°. 4.

N°. 24. (17) Rev.: ✠MONETA⁝NOVA⁝DE H'
Billon noir. Gr. 0.655.
Cabinet royal de la Haye.

N°. 25. (18) WILHELMVS DNS BERG
Rev.: La croix cantonnée des lettres: B — S — A — G
Légende: MONET — N · · · — DE ∘ BE — RGEN'
⁎Billon noir. Gr. 0.508.

N°. 26. Idem. Variété en tout semblable à la pièce précédente sauf que les lettres, dans les cantons, sont placées dans l'ordre suivant: B — G — A — S
Même pièce. Gr. 0.540.
Collection du major Heldring à Amersfoort.

N°. 27. Idem. Mêmes types que sur les deux pièces précédentes, mais au revers, la légende:
✠ MONETA ⁝ NOVA ⁝ DE ⁝ HED

Même pièce. Gr. 0.910

Cabinet royal de la Haye.

N°. 28. Au dessous du heaume couronné et empanaché de 's-Heerenberg, deux écussons juxtaposés; dans celui à gauche, un aigle biceps et dans celui à droite, un lion rampant, à queue fourchue. Entre les deux écussons, une rosace.

Légende: WILHELMVS ❀ DNS · DE · B'

Rev.: Croix pattée, évidée au centre et cantonnée des lettres: W—I—L—H

Légende: ✠ MONETA ❀ NOVA ❀ DE ❀ HEDL

Billon. Gr. 0.770. Pl. II n°. 5.

Type des monnaies de Renaud IV, de Gueldre.

Cabinet royal de la Haye.

N°. 29. Écusson de 's-Heerenberg, surmonté du heaume empanaché.

Rev.: Croix pattée et évidée au centre, cantonnée, des lettres: B—S—A—G

⋆Billon noir. Gr. 0.142. Pl. II n°. 6.

Comment expliquer les lettres: B—G—A—S ou B—S—A—G qu'on voit sur quelques unes des monnaies précédentes? Nous n'avons pu trouver, malgré nos recherches, une solution acceptable, le B et l'A ont seuls rapport aux possessions du seigneur de 's-Heerenberg, mais que faire alors des deux autres lettres? Il nous semble préférable de nous abstenir plutôt que de proposer une lecture hasardée.

N°. 30 Ecusson de 's-Heerenberg, entouré de trois globules.

Rev.: Croix pattée, évidée au centre et cantonnée des lettres; B—E—R—G

*Billon noir. Gr. 0 188. Pl. II. n°. 7.

Et Cabinet royal de la Haye.

Guillaume IV 1546—1586.

N°. 31. (27) MONETA * NOVA (les lettres VA superposées — AVREA * MONT

Rev.: ꕥ SANCTVS ꕥ OSWALDVS ꕥ *

*Ducat.

N°. 32. Idem. MONETA * NOV — AVREA * MONT

Rev.: Comme sur le numéro précédent.

*Même pièce.

N°. 33. Idem. MONETA * NO — AVREA * MONT

Rev.: ꕥ SANCTVS ꕥ OSWALDVS ꕥ ⁑ *

*Même pièce.

N°. 34. Idem. MONE * NOVA — AVREA * MONT

Rev.: Comme sur la pièce précédente.

*Même pièce.

N°. 35. Idem. Droit comme sur le numéro précédent.

Rev.: ꕥ SANCTVS ꕥ OSWALDVS ꕥ *

Même pièce.

Cabinet royal de la Haye.

N°. 36 (28) ✿GVIL'⋆CO'⋆D'⋆MON'⋆Z⋆DNS'⋆D⋆BIL'⋆HE'⋆BOX'⋆HO'⋆Z⋆WIZ

Rev.: DNS'⋆PROTECTOR⋆VITE⋆MEE⋆A Q°⋆TREPIDABO

⋆Ecu ou daalder.

N°.37.Idem.✿GVIL'⋆CO'⋆D'⋆MON'⋆Z⋆DNS'⋆D'⋆BIL'⋆HE'⋆BOX'⋆HO'⋆Z⋆WI'

Rev.: Comme sur le numéro précédent.

⋆Même pièce.

N°. 38. Idem. ✿GVIL'⋆CO'⋆D⋆MON'⋆Z⋆DNS'⋆D⋆BIL'⋆HE'⋆BOX'⋆HO'⋆Z⋆WI'

Rev.: DNS'⋆PROTECTOR⋆VITE⋆MEE⋆A⋆Q°⋆TREPIDAB°

Même pièce.

Cabinet royal de la . Haye.

N°. 39. Idem. ✿GVIL⁑CO⁑D⁑MON'⁑Z⁑DNS'⁑D⁑BIL'⁑HE⁑BOX'⁑HO'⁑Z⁑WI'

Rev.: DNS⁑PROTECTOR⁑VITE⁑MEE⁑A⁑Q°⁑TREPIDAB°

Même pièce.

Cabinet royal de la Haye.

N°. 40. (29) Droit comme sur l'exemplaire reproduit par M SERRURE.

Rev.: DNS'⋆PROTECTOR⋆VITE⋆MEE⋆A⋆Q°⋆TREPIDABO

Demi-écu ou halve daalder.

Même collection.

N°. 41. Idem. Au droit, une croix gueldroise comme marque monétaire.

N°. 30 Ecusson de 's-Heerenberg, entouré de trois globules.

Rev.: Croix pattée, évidée au centre et cantonnée des lettres; B—E—R—G

*Billon noir. Gr. 0 188. Pl. II. n°. 7.

Et Cabinet royal de la Haye.

Guillaume IV 1546—1586.

N°. 31. (27) MONETA * NOVA (les lettres VA superposées — AVREA * MONT

Rev.: ❀ SANCTVS ❀ OSWALDVS ❀ *

*Ducat.

N°. 32. Idem. MONETA * NOV — AVREA * MONT

Rev.: Comme sur le numéro précédent.

*Même pièce.

N°. 33. Idem. MONETA * NO — AVREA * MONT

Rev.: ❀ SANCTVS ❀ OSWALDVS ❀ ⁑ *

*Même pièce.

N°. 34. Idem. MONE * NOVA — AVREA * MONT

Rev.: Comme sur la pièce précédente.

*Même pièce.

N°. 35. Idem. Droit comme sur le numéro précédent.

Rev.: ❀ SANCTVS ❀ OSWALDVS ❀ *

Même pièce.

Cabinet royal de la Haye.

Rev.: DNS'⋆PROTECTOR⋆VITE⋆MEE⋆A Q°⋆TREPIDABO

⋆Ecu ou daalder.

N°. 37. Idem. ✿GVIL'⋆CO'⋆D'⋆MON'⋆Z⋆DNS' ⋆D'⋆BIL'⋆HE'⋆BOX'⋆HO'⋆Z⋆WI'

Rev.: Comme sur le numéro précédent.

⋆Même pièce.

N°. 38. Idem. ✿GVIL'⋆CO'⋆D⋆MON'⋆Z⋆DNS' ⋆D⋆BIL'⋆HE'⋆BOX'⋆HO'⋆Z⋆WI'

Rev.: DNS'⋆PROTECTOR⋆VITE⋆MEE⋆A⋆ Q°⋆TREPIDAB°

Même pièce.

Cabinet royal de la Haye.

N°. 39. Idem. ✿GVIL⁑CO⁑D⁑MON'⁑Z⁑DNS'⁑ D⁑BIL'⁑HE⁑BOX'⁑HO'⁑Z⁑WI'

Rev.: DNS⁑PROTECTOR⁑VITE⁑MEE⁑A⁑ Q°⁑TREPIDAB°

Même pièce.

Cabinet royal de la Haye.

N°. 40. (29) Droit comme sur l'exemplaire reproduit par M SERRURE.

Rev.: DNS'⋆PROTECTOR⋆VITE⋆MEE⋆A⋆ Q°⋆TREPIDABO

Demi-écu ou halve daalder.

Même collection.

…1. Idem. Au droit, une croix gueldroise … marque monétaire.

N°. 30 Ecusson de 's-Heerenberg, entouré de trois globules.

Rev.: Croix pattée, évidée au centre et cantonnée des lettres; B—E—R—G

*Billon noir. Gr. 0 188. Pl. II. n°. 7.

Et Cabinet royal de la Haye.

Guillaume IV 1546—1586.

N°. 31. (27) MONETA * NOVA (les lettres VA superposées — AVREA * MONT

Rev.: ※ SANCTVS ※ OSWALDVS ※ *

*Ducat.

N°. 32. Idem. MONETA * NOV — AVREA * MONT

Rev.: Comme sur le numéro précédent.

*Même pièce.

N°. 33. Idem. MONETA * NO — AVREA * MONT

Rev.: ※ SANCTVS ※ OSWALDVS ※ ⁑ *

*Même pièce.

N°. 34. Idem. MONE * NOVA — AVREA * MONT

Rev.: Comme sur la pièce précédente.

*Même pièce.

N°. 35. Idem. Droit comme sur le numéro précédent.

Rev.: ※ SANCTVS ※ OSWALDVS ※ *

Même pièce.

Cabinet royal de la Haye.

N°. 36 (28) GVIL'⋆CO'⋆D'⋆MON'⋆Z⋆DNS' ⋆D⋆BIL'⋆HE'⋆BOX'⋆HO'⋆Z⋆WIZ

Rev.: DNS'⋆PROTECTOR⋆VITE⋆MEE⋆A Q°⋆TREPIDABO

⋆Ecu ou daalder.

N°.37.Idem.GVIL'⋆CO'⋆D'⋆MON'⋆Z⋆DNS' ⋆D'⋆BIL'⋆HE'⋆BOX'⋆HO'⋆Z⋆WI'

Rev.: Comme sur le numéro précédent.

⋆Même pièce.

N°. 38. Idem. GVIL'⋆CO'⋆D⋆MON'⋆Z⋆DNS' ⋆D⋆BIL'⋆HE'⋆BOX'⋆HO'⋆Z⋆WI'

Rev.: DNS'⋆PROTECTOR⋆VITE⋆MEE⋆A⋆ Q°⋆TREPIDAB°

Même pièce.

Cabinet royal de la Haye.

N°. 39. Idem. GVIL⁑CO⁑D⁑MON'⁑Z⁑DNS'⁑ D⁑BIL'⁑HE⁑BOX'⁑HO'⁑Z⁑WI'

Rev.: DNS⁑PROTECTOR⁑VITE⁑MEE⁑A⁑ Q°⁑TREPIDAB°

Même pièce.

Cabinet royal de la Haye.

N°. 40. (29) Droit comme sur l'exemplaire reproduit par M Serrure.

Rev.: DNS'⋆PROTECTOR⋆VITE⋆MEE⋆A⋆ Q°⋆TREPIDABO

Demi-écu ou halve daalder.

Même collection.

N°. 41. Idem. Au droit, une croix gueldroise comme marque monétaire.

Rev.: Comme sur la pièce précédente.

*Même pièce.

N°. 42. Idem. ✣ GVIL'◦CO'◦D'◦MO'◦Z◦DNS'◦ D'◦BI'◦HE'◦BOX◦H'◦Z◦W

Rev : DNS'◦PROTECT'◦ (EC en monogramme) VITE (TE en monogramme) MEE◦A◦Q'◦ TREPIDABO

Même pièce.

Cabinet royal de la Haye.

N°. 43. (30) GVIL'*CO'*D*MON'*DNS*D* BIL*HE'*BOX'*HO'*Z*WIS

Rev.: DNS*PROTECT*VITE—MEE*A* Q°*TREPIDAB°

Écu.

Cabinet royal de la Haye.

N°. 44. Idem. GVIL'*CO'*D*MON'*DNS'* D*BIL'*HE'*BOX'*HO'*Z*WI

Rev.: Comme sur la pièce précédente.

*Même pièce.

N°. 45. Idem. Droit comme sur la pièce précédente.

Rev.: DNS*PROTEC*VITE*—MEE*A* Q°*TREPIDAB°

Même pièce.

N°. 46. Idem. Même variété que le numéro 45 mais sans les signes d'abréviation.

Rev.: DNS*PROTEC*VITE*—MEE*A* Q°*TREPIDAB°

Même pièce.

Ces deux variétés au Cabinet royal de la Haye.

N°. 47. Droit comme sur le n°. 11, de DE VOOGT. 1)

Rev.: Comme sur la pièce précédente.

*Même pièce.

N°. 48 (32) Droit comme chez SERRURE.

Rev.: ❀*SANCT'*OSWALD'*REX*NVMVS *ARGE*30*STVFE'*

*Ecu.

N°. 49. Idem. Une feuille de lierre comme marque monétaire.

Rev.: ❀SANCT'*OSWALD'*REX*NVMVS *ARGEN'*30*STVFE'

Même pièce.

N°. 50. Idem. ✻ GVIL'*CO'*D*MON'*Z* DNS'*D*BIL'*HE'*BOX'*HO'*Z*WIS

Rev.: ❀SANCT'*OSWALD'*REX*NVMVS *ARGEN'*30*STVF'*

Même pièce.

N°. 51. Idem. Même droit que sur la pièce précédente.

Rev.: ✿*SANCT'*OSWALD'*REX*NVMVS *ARGE'*30*STVF'*

Même pièce.

Ces trois variétés au Cabinet royal de la Haye.

1) DE VOOGT. *Bijdragen tot de numismatiek van Gelderland.*

N°. 52. Idem. Même droit.

Rev.: ❀ ⋆SANCT'⋆OSWAL'⋆REX⋆NVMVS ⋆ARGEN'⋆30⋆STV'⋆

Même pièce.

⋆et Cabinet royal de la Haye.

N°. 53. (33) Droit comme chez SERRURE.

Rev.: ❀SANCT⋆OSWALD⋆REX⋆NVMVS⋆ ARGEN⋆15⋆STVF

Demi-écu.

Cabinet royal de la Haye

N°. 54. (33A) ✠GVIL'⋆C⋆D⋆MON'⋆Z⋆DDNS' ⋆D⋆D⋆BIL'⋆H BOX⋆HO⋆Z⋆WIS

⋆Même pièce.

N°. 55. Idem. ✠GVIL'⋆C°⋆D⋆MON'⋆Z⋆DNS' ⋆D⋆BIL'⋆HE°⋆BOX'⋆HO'⋆Z⋆WI'

⋆Même pièce.

N°. 56 (34) ❀ GVIL⋆CO⋆D⋆MON⋆Z⋆DNS⋆D ⋆BIL⋆HE⋆BOX⋆HO⋆Z⋆WIS

Rev.: ❀ SANCT⋆OSWALD⋆REX⋆NVMVS ⋆ARGEN⋆30⋆STVF

Ecu.

Cabinet royal de la Haye.

N° 57 (34A) Variété ayant au droit une fleur de lis et au revers un tréfeuille comme marque monétaire.

Même pièce

⋆et Cabinet royal de la Haye.

N°. 58. (34A1) La marque monétaire, sur cette

variété, est, au droit, une croisette et, au revers, une rosace.

⋆Même pièce.

N°. 59. (34^{A2}) ❀ GVIL⋆CO⋆D⋆MON⋆Z⋆DNS⋆ D⋆BIL⋆HE⋆BOX⋆HO⋆Z⋆WI

Rev.: Les mots séparés par des tréfeuilles.

Même pièce.

Cabinet royal de la Haye.

N°. 60. (34^{C}) ✠ GVIL⋆CO⋆D⋆MON⋆Z⋆DNS⋆ D⋆BIL⋆HE⋆BOX⋆H⋆Z⋆WIS

Même pièce.

N°. 61. Idem. Au droit, une feuille de lierre comme marque monétaire.

Rev.: ❀ SANCT'⋆OSWALD'⋆REX⋆NVMVS ⋆ARGEN'⋆30⋆STV

Même pièce.

Ces deux variétés au Cabinet royal de la Haye.

N°. 62. (34^{D}) ♀ GVIL⋆CO⋆D⋆MON⋆Z⋆D⋆D⋆ BI⋆HE⋆BOX⋆HO⋆Z⋆W

Rev.: Comme chez VAN DER CHIJS, n°. 27.

⋆Même pièce.

N°. 63. (34^{E}) ❀ SANCT'⋆OSWALD'⋆REX⋆ NVMVS⋆ARGENTEVS

⋆Même pièce.

N°. 64. (35) ❀ GVIL⋆CO⋆D⋆MON⋆Z⋆DNS⋆ D⋆BIL'⋆HE'⋆BOX'⋆HO'⋆Z⋆WIS

Rev.: Une rosace comme marque monétaire.

⋆Demi-écu.

N°. 65. Idem. +GVIL•CO•D•MON'•Z•DNS' •D•BIL'•HE'•BOX'•HO'•Z•WIS

Rev.: Un fleur de trèfle comme marque monétaire.

*Même pièce.

N°. 66. Idem. ⁂ GVIL'·CO'·D·MON'·Z·DNS'· D·BIL'·HE'·BOX'·HO'·Z·WIS

Rev.: Comme le numéro précédent.

*Même pièce.

N°. 67. Idem. ♀ GVIL'•CO'•D•MON'• Z•DNS•D•BIL'•HE'•BOX'•HO'•Z•W

Rev.: ⁂ SANCT'•OSWALDVS•REX• NVMVS•ARGENTEVS

*Même pièce.

N°. 68. (36) ⚔ GVIL*CO*D*D*HE*BI*BOX *HO*Z*WIS

Écu.

Cabinet royal de la Haye.

N°. 69. (36^{A}) ⚔ GVIL•CO•D•MON•D•D •HE•BI•BOX•HO•Z•WIS

Rev.: ⚔ SANC•OSWAL•REX•NVMVS •NO•D•HEEDL

*Même pièce.

N°. 70. (36^{B}) Droit comme sur la pièce précédente.

Rev.: × SANC•OSWAL•REX•NVMVS• NO•D•HEEDEL

Même pièce

*et Cabinet royal de la Haye.

Nous avons mentionné ici les numéros 68 à 70 pour ne pas nous écarter de l'ordre suivi par M. SERRURE dans le classement des monnaies décrites par lui. Nous croyons cependant que les écus et les demi-écus à ce type sont d'une époque postérieure.

A la suite des différends qui survinrent entre Guillaume et son frère Frédéric, ce dernier se mit en possession des seigneuries de Boxmeer et de Hedel et frappa monnaie dans cette dernière localité.

Il n'est pas douteux que Guillaume ne reconnut pas les prétendus droits de son frère; aussi croyons nous qu'il se hâta de faire forger des monnaies à son nom avec le titre de seigneur de Hedel.

Les écus et les demis-écus (SERRURE n°. 36 à 39) nous offrent trois particularités intéressantes qui nous semblent plaider en faveur de notre hypothèse: 1°. les armes de Hedel sont placées en abîme sur l'écusson écartelé, 2°. le nom de la seigneurie de Hedel précède, sur ces pièces, celui de Byland qui est placé en premier lieu sur toutes les autres espèces et 3°. la légende du revers dit que ce sont des monnaies *nouvelles* de Hedel. Ces trois indications nous portent à croire que ces monnaies ont été émises par Guillaume en signe de protestation contre l'usurpation de son frère et

qu'elles n'ont été frappées qu'en 1576 ou 1577.

N°. 71. Dans le champ, un lion couronné à queue fourchue, rampant à gauche, entouré d'un cercle et d'un grènetis entre lesquels se trouvent les onze besants des armes de 's-Heerenberg.

GVIL'⋆CO'⋆D⋆MON'⋆Z⋆DNS'⋆D⋆BIL'⋆HE'⋆BOX'⋆HO'⋆Z⋆WIS

Rev.: Saint-Oswald couronné et cuirassé, à mi-corps, tourné à droite, tenant un sceptre et appuyant la main gauche sur le pommeau de son épée, dans le champ: 3° — S

SANCT'⋆OSWALD'⋆REX⋆NVMVS⋆ARGEN'⋆3°⋆STV'⋆

⋆Ecu. Pl. II n°. 8.

Cette variété nous semble assez importante pour que nous en donnions un dessin quoiqu'une pièce semblable ait déjà été décrite par M. DE VOOGT dans sès „*Bijdragen etc.*" sous le numéro 21.

N°. 72. Mêmes types que sur le numéro précédent.

GVIL'⋆CO⋆D⋆MON'⋆Z⋆DNS'⋆D⋆BIL'⋆HE'⋆BOX'⋆HO'⋆Z⋆WIS

Rev.: SANCT'⋆OSWALD'⋆REX⋆NVMVS ARGEN⋆3°⋆STVFE

Même pièce.

Cabinet royal de la Haye.

N°. 73. (38) GVIL'⋆CO'⋆D⋆MON'⋆Z⋆D⋆DE⋆HE'⋆BIL'⋆BOX'⋆HO'⋆Z⋆WIS

Rev.: ⚜ MONETA⋆NOVA⋆DE⋆HEELL⋆TRIGI⋆STVFE

Écu.

Cabinet royal de la Haye.

N°. 74. (39B) Rev.: ✕ MONETA⋆NOVA⋆DE⋆HEELDE⋆QVIND'⋆STVFER

Demi-écu.

Même Cabinet.

N°. 75 (41) Droit: GVI—LHEL⋆COES⋆MO—NTE

⋆Tiers du snaphaan ou peerdeken.

N°. 76. (42) ✣ MONE⋆NOVA⋆COMI⋆D⋆MONTE

Rev.: AVE∘MARIA—GRA∘PLENA

Gros à la Vierge.

Cabinet royal de la Haye.

N°.77.(43)❃GVILHEL·COMES·DE·MONTE

Guillaume IV 2e époque (1576—1586).

C'est par erreur que M. DE VOOGT décrit, sous le numéro 28, un piedfort ayant le droit de SERRURE n°. 48 et le revers de SERRURE n°. 49 Ce piedfort est parfaitement semblable au dessin qu'en donne VERKADE pl. 29 n°. 2 1), et a donc le droit de SERRURE n°. 49 et le revers de SERRURE n°. 48. Quoique cette remarque ait déjà été faite dans le catalogue RIJNBENDE nous avons cru devoir la répéter ici.

1) P. VERKADE. *Muntboek.*

N°. 78. (54^B) GVIL.CO.D.MON.Z.DNS. D.BIL.HE.BOX.H.Z.WIS

*Ecu.

N°. 79. (De Voogt n°. 30) Rev.: MONETA NOVA · ARGEN · IN · DIEREN · CV—SA

*Ecu.

N°. 80. (55) GVIL.CO.D.MON.Z.DNS. D.BIL.HE.BOX.H.Z.WIS

*Demi-écu de l'an 1577.

N°. 81. (59) MONET—×NOVA×—ARGEN× DIREN

*Snaphaan ou Escalin.

Nous croyons devoir mentionner cette variété parce que la description qu'en fait M. Serrure est en désaccord avec le dessin donné par lui.

N°. 82. (60) Variété ayant à l'exergue les lettres: BST au lieu du millésime 82.

Nous estimons que ces lettres doivent se traduire par „*Berg sie toe*" (fais attention Berg).

L'explication si nette que M. van Dijk van Matenesse 1) a donné des lettres GST qui se trouvent sur une monnaie et sur un jeton de Charles d'Egmond et sur les monnaies de la Gueldre de cette même année, prouve à l'évidence que le gouverneur de la Gueldre, a adopté la même devise qui fut en usage dans ce duché. Ce personnage n'a changé la lettre G contre l'ini-

1) *Revue belge de numismatique, année* 1885, *p.* 304.

tiale de sa seigneurie que pour rendre cette devise plus en rapport avec la réalité, les difficultés qu'avait éprouvées Guillaume pendant bien des années justifiant parfaitement sa méfiance.

N°. 83. (Idem) La mauvaise conservation de la pièce ne permet pas de distinguer ce qui se trouve à l'exergue.

Rev.: × MONE × — × NOVA × ARGEN — × DIREN

Même pièce.

Cabinet royal de la Haye.

Voyez aussi pour les monnaies de Guillaume la *Revue belge de numismatique*, 1873.

Frédéric 1577—1580.

N°. 84. (De Voogt 59) Droit: ✿ FREDE× CO×MO×BA×HO×BOX×HE×D⋆W

Rev.: ✠ SANCT×OSWALD×REX×NVMVS ⋆NO×D×HEDL

Écu.

Cabinet royal de la Haye.

N°. 85. (69) MONE · NO · ARG —NTEA · I · H · CVSA

Rev.: ❀ QVIS⋆NISI⋆DEVS⋆ERGO⋆TIME⋆ EVM

Écu au lion.

Cabinet royal de la Haye.

N°. 86. Chevalier debout, tenant devant lui l'écusson aux armes de 's Heerenberg.

MO · NO · AR ♣ FRE ❀ — CO ♣ D · H · B · H́ · BZS

Rev.: Dans le champ, lion couronné, rampant à gauche.

❀ POSVI · DEVM · ADVTOREM · QV · TIMEBO × 1577

*Même pièce. Pl. II n°. 9.

N°. 87. (71) ❀ FREDERIC9C · D · MO · BA · I · HO · BO · HEDL · D I WERD

*Ecu.

N°. 88. Le comte à mi-corps cuirassé, tourné à gauche. Il tient un sceptre de la main droite et appuie la gauche sur la garde de son épée. Dans le champ: 15—77.

✤ FREDERICVS · C · D · MO · BA · I · HO · BO · HEDEL · D I · WERD

Rev.: Ecusson écartelé, 1 Homoet, 2 Boxmeer, 3 Hedel, 4 Stevensweerd, en abîme 's-Heerenberg, surmonté d'un casque avec vol entouré de lambrequins.

✤ A · DOMINO FAC—T—V EST ISTVD NA (en monogramme) STA5/6

*Ecu. Pl. III n°. 10.

Cette pièce est une variété notable des écus de Frédéric, décrits par M.M. Serrure et de Voogt et sur lesquels le seigneur pose la main droite sur son casque mais ne tient pas de sceptre.

N°. 89. (67) Variété du type. La petite croix est placée devant le char et non entre les

jambes des chevaux entre lesquelles on voit quelques brins d'herbe: à l'exergue: · 1 · 5 · 7 · 8

Légende: MO · NO · (en monogramme) H

Rev : Le lion de 's-Heerenberg se trouve dans un écusson ovale au centre de la croix fleuronnée et la légende commence à droite, en haut.

* Pistolet.

N°. 90. Idem. Sous le char et entre les jambes des chevaux quelques brins d'herbe et entre les deux lignes de l'exergue, une guirlande; à l'exergue: 1578.

Légende: MO NO (en monogramme) H

Rev.: Comme sur le numéro précédent.

Même pièce.

Cabinet royal de la Haye.

N°. 91. (73) Rev.: QVIS NISI DEVS T—I —ME EVM · NA (en monogramme) STAT $^{5}/_{6}$

Ecu.

* et Cabinet royal de la Haye.

N°. 92. Idem. ✠ FREDERICVS · C · D · MO · BA I HO · — BOX · HEDL · D I W

* Même pièce.

N°. 93. Idem. La cuirasse du comte non damasquinée mais seulement ornée d'une simple croisette. La date non séparée par des points.

Légende: ✠ FREDER · C · D · MO · BAR · I · HO · — BO · HEDL · D I W

Même pièce.

* et Cabinet royal de la Haye.

N°. 94. Idem. Même droit que sur la pièce précédente.

Rev.: QVIS NISI DEVS—T—IME EVM ✤ NA (en monogramme) STA5/6

⋆ Même pièce.

N°. 95. Idem ✤ FREDER · C · D · MO · BA · I · HO · BO — HEDL · D · I · WER

Rev.: QVIS NISI DEVS · T—I—ME EVM · NA (en monogramme) STA5/6

⋆ Même pièce.

N°. 96. Idem. ♧ FREDE · C · D · MO · BA · I · HO · BO · — HEDL · D · I · WER (WE en monogramme).

Rev.: QVIS · NISI · DEVS · T—I—ME · EVM · NA · (en monogramme) STA5/6

Même pièce.

Cabinet royal de la Haye.

N°. 97. (74) ♧ FREDERICVS · C · D · MO BA · I · HO · — · BO · HEDL · D I W

Rev.: · MOИETA · ИOVA · A — R — GEИ · TRI · G · STV · ·

Ecu

⋆ et Cabinet royal de la Haye.

N°. 98. Idem. Droit conforme au dessin de Serrure.

Rev.: ⋆ MONETA ⋆ ARG — ⋆ — TRIGIN ⋆ STV ⋆

Même pièce.

Cabinet royal de la Haye.

N°. 99. (76) Rev.: Les mots de la légende séparés par des points.

⋆ Même pièce.

N°. 100. Idem. Rev.: MONE · NOVA · — · ARGE TRIG ST—V

⋆ Même pièce.

N°. 101. Idem. ♧ FREDE · CO · D · — MO · BA · — · H · BO · HE · I · W

Rev.: MONE·NOVA·—.ARGE TRIG ST—·

Même pièce.

Cabinet royal de la Haye.

N°. 102. Idem. ♧ FREDE · CO · D · MO · BA · I. HO — BO · HE · D · I · W

Rev.: MONE · NOVA · —· ARGE·TRIG·S—·

⋆ Même pièce.

N°. 103. Idem. ♧ FREDE : CO : D · MO · BA · I · HO · — · BO · HE · D W

Rev.: MONET · NOV · — ARGE·TRI·GIS—.

⋆ Même pièce.

N°. 104. Idem. ♧ FREDE × CO · D × MO × BA · I — · HO · B × HE · W

Rev.: Comme chez Serrure.

⋆ Même pièce.

N°. 105. Idem. ♧ FREDE × CO · D × MO × BA · I — · HO · B × H × D W

Même pièce.

Cabinet royal de la Haye.

N°. 106. Idem. ♧ FREDE · CO · D · MO · BA · I — · HO · B · H · I · W

★ Même pièce.

N° 107. Idem. ♧ FREDE × CO × D × MO · BA · I × H — BO × HE × D W

Rev.: MONE × NOVA × — ARGE × TRIGI × S — ×

Même pièce.

Cabinet royal de la Haye.

N°. 108. Idem. ♧ FREDE · CO · D · MO · BA · I · H · — BO · HED · D W

Rev.: MONE·NOVA·—·ARGE·TRIG·S—·

★ Même pièce.

N°. 109. Idem. Même droit que sur la pièce précédente.

Rev.: MONE×NOVA×—×ARGE×TRIG×S—×

★Même pièce.

N°. 110. Idem. ♧ FREDE · CO · D · · MO BA · — I H · BO · H I W

Rev.: ·MONE·NOVA·—·ARGE·TRIG·S—·

★Même pièce.

N°. 111. Idem. ♧ FREDE · CO · D MO · BA · HO – · BO · HE · D · W

Rev.: × — MONE × NOVA × — × ARGE × TRI × ST

Même pièce.

Cabinet royal de la Haye.

N°. 112. Idem. ♧ FREDE × CO × D × MO × BA × – HO × BO × HE W

Rev.: MONE·NOVA×—×ARGE×TRIG×S—×

★ Même pièce.

N°. 113. Idem. ♧ FREDE × CO × D × MO × B × HO — BO × HE × D W

Rev.: Comme chez SERRURE.

★ Même pièce.

N°. 114. Idem. ♧ FREDE · CO · D · MO · BA · H · — · BO · HE · D · I · W

Rev.: MONE NOVA · A—RGE · TRIG · S

Même pièce.

Cabinet royal de la Haye.

N°. 115. Idem. ♧ FREDE × CO × D × MO × BA I × — × BO × HE × D · I W

Rev.: MONE×NOVA×—×ARGE×TRIGI×S

★ Même pièce, sans le nom de Homoet.

Comparez aussi DE VOOGT n°. 51.

N°. 116. Idem. ♧ FREDE × CO × D × MO × BA I — × BO × HE × D · I W

Rev.: MONE · NOVA · — · ARGE · TRIG · S

Même pièce.

Cabinet royal de la Haye.

N°. 117. Idem. ♧ FREDE × CO × D × MO × BA HO — BO × HE × D W

Rev.: MONE · NOVA · — · ARGE · Z · D · HE

Même pièce.

N°. 118. Idem. ♧ FRED : CO : D : MO · BA · I · HO · — · BO · HE · D · W

Rev.: MONE·NOVA·—ARGE TRIG ST—V

Même pièce.

Ces deux variétés au Cabinet royal de la Haye.

N°. 119 Idem. ♧ FRED : CO : D : MO · BA · I · HO · — · BO · HE · D · W

Rev.: ·MONE·NOVA·—·ARGE·TRIG·S—·

⋆ Même pièce.

N°. 120. Idem. ♧ FRED : CO · D · MO · BA · I · — · H · B · HE · I W

Rev.: MONE·NOVA·—·ARGE TRIG ST—·

Même pièce.

N°. 121. Idem. ♧ FRED : CO · D · M · BA · I · HO · — · BO · HE · D · W

Rev.:MONET·NOVA·—·ARGE·TRIG·S—T

Même pièce.

Ces deux variétés au Cabinet royal de la Haye.

N°. 122. (77) En tout semblable au dessin de Serrure, seulement sans date au revers.

Écu.

Cabinet royal de la Haye.

N°. 123. Idem. Sans date au droit.

♧ FREDE⋆C⋆DE⋆MO⋆BA⋆I⋆HO—BO⋆HE (en monogramme) ⋆D · I · W

Rev.: Comme chez Serrure.

⋆ Même pièce.

N°. 124. Idem. FREDE ⋆ C ⋆ D ⋆ MO ⋆ BAR ⋆ I ⋆ HO — B ⋆ HE (en monogramme) ⋆ D ⋆ I ⋆ W

Même pièce.

N°. 125. Idem. ♧ FREDE ⋆ C ⋆ D ⋆ MO ⋆ BAR ⋆ I ⋆ HO (en monogramme) ⋆ B—HE ⋆ (en monogramme) D ⋆ I ⋆ W

⋆ Même pièce.

N°. 126. Idem. FREDE ⋆ C ⋆ D ⋆ MO ⋆ BAR ⋆ I ⋆ H° — BO ⋆ H ⋆ D ⋆ I ⋆ W

Même pièce.

Cabinet royal de la Haye.

N°. 127 Idem. FREDE ⋆ C ⋆ MO ⋆ BA ⋆ I ⋆ HO ⋆ — B ⋆ HE ⋆ (en monogramme) D ⋆ I ⋆ W

Rev.: MONETA · NOV—A · TRIGIN STV

⋆ Même pièce.

N°. 128. Idem. FREDE ⋆ C ⋆ D ⋆ MO ⋆ BA ⋆ ⋆ I ⋆ HO ⋆ (en monogramme) BO—HE ⋆ (en monogramme) D ⋆ I ⋆ W

⋆ Même pièce.

N°. 129. Idem. ⋆ FREDE ⋆ C ⋆ D ⋆ MO ⋆ BA ⋆ I ⋆ HO — ⋆ B ⋆ HE ⋆ D ⋆ I ⋆ W

⋆ Même pièce.

N°. 130. Idem. FREDE ⋆ C ⋆ D ⋆ MO ⋆ BA ⋆ I ⋆ HO ⋆ B — HE ⋆ D ⋆ I ⋆ W

⋆ Même pièce.

N°. 131. Idem. ♧ FREDERI · C · D · — MO · BA · I · HO — BO · HED · D · I · W

⋆ Même pièce.

N°. 132. Idem. ♧ FREDERIC · C · D · MO · (en monogramme) BA · I · HO (en monogramme) — BO · HE · (en monogramme) D · I · W

⋆ Même pièce.

Le revers des numéros 124 à 132 est semblable au dessin de Serrure quand le contraire n'a pas été indiqué, sauf qu'on n'y trouve pas de date.

N°. 133. Sans date des deux côtés.

♧ FREDE · C · D · MO · BAR · I · HO · — B · HE · (en monogramme) D · I · W

Même pièce.

Cabinet royal de la Haye.

N°. 134. (78) · FRED : CO · D · MO · BA · I · HO · BO · HE · D · W ·

Rev.: MONE · NOVA · — · FACTA · I · HE — ·

Demi-écu.

Cabinet royal de la Haye

N°. 135. Buste du comte à gauche, sans l'avant-bras, l'épée et le bâton de maréchal.

♧ FRED : CO · D · MO · B · I · HO · BO · HE · D · I · W ·

Rev.: Armes écartelées, 1 Homoet, 2 Boxmeer, 3 Hedel, 4 Stevensweerd, en abîme, 's-Heerenberg, sous un casque couronné, surmonté d'un vol et entouré de lambrequins.

MONETA · NO—VA · FAC · I · HE · — ·

⋆ Demi-écu. Pl. III. n°. 11.

Le seul examen des écus ou daalders de 's-Heerenberg et de Hedel montre le mauvais aloi de ces monnaies. Il est donc peu étonnant que le cours en ait été interdit à plusieurs reprises par les États de la Gueldre, lesquels ne faisaient que suivre l'exemple de Philippe II qui avait déjà prohibé, par placard du 2 mai 1560 1), les monnaies d'or et d'argent du comte de Berg.

1) *Groot Gelders Placaet-boek*, T. I, p. 273.

Le placard du 11 novembre 1577 1) des Etats déclarait de nouveau que ces monnaies étaient de billon et en interdisait le cours. Il parait que cette interdiction n'a pas eu l'effet désiré car un autre placard, en date du 26 avril 1580, 2) la proclame de nouveau et, certainement, non sans raison car on peut se convaincre par la quantité des variétés émises en 1579 de la grande activité de l'atelier monétaire du comte Frédéric. Les variétés suivantes, également de l'année 1579, quoique moins nombreuses, viennent l'attester encore.

N°. 136. (81) FREDERIC · C · D · MO · BA · I · — · HO · BO · H · D · I W

Rev.: · MONETA · NOVA — A — RGEN TRIG ST

Écu.

Cabinet royal de la Haye

N°. 137. Idem. ❁ FREDERIC · C · D · MO · (en monogramme) BA · HO (en monogramme) — BO · HE · (en monogramme) D · I · W

Rev.: · MONETA · NOVA — A — RGEN · TRI · G · STV

*Même pièce.

N°. 138. Idem. FREDERIC — C : D · MO · B — A · HO · BO · HE W

1) *Groot Gelders Placaet-boek*, T. I, p. 733.

2) *Ibidem*, T. I, p. 753.

Rev.: MONETA · NOVA · — A — RGEN
TRIG ST .

Même pièce.

N°. 139. Idem. ❃ FREDERICVS : C · D : MO · B · A · I · HO — · BO · HEDL · D I · W

Rev.: · MOИETA · ИOVA · A — R — GEИ · · TRI · G · STV ·

⋆ Même pièce.

Ces deux variétés au Cabinet royal de la Haye.

N°. 140. Idem. ♧ FREDERI · C · D · MO · BA · I · HO — · BO · HEDL · I · W

Rev.: · MOИETA · ИOVA · A — R — GEИ · TRI : G · STV ·

⋆ Même pièce.

N°. 141. Idem. ♧ FREDERI : C · D · MO · BA · I · HO — BO · HED · D · I · W

Rev.: Comme chez SERRURE, sauf que les mots sont séparés par des astérisques.

Même pièce.

N°. 142. Idem. Sans date. FREDE ⋆ C ⋆ D — MO ⋆ BA ⋆ I ⋆ HO — BO ⋆ HE ⋆ D ⋆ I ⋆ W (MO, HO et HE en monogramme).

Rev.: ⋆MONETA⋆ARG—⋆—TRIGIN⋆STV

Même pièce.

Ces deux variétés au Cabinet royal de la Haye.

N°. 143. (82) ♧ FREDE · C · D · MO · BA · I · HO · BO · HED · D · I · W

Rev.: ·MONE·NOVA—⋆—ARG·FAC·I·H·

Demi-écu.

N°. 144. Idem. ♧ FRED : CO · D · MO BA · I · HO · BO · HED · I · W

Rev.: · MONE · NOV — A —. ARGEN · F · H ·

Même pièce.

N°. 145. Idem. ♧ FRE · CO · D · MO · B · I · HO · HE · D · I · W

Rev.: · MONE NOV — A — · ARGEN · F · H

Même pièce.

Ces trois variétés au Cabinet royal de la Haye.

N°. 146. (84) · FREDERI · CO · D · MON · BA · — · I · HO · B · HE · D · I · W (HE en monogramme).

Ecu.

Cabinet royal de la Haye.

N°. 147. Idem. · FREDERI · CO · D · MON · B — I · HO · B · HE · D · I · W (HE en monogramme.)

⋆ Même pièce.

N°. 148. Idem. · FREDERI · CO D MONT . — · BA · HO BO HE D W (HE en monogramme).

⋆ Même pièce.

N°. 149. Idem. + FREDE · CO · D · MON · BA — · I · H · BO · HE · D · I · W×

Rev.: ·MONET.NOV – A—ARGE·TRI·ST·

Même pièce.

Cabinet royal de la Haye.

N°. 150. Idem. · FREDERI · CO · D · MON · BA — · I HO · B HE · D · I · W (HE en monogramme).

Rev.: Sans date.

★ Même pièce.

N°. 151. (85) · FREDERI · CO · D · MONT · BA · I · HO · BO HED · D · I · W · (HED en monogramme).

Rev.: MONETA·NOV—ARGEN·TRI·STV Écu.

Cabinet royal de la Haye.

N°. 152. Idem. · FREDERI · CO · D · MON · BA — I · HO · B · HE · D · I · W · (HE en monogramme).

★ Même pièce.

N°. 153. Idem. · FREDE · CO · D · MON · BA — I · H · BO · HE · D·I·W (HE en monogramme).

Rev.: ·MONET·NOV—A—·ARGE·TRI·ST·

★ Même pièce.

N°. 154. Le comte cuirassé à mi-corps, tourné à gauche, posant la main droite sur son casque et tenant de la gauche son épée.

· FREDERICK · CO · D · MON — · BA · I · HO · BO · HE · D W · (HE en monogramme).

Rev.: Écusson écartelé, 1 Homoet, 2 Boxmeer, 3 Hedel, 4 Stevensweerd, en abîme, 's-Heerenberg, sous un casque couronné, surmonté d'un vol, entouré de lambrequins et accosté de la date: 8—o.

· MONETA · NOV— A — ARGEN ·TRI ·ST·

★ Demi-écu. Pl. III, n°. 12.

Cabinet royal de la Haye.

On remarquera sur cette monnaie le peu d'attention que le graveur a apportée à son travail car il a marqué la valeur comme étant de trente sous, tandis que le poids et le module prouvent à l'évidence qu'elle ne peut valoir plus de quinze sous.

Le comte s'est peut-être aperçu de cette erreur et aura fait cesser la fabrication car ces pièces sont très rares.

Voyez encore pour les monnaies de Frédéric la *Revue belge de numismatique* 1873.

Henri 1616—1626.

A Stevensweerd.

N°. 155. Écusson de 's-Heerenberg entouré de lambrequins et surmonté d'un casque couronné.

❀ · NON · EST · CONS · ADVERS · DN · M ·

Rev.: Aigle biceps ayant sur la poitrine le globe crucigère; entre les deux têtes, une couronne à trois fleurons.

✠ MONETA ⋆ NOVA ⋆ AVREA

⋆ Florin d'or. Pl. III n°. 13.

Ce florin d'or qu'on trouve chez KÖHLER 1) parmi les ducats indéterminés a déjà été donné dans le catalogue WHAITES, à 's-Heerenberg par M.M HAMBURGER qui l'attribuent à Herman-

1) KÖHLER. *Ducaten-Cabinet. Th. II n°.* 30981.

Frédéric, tandis que nous croyons qu'il doit être donné à Henri.

Il est vrai que le type correspond assez bien à celui du florin d'or de Herman-Frédéric, (SERRURE n°. 92), mais il est également certain que nous trouvons ces mêmes types, et bien plus fidèles encore, sur les monnaies de Henri, sur l'écu SERRURE n°. 90, et sur l'escalin décrit par M. DE VOOGT sous le numéro 75.

Ce dernier l'attribue à Herman-Frédéric, tandis que M. HOOFT VAN IDDEKINGE le décrit dans le catalogue VAN DER CHIJS comme appartenant à Henri.

Si nous acceptons l'attribution de M.M. SERRURE et HOOFT VAN IDDEKINGE pour l'écu et l'escalin, notre florin, qui porte exactement les mêmes types, devra être également donné à Henri. On nous objectera peut-être que la légende peu explicite du revers: „*Moneta nova aurea*," ne justifie aucunement l'attribution à 's-Heerenberg et nous serions les premiers à reconnaître que ce serait un argument assez sérieux à réfuter si l'escalin ne nous offrait une légende à peu près semblable: „*Moneta nova argentea*" *VI gr.*" Ni l'un ni l'autre ne font mention de l'atelier où ils ont été frappés.

Ce n'est donc pas le revers qui prouve que ces monnaies appartiennent à 's-Heerenberg. La légende du droit ne nous offre pas plus de

preuves pour l'escalin, mais les armes parfaitement dessinées justifient complètement l'attribution à 's-Heerenberg.

Le graveur a été moins bien inspiré sur notre florin d'or en négligeant d'y graver les besants de ces armes, ce qui nous force de chercher cette preuve ailleurs. Nous croyons l'avoir trouvée dans la légende: „*Non · est · cons · advers · dn · m*", que nous proposons de lire: „*Non est cons*tans *advers*itas *d*omi*n*i *m*ontensis." Le point qui sépare les lettres: N et M nous semble indiquer clairement que nous nous trouvons en présence de deux mots.

Cette légende est en parfaite harmonie avec la coutume des seigneurs de 's-Heerenberg d'inscrire sur beaucoup de leurs monnaies des proverbes qui avaient rapport aux circonstances de leur vie.

Herman Frédéric 1627—1631.

N°. 156. (93) Variété sans les annelets dans les angles formés par les demi-cercles.

Rev.: · — · S · STEPHA — · PROTHOM

★ Florin d'or.

N°. 157. (95) Rev.: ✿ · — · DNS · PROTECTOR · VITÆ · MEA · A · QVO · TREPIDABO ·

★ Écu.

N°. 158. Idem. ✿ HE FRIDERICVS · COMES · DE · M

Rev.: · ❁ · — · DNS · PROTECTOR · VITÆ · MEA · A · QVO · TREPIDABO

Ecu.

Cabinet royal de la Haye.

N°. 159. Buste à droite du comte couvert de son manteau:

❁ H · F · D · G · C · M · D · I · S · S (écusson de 's-Heerenberg) T · PRO · PATRIA

Rev.: L'aigle couronné de l'empire, ayant sur la poitrine le globe terrestre.

MONETA · NOVA · ARGENTEA · X · GR ·

Pièce de 10 gros. Pl. III n°. 14.

Cabinet royal de la Haye.

N°. 160. (98) MONET · NOVA · ORDIN · TR̃A · INSVL — 1628

⋆ Escalin à la rose.

N°. 161. (99) Rev. SP — ER — AMVS · ME — LIORA

Peerdeken.

N° 162. Idem.: Rev.: SP — E — RAMVS · M — ELIOR — A

Même pièce.

Ces deux variétés au Cabinet royal de la Haye.

N°. 163. Idem. Rev.: SP—E—RAMVS · M — ELI — ORA ·

⋆ Même pièce.

N°. 164. Idem. Rev.: SP — E — RAMVS · ME — LIORA

⋆ Même pièce.

N°. 165. Idem. Rev.: SP — E — RAMVS · M — ELIOR

⋆ Même pièce.

N°. 166. (103) Légende intérieure: I · I · ST — WE · R — IVGR — OSS

⋆ Pièce de cinq gros.

N°. 167. (107) Rev: ·SST· ·INSV· ·LA·

⋆ Dute.

N°. 168. Idem. Rev.: SST INSV ·LA·

⋆ Même pièce.

Voyez encore pour les monnaies de Herman-Frédéric:

1. *Revue belge de numismatique* 1892. Pl. VII n°. 9.

2. *Blätter für Münzfreunde* 1881. Pl. 66, n°. 7.

Leyde 1897. TH. M. ROEST.

Het bestuur wordt uitgenoodigd eene beschrijving uit te geven van alle gedenk- strooi- en draagpenningen, benevens alle metalen draagteekens welke bij deze Inhuldiging zullen verschijnen, zoo mogelijk met bijvoeging van de afbeeldingen.

De heer Bom deelt mede, dat het fonds van 't Tijdschrift bestaat uit:

204	exemplaren	Jaargang	I.
192	„	„	II.
196	„	„	III.
204	„	„	IV.
196	„	„	V.

De heer Corbelijn Battaerd, waarnemend voorzitter richt een woord van dank aan den heer Jhr. mr. M. W. Snoeck, voor zijne welwillende bemoeiingen ter verkrijging van de Koninklijke Goedkeuring op onze Statutenwijziging en sluit de vergadering.

— — —

Inhoudsopgave der Tijdschriften die het Genootschap in ruiling ontvangt.

I. Revue belge de numismatique.

54e année (1898), 2e livraison.

Deux monnaies des pirates bédouins du Chatt El-'Arab, de la tribu des Banou Ka'b, par S. A. R, le Prince PHILIPPE DE SAXE-COBOURG ET GOTHA.

Tiers de sou d'or mérovingien faussement attribué à Jupille (province de Liège), par M. M. DELOCHE.

Un millarés au seul nom de Michel III, dit „Le Buveur" empereur d'Orient (842—867), par M. le Vte B. DE JONGHE.

Notice numismatique sur le concordat monétaire suisse de 1825, par M. C. F. TRACHSEL.

Numismatique bruxelloise. Étude sur les jetons de Pierre-Josse d'Armstorff, par M. ÉD. VANDEN BROECK.

Les jetons et les médailles d'inauguration frappés par ordre du gouvernement général aux Pays-Bas autrichiens (1717—1794) (suite), par M. A. DE WITTE.

Vredius, par M. le Bon BETHUNE.

II. Revue suisse de numismatique.

2e livraison.

Dr. OTTO WASER. Demos, die Personification des Volkes, pl. XX.

F. GNECCHI. Monetazione romana (fine), pl. XXI—XVIII.

Het bestuur wordt uitgenoodigd eene beschrijving uit te geven van alle gedenk- strooi- en draagpenningen, benevens alle metalen draagteekens welke bij deze Inhuldiging zullen verschijnen, zoo mogelijk met bijvoeging van de afbeeldingen.

De heer BOM deelt mede, dat het fonds van 't Tijdschrift bestaat uit:

204	exemplaren	Jaargang	I.
192	"	"	II.
196	"	"	III.
204	"	"	IV.
196	"	"	V.

De heer CORBELIJN BATTAERD, waarnemend voorzitter richt een woord van dank aan den heer Jhr. mr. M. W. SNOECK, voor zijne welwillende bemoeiingen ter verkrijging van de Koninklijke Goedkeuring op onze Statutenwijziging en sluit de vergadering.

Inhoudsopgave der Tijdschriften die het Genootschap in ruiling ontvangt.

I. Revue belge de numismatique.

54e année (1898), 2e livraison.

Deux monnaies des pirates bédouins du Chatt El-'Arab, de la tribu des Banou Ka'b, par S. A. R, le Prince PHILIPPE DE SAXE-COBOURG ET GOTHA.

Tiers de sou d'or mérovingien faussement attribué à Jupille (province de Liège), par M. M. DELOCHE.

Un millarés au seul nom de Michel III, dit „Le Buveur" empereur d'Orient (842—867), par M. le Vte B. DE JONGHE.

Notice numismatique sur le concordat monétaire suisse de 1825, par M. C F. TRACHSEL.

Numismatique bruxelloise. Étude sur les jetons de Pierre-Josse d'Armstorff, par M. ÉD. VANDEN BROECK.

Les jetons et les médailles d'inauguration frappés par ordre du gouvernement général aux Pays-Bas autrichiens (1717—1794) (suite), par M. A DE WITTE.

Vredius, par M. le Bon BETHUNE.

II. Revue suisse de numismatique.

2e livraison.

Dr. OTTO WASER. Demos, die Personification des Volkes, pl. XX.

F. GNECCHI. Monetazione romana (fine), pl. XXI—XVIII.

A. CAHORN. Les monnaies de Glaris (suplément), avec 1 fig.

ALPHONSE DE WITTE Ducats de l'ordre Teutonique, frappés à Bruxelles en 1772 par le grand-maître Charles de Lorraine.

P. ADRIAN. Münzbilder und Münzstempel.

PAUL CH. STROEHLIN Médailles suisses nouvelles (VII).

III. Rivista Italiana di numismatica.

Anno XI. Fasciolo I.

COLUMBA (G. M.). La numismatica delle isole del Mar Libico.

MOWAT (ROBERT). Contremarques sur des tessères romaines de bronze et de plomb. Les spintriennes. (Fig.)

GNECCHI (FRANCESCO). Appunti di Numism. Romana: XLV. Contribuzioni al Corpus Numorum. — XLVI. Un nuovo contorniato. (2 Tav.)

STÜCKELBERG (E. A.). Les titres de Théodoric.

ALLARA (T.). Ancora sui titoli de Teodorico. (Fig.)

MALAGUZZI (FRANCESCO). La zecca di Bologna (Continuazione).

RUGGERO (GIUSEPPE). Annotazioni numism. italiane: IV. Nuovo contributo alle contraffazioni del tallero olandese. (Fig.)

RUGGERO (GIUSEPPE). Annotazioni numism. genovesi: XXXI. Del cavalotto con S. Bernardo. (Fig.)

VITALINI (O.). Scudo d'oro inedito di Alberico I Cibo. (Fig.)

DECIO (CARLO). Sopra due rarissime medaglie mediche milan. (Fig.)

IV. Numismatische Zeitschrift, Wien.

29ster Band.

I. M. BAHRFELDT: Nachträge und Berichtigungen zur Münzkunde der römischen Republik.

II. ANDREAS MARKL: Ein Goldmedaillon von Claudius II.

III. JOS. WILH. KUBETSCHEK: Beiträge zur frühbyzantinischen Numismatik.

IV. EDUARD FIALA: Zutheilungen an böhmische Münzmeister und Münzstätten.

V. ROBERT WUTTKE: Die Probationsregister des Obersächsischen Kreises.

VI. EDUARE FIALA: Verschiedenes aus der Haller Münzstätte.

VII. JOHANN V. BELHÀZY: Die Wiener Mark nach dem Jahre 1693.

VIII. ALEX BAUER: Ueber einige alchemistische Medaillen.

IX. EDUARD FIALA: Die Beamten und Angehörigen der Prager Münzstätte 1700 1784.

30ster Band. 1es Sem.

I. Dr. FRIEDRICH KENNER: Urkundliches zu den Prägungen der Kaiser Friedrich IV. und Maximilian I.

II. Dr. EMIL BAHRFELDT: Medaille auf Christoph Freiherrn von Schellendorf und dessen Gemahlin Elisabeth Constantia.

III. Dr. JOSEPH SCHOLZ Die österreichischen Conventions-Zwanziger.

IV. C. v ERNST. Die Schaumünzen der Familie Bachofen von Echt.

Gemengde Berichten.

BOEKAANKONDIGING.

Traité de numismatique moderne et contemporaine par A. ENGEL *et* R. SERRURE, *Ire partie, époque moderne* (*XVIe - XVIIIe siècles. Paris,* ERNEST LEROUX, *éditeur* 1897. 8°.

Le traité de numismatique moderne et contemporaine a les mêmes qualités solides que le traité de numismatique du moyen-âge, dont le mérite égale la grande réputation.

Un coup d'oeil jeté sur les sources étudiées par les savants auteurs fait présumer un travail des plus consciencieux, dû à un examin sérieux des sources mentionnées en tête des différents chapîtres, au grand savoir linguistique des auteurs et au talent vraiment rare, d'avoir su dire ni trop ni trop peu de tous ces systèmes monétaires divers.

L'histoire numismatique de la France ouvre la série. Ce fut à la fin du règne de Louis XII que les monnaies d'argent à flan épais ont été introduites dans ce pays. C'étaient des testons et des demi-testons, qui bientôt jouirent d'une réputation européenne.

Avec beaucoup de savoir les auteurs ont décrit les systèmes monétaires sous les différents rois de France, sans descendre dans d'inutiles et fatigants détails.

Le texte est parsemé de portraits de rois, tels qu'ils figurent sur les monnaies, qui non seulement faciliteront la détermination des monnaies elles-mêmes, mais qui donnent en même temps un coup d'oeil sur les changements du costume royal.

Il va sans dire que les différents monétaires sont traités avec beaucoup de science.

Viennent, ensuite les monnaies des terres souveraines enclavées dans le royaume de France, comme Dombes, Orange, etc. Cette dernière principauté retourna à la France à la mort du prince Guillaume III d'Orange, et fut annexée au Dauphiné en 1714.

Le chapître troisième traite des Pays-Bas depuis Charles-Quint jusqu'à Napoléon I. Nous devons à Charles-Quint la résolution du problème de l'unification des monnaies, dont la solution, comme nous disent les savants écrivains, avait été poursuivie depuis Phs. le Bon. Les anciennes pièces brabançonnes et flamandes avaient toutes la mite pour unité de compte, mais 2 mites de Flandre valaient 3 mites de Brabant.

Le nouveau système, introduit par Charles-Quint, fut basé sur le fait que les multiples de la mite étaient divisibles à la fois par deux et par trois. Les monnaies des Pays-Bas étaient très estimées dans tous les pays de l'Europe.

La guerre avec l'Espagne amena une grande révolution dans les monnaies, aussi les auteurs traitent-ils séparément les monnaies des États septentrionaux et

celles des États restés fidèles au roi d'Espagne. Après la pacification de Gand en 1576, les États Généraux, assemblés à Bruxelles, demandèrent la permission de forger une nouvelle monnaie; ces pièces portent les titres habituels de Phs. II et au revers la légende *Pace et Justitia* Dans les Prov. sept ce type ne fut frappé qu'à Nimègue, à Hasselt et à Utrecht

Cependant le désordre des monnaies dans les Pays-Bas était dévenu tellement grand qu'on résolut en de 1579 ne plus forger dorénavant de nouvelles pièces d'or et d'argent, mais qu'on reprendrait le monnayage aux anciens types royaux. Ces pièces sont rares pour ce qui concerne les provinces septentrionales

Les monnaies d'argent, par exemple, frappées à Middelbourg ne sont représentées que par des exemplaires de la plus haute rareté. Ce ne fut qu'en 1586 que, dans les Pays-Bas septentrionaux, le comte de Leicester réussit a apporter un peu d'ordre dans toutes ces questions embrouillées, mais ce ne fut qu'en 1606 qu'on peut considérer les systèmes monétaires comme y réglés définitivement.

Le chapitre quatre traite des Iles britanniques. Nous dépasserions les limites imposées par ce journal si nous continuions à donner de cette manière l'analyse de ce précieux travail.

Il suffit de fixer l'attention de tous ceux qui s'occupent de numismatique moderne sur les excellentes qualités de ce traité.

Tout ce que les auteurs nous apprennent du numéraire de l'allemagne est fort intéressant. Cette partie du traité occupe à peu près la moitié du livre.

La période moderne commence avec le XVIe siècle et finit en 1806. Le droit monétaire appartenait à l'empereur qui l'exerçait de concert avec les sept princes électeurs, mais la juridiction des délits commis par les États, le contrôle des pièces frappées, appartenaient aux Cercles ou *Kreise* C'est donc par cercles qu'il faut grouper les souverainetés en possession du droit de monnayage.

Voici la liste des *Kreise* dans lesquelles l'empire allemand était divisé; la Bohème et la Prusse cependant ne se sont jamais laissé incorporer dans aucun cercle.

I. Cercle du Bas-Rhin ou cercle électoral.
II. Cercle du Haut-Rhin.
III. Cercle de Westphalie.
IV. Cercle de Basse-Saxe.
V. Cercle de Haute-Saxe.
IV. Cercle de Franconie.
VII. Cercle de Bavière.
VIII. Cercle de Souabe.
IX Cercle de Bourgogne
X. Cercle d'Autriche.

Les auteurs donnent d'excellents renseignements sur la réglementation générale du monnayage et sur les systèmes divers, en ajoutant sur deux planches les monogrammes principaux, qui pour la détermination des monnaies de cuivre seront surtout d'une grande utilité.

En outre, la description détaillée des armoiries des diverses états, villes, princes, etc., est d'un grand avantage.

Le chapitre six est consacré à la Hongrie, le septième, à la Suisse.

L'Italie et ses dépendances sont décrites dans le chapitre huitième, tandis que les chapitres suivants nous donnent d'utiles renseignements sur l'histoire monétaire de l'Espagne, du Portugal, des Pays Scandinaves, du royaume de Pologne, de la Russie, de ses dépendances et des Pays des Balkans.

Le chapitre dernier est consacré aux colonies européennes d'outre mer.

Nous terminons cette courte analyse en adressant aux savants numismatistes toutes nos félicitations pour avoir réussi à créer un travail — *een standaardwerk* — indispensable à tous ceux qui s'occupent sérieusement de l'étude numismatique, Il est à souhaiter que ce traité, ainsi que les deux volumes qui le précédent, soient dans la bibliothèque de tous les numismatistes.

M. D. M.

Königliche Museen zu Berlin (*von* H. NÜTZEL), *Katalog der Orientalischen Münzen* — *Ier Band* (*mit 7 Tafeln*). *Die Münzen der östlichen Chalifen. Berlin* 1898. 4°. Preis 25 Mark.

Früher erschienen bereits:

Beschreibung der antiken Münzen.

Band I (von A. VON SALLET): Taurische Chersonesus, Sarmatien, Dacien, Pannonien, Moesien, Tracien, thracische Könige. VIII und 357 S. mit 63 Zinckdrucken und mit 8 Lichtdruck-Tafeln. 1888. 8°. . . . . M. 25.—

Band II (von A. VON SALLET): Paeonien, Macedonien, die macedonischen Könige bis Perdiccas III. VIII und 207 S. mit 70 Zinkdrucken und mit 8 Lichtdruck-Tafeln. 1889. 8°. M 20.

Band III (von H. DRESSEL): Italien: Aes rude, Aes Signatum, Aes grave. Die geprägten Münzen von Etrurien bis Calabrien. X und 315 S. mit 89 Zinkdrucken und mit 4 Doppel und 14 einfachen Lichtdruck-Tafeln. 1894. 8°. M. 27.50.

Journal international d'archéologie numismatique.

Sous ce titre paraît depuis le 1er avril dernier, une Revue publiée à Athènes sous la direction dc M. Jean N. Svoronos, Directeur du Musée National de Numismatique. Elle paraîtra 4 fois par an, et formera un volume annuel d'au moins 20 feuilles typographiques, en 8° Il sera accompagné d'au moins 20 planches phototypiques et de plusieurs gravures dans et hors texte.

Le but que ce propose cette Revue est:

1. de contribuer au progrès et à la divulgation des connaissances numismatiques.

2. de mettre en rapport direct avec les numismates ceux qui s'intéressent spécialement à l'archéologie, à l'histoire de l'art, à l'histoire, à la mythologie, à la géographie, à l'épigraphie, à la sphragistique et à la métrologie des anciens, surtout des Grecs, des Romains et des Byzantins.

Elle publiera: 1. Un résumé annuel contenant les travaux, les progrès et les découvertes de la numismatique ancienne, d'après toutes les publications numismatiques et les nombreuses Revues de ce genre, publiées à l'étranger, de manière que les non spécialistes puissent, par cette Revue, être au courant du mouvement de la science numismatique. 2. Des études numismatiques relatives à toute espèce de questions de philologie ancienne, et pouvant par les monnaies éclaircir des questions archéologiques de tout genre 3. Des monnaies inédites ou rares, surtout des collections de Grèce et d'Orient, publiques et particulières, qui depuis longtemps restent comme un champ vierge. 4. Des articles relatifs à des questions purement numismatiques ainsi qu'au classement et à l'interprétation des types mythologiques. 5 Monographies numismatiques de divers princes, villes, îles et royaumes de l'antiquité. 6. Descriptions détaillées et systématiques des trouvailles numismatiques faites en Grèce dans les dix dernières années. 7. Bibliographies, Chroniques, Biographies, etc. De plus la Direction de cette Revue se met à la disposition de ses abonnés peu au courant de la numismatique, pour tous les renseignements et instructions dont ils pourraient avoir besoin de temps en temps pour leurs études spéciales.

Pour abonnement et demandes de renseignements s'adresser à M.M Barth et von Hirst, éditeurs à Athènes. L'abonnement est de 20 francs (or) par an Pour tout ce qui a rapport à la rédaction s'adresser à M. Svoronos à Athènes.

Un tiers de sou d'or inédit de Maestricht.

L'attribution des tiers de sou d'or portant TRIECTO, TRIECTV, etc., est une des questions les plus controversées de la numismatique mérovingienne, l'une des plus difficiles et des plus obscures de cette partie si intéressante de la science des monnaies.

Les uns, tels que M. DE BELFORT 1), partagent ces pièces, en se basant sur le style, entre Maestricht (Trajectum ad Mosam) et Utrecht (Trajectum ad Rhenum); les autres, niant complètement l'existence d'Utrecht à cette époque reculée, donnent tous les triens en question à Maestricht. Nous n'avons pas l'intention de rouvrir un débat qui a passionné les numismates les plus savants et sur lequel

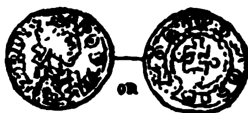
1) *Description générale des monnaies mérovingiennes par ordre alphabétique des ateliers, publiée d'après les notes manuscrites de M. le Vicomte de Ponton d'Amécourt*, par A. DE BELFORT, Tome II, p. 302 et Tome IV, p. 412

il reste, en somme, peu de nouveaux arguments à produire: nous nous bornerons à dire que la solution de la question dépend uniquement, d'après nous, du point de savoir si Utrecht existait, oui ou non, à l'époque mérovingienne. Ce point capital n'a pas été, croyons-nous, élucidé jusqu'ici d'une manière positive et le monde savant attend toujours la découverte d'un monument authentique de ces temps éloignés, parlant d'Utrecht dans des termes indiscutables.

Il est évident que la mise au jour d'un semblable document mettrait tout le monde d'accord, car, l'existence d'Utrecht mérovingien dûment prouvée, la répartition entre trois groupes, bien distincts par le style, des tiers de sou d'or avec TRIECTO, TRIECTV, etc., s'imposerait à tous. Les deux premiers de ces groupes, comprenant les pièces dites de style belge et celles de style messin ou austrasien, appartiendraient à Maestricht; le troisième, dont les monuments, de fabrique beaucoup plus barbare et sans doute moins ancienne, rappellent étonnamment ceux sortis des forges de Dorestad, localité située à peu de distance d'Utrecht, ferait naturellement retour à cette dernière ville et la question serait résolue à la satisfaction générale.

Le tiers de sou que nous faisons connaître

aujourd'hui, appartient indubitablement à Maestricht. Il se distingue de tous ceux publiés jusqu'à ce jour par le buste du droit, de style romain bien caractérisé, et par la légende rétrograde du revers. Voici d'ailleurs le dessin et la description de cette pièce dont le droit a malheureusement souffert par suite de frottement.

Droit. Buste diadémé à droite; indice d'un bras levé devant la poitrine. Trait au pourtour. La disposition des cheveux et l'ajustement des vêtements rappellent tout à fait le faire *romain.*

Légende: TRIEC—TOFIT

Revers. Croix latine accostée de deux globules et traversée par une barre horizontale munie de deux pendentifs, au dessus d'un globe, dans un grènetis. Trait au pourtour.

Légende: ΔOMARICO MOΩ'

La lecture doit se faire de droite à gauche.

Or. Poids: 1gr. 239. Notre collection.

Ce tiers de sou est une variété tout à fait nouvelle des nombreux triens de Maestricht au nom de *Domaricus.* Il se différencie de tous

ceux publiés par M. de Belfort par l'aspect si romain du buste de droit et par la forme de la croix et la disposition particulière de la légende du revers Le style correct de notre pièce nous fait croire qu'elle est une des plus anciennes de la riche série maestrichtoise et nous porte même à nous demander si deux personnages du nom de DOMARICVS ne se sont pas succédé à Maestricht, à des intervalles assez éloignés, dans les fonctions de monétaire.

Vte Baudouin de Jonghe.

Beschrijving der Penningen sedert 23 November 1890, door 's Rijks-stempelsnijders vervaardigd.

Met veel genoegen werd door mij in den 1en jaargang van ons Tijdschrift het artikel van Mr. L. W. A. BESIER, onzen geachten Vice-Voorzitter begroet, waarin de arbeid der stempelsnijders van 's Rijks-Munt in 1891 en 1892 werd beschreven en op de voorlaatste jaarvergadering sprak ik tot den schrijver de hoop uit, dat hij zijn werk zou vervolgen.

Waar ik tot mijn leedwezen moest vernemen, dat hem daartoe den tijd ontbrak, vroeg en verkreeg ik de toestemming dit werk te mogen vervolgen en de toezegging van den zéér gewaardeerden steun van den schrijver.

Vooraf een enkel woord over de stempelsnijders, die aan de sedert 's Konings dood vervaardigde penningen hebben gearbeid, den tegenwoordigen eersten stempelsnijder J. P.

M. MENGER en den te vroeg ontslapenen W. SCHAMMER.

JOHAN PHILIP MATHIAS MENGER werd geboren te Utrecht den 21 April 1845 als zoon van den bekwamen stempelsnijder aan 's Rijks-Munt JOHAN PHILIP MENGER en van EUPHROSINA JOHANNA PARRÉ (zie Tijdschrift 1894 blz. 8 e. v.). Hij ontving zijne eerste opleiding in het teekenen van den Utrechtschen kunstschilder G. CRAYEVANGER, in het boetseeren van zijn vader en werd 2 Maart 1862 als leerling-stempelsnijder bij 's Rijks-Munt aangesteld. In 1864 werd hem vanwege het Rijk eene subsidie toegekend om zich verder in het beeldhouwen en stempelgraveeren aan de Koninklijke Akademie van Beeldende Kunsten te München te kunnen gaan bekwamen, waar hij de lessen in het boetseeren volgde van Prof. WIEDMANN en die in het graveeren van RIEZ, 1e graveur aan de Beiersche Munt, terwijl hij zich verder nog praktisch oefende onder leiding van den Keizerlijk Russischen Hofgraveur BIRNBÖCK.

Den 10 April 1867 keerde hij in het vaderland terug met een diploma voor het beeldhouwen (waarvoor hij N°. 1 behaalde) en voor het teekenen (N°. 2) beide aan gemelde Akademie te München verworven, waarop hij weder onder leiding van D. VAN DER KELLEN en van

zijn vader, toenmaals 1e en 2e stempelsnijder, aan 's Rijks-Munt werkzaam gesteld en in Oktober 1868 tot 2e hulpstempelsnijder benoemd werd.

In Juni 1875 werd hij tot 1e hulpstempelsnijder, in 1877 tot 2e stempelsnijder benoemd om in Januari 1891 zijn vader als 1e stempelsnijder op te volgen.

Vóór 's Konings dood vervaardigde hij reeds tal van stempels voor penningen, waaronder vooral uitmunten:

1879. Derde Eeuwfeest der Unie van Utrecht.

1881. Ter eere van generaal KAREL VAN DER HEIJDEN.

1883. Standbeeld voor JAN GRAAF VAN NASSAU te Utrecht onthuld.

1885. Opening van het Rijksmuseum te Amsterdam.

1887. Grondwetsherziening; ter eere van Mr. J. HEEMSKERK AZN. (in 1891 eerst geslagen) en 50-jarig priesterschap van paus LEO XIII.

1888. De Vz. van den penning op den 70sten verjaardag van Professor F. C. DONDERS;

een kleine greep slechts uit de mij bekende 57 penningen, geheel of gedeeltelijk door den

heer MENGER gegraveerd vóór 's Konings dood.

WILLEM JACOBUS SCHAMMER, zoon van WILLEM SCHAMMER en WILHELMINA THERESIA TEKKER, werd geboren te Amsterdam, waar zijn vader graveur was, den 22 Maart 1849. Hij bekwaamde zich eerst aan de Akademie voor beeldende kunsten te 's Gravenhage onder VAN HOVE en werd herhaaldelijk bij wedstrijden aldaar bekroond, later boetseerde hij bij LACOMBLÉ te Delft, werkte nog op de fabriek van VAN KEMPEN te Voorschoten en vestigde zich als handelsgraveur te 's Gravenhage, totdat hij bij K. B. van 28 Januari 1881 n°. 10 voor den tijd van 3 maanden als tijdelijk hulpstempelsnijder aan 's Rijks-Munt werd aangesteld, welke tijdelijke benoeming bij K. B. dd. 29 April 1881 n°. 12 in eene definitieve werd veranderd. Bij K. B. dd. 27 April 1892 n°. 7 werd hij tot 2e stempelsnijder benoemd. Hij overleed tengevolge eener longontsteking te Utrecht 26 Augustus 1893 en werd den 29 d. a. v. op de algemeene begraafplaats aldaar ter aarde besteld.

Hij vervaardigde o. a. de Vz. der munten met het portret van Koningin WILHELMINA en werkte mede aan of vervaardigde geheel de stempels voor ruim 20 gedenk- of prijspenningen vóór 's Konings dood geslagen, o. m. de Kz. van den prijspenning voor Wedvluchten van

postduiven (1882), den penning op het 250-jarig bestaan der Utrechtsche Hoogeschool (1886) en dien op het 50-jarig bestaan van den eersten spoorweg in Nederland, de kz. van den penning op 's Konings dood, enz.

Gaan we nu over tot de beschrijving der nà 's Konings dood aan de Munt vervaardigde penningen, waarbij volledigheidshalve de reeds door Mr. L. W. A. BESIER beschrevene kort zullen worden vermeld.

1. Bezoek van H.H. M.M. de Koninginnen aan Amsterdam 1891, graveur W. SCHAMMER (*Tijdschrift* 1893 blz. 93). Van deze medaille bestaat ook een variant. Vz. de borstbeelden (accolés) der Koninginnen, Kz. Glad veld in parelrand. (beide Coll. Z.)

2. Nieuwe Vz. voor den Prijspenning voor Menschlievend hulpbetoon (1891), graveur W. SCHAMMER (*Tijdschrift* 1893 blz. 94.)

3. 25-Jarig bestaan der Katholieke Illustratie 1891, graveur J. P. M. MENGER. Coll. Z. (*Tijdschrift* 1893 blz. 95.)

1891. 1 Juni.

4. P. J. VAN DIJK VAN MATENESSE, 'gedurende 25 jaar burgemeester van Schiedam.

Vz. Zijn linksgewend hoofd, daaronder: J. P. M MENGER.

Omschrift: P. J. VAN DIJK VAN MATENESSE BURGEMEESTER VAN SCHIEDAM.

Kz. Binnen twee fraai bewerkte zware eikentakken, onder samengestrikt:

ZIJNER
STADGENOOTEN
HULDE EN DANK.
—
1 JUNI
1866 — 1891.

onder de krans: W. S.(chammer).

Brons, gr. 65 m.M. Coll. Z.

5. Nieuwe Vz. voor den Prijspenning voor Nationale Wedvluchten van Postduiven (1891). Graveur W. SCHAMMER. Coll. Z. (*Tijdschrift* 1893 blz. 96).

6. Prijspenning van de Amsterdamsche IJsclub (1891). Graveur W. SCHAMMER. (*Tijdschrift* 1893 blz. 96).

1891.

7. Prijspenning der Maatschappij ter bevordering van het natuurkundig onderzoek der Nederlandsche Koloniën, met borstbeeld van F. VALENTIJN.

Vz. Borstbeeld iets naar links gewend, daaronder: J. P. M. MENGER. F.

Omschrift: FRANÇOIS VALENTIJN

Kz. Glad veld, omgeven door twee samenge-

strikte lauwertakken, daaronder w. s.(chammer).

Omschrift: ✾ MAATSCHAPPIJ TER BEVORDERING VAN HET NATUURKUNDIG ONDERZOEK DER NEDERLANDSCHE KOLONIEN .

Brons, gr. 65 m.M.

Van deze medaille bestaat slechts een proefslag, de penningen werden niet besteld; waar van FRANÇOIS VALENTIJN, (Nederl. reisbeschrijver 1656—1727) wordt gezegd, dat hij „niet altijd vertrouwbare verhalen aangaande Oost-Indië opdischte", is m. i. zijn beeld ook een vreemde keuze voor een penning als de bovenbeschrevene.

1891.

8. Prijspenning van de Kegelclub „Columbumbus" te Utrecht.

Vz. *omschrift* boven: KEGELCLUB onder: UTRECHT In het veld in fraaien rand, waarin boven een Mercuriuskop is aangebracht en beneden lauwertakken zijn gestoken, op een liggend ovaal:

COLUMBUMBUS

Kz. Glad veld omgeven door twee samengestrikte lauwer- en eikentakken.

Brons, gr. 45 m.M. Graveur W. SCHAMMER.

9. Groote Prijspenning van H. M. de Koningin. (Coll. Z.).

10. Kleine dito.

11. Groote Prijspenning van H. M. de Koningin-Regentes (Coll. Z.).

12. Kleine dito. Alle 1891.
De Vz. door J. P. M. MENGER, de Kz. door W. SCHAMMER. (*Tijdschrift* 1893 blz. 97).

13. Tienjarig bestaan der firma FERWERDA EN TIEMAN, 1892. Vz. door J. P. M. MENGER, Kz. door W. SCHAMMER. Coll. Z. (*Tijdschrift* 1893 blz. 98.)

14. 1893 — 17 Augustus.
50-jarig huwelijk van J. W. KAISER en J. BUISMAN.
Vz. De linksgewende busten accolés der echtelieden, daaronder: J. P. M. MENGER.
Kz. In het veld onder een bloemkrans:
GOUDEN BRUILOFT
VAN
JOHAN WILHELM KAISER
EN
JOHANNA BUISMAN
17 AUGUSTUS
1893
Omschrift: ❀ MET 7 KINDEREN 6 GEHUWDEN 11 KINDSKINDEREN GELUKKIG EN DANKBAAR GEVIERD.
Brons, gr. 51 m.M., coll. Teyler.

1893.
15. Nieuwe Prijspenning der stad Amsterdam.

Vz. Het door de keizerskroon gedekte wapen van Amsterdam met twee leeuwen als schildhouders, rustende op een ornement en geheel omgeven door een banderol waarop:

INGENIO ARTI VIRTUTI

terzijde rechts: J. ELION. F.

Kz. Cirkelvormig glad medaillon omgeven door de zinnebeelden van muziek, schilder- en beeldhouwkunst, handel, scheepvaart, weerbaarheid, schermen, gymnastiek, tuinbouw, tooneelspel en kunstnijverheid op een breeden lauwerkrans.

Brons, gr. 55 m.M.

De onvoltooide stempels werden tengevolge van den dood van J. ELION aan 's Rijks-Munt afgewerkt en de medailles aldaar geslagen.

1893.

16. Prijspenning der gemeente Utrecht.

Vz. Het gekroonde wapen van Utrecht met twee leeuwen als schildhouders, rustende op een ornement. Daarboven: GEMEENTE
daaronder: UTRECHT

Kz. Glad veld, omgeven door een lauwerkrans. Brons, gr. 35 m.M. Leidsch penn. kab. Graveur J. P. M. MENGER.

1894.

17 Akademische Prijsvraag.

Vz. = n°. 2.

Kz. AAN

PH. S. VAN RONKEL

CANDIDAAT IN DE SEMITISCHE

LETTERKUNDE EN IN DE TAAL-

EN LETTERKUNDE VAN DEN

OOST-INDISCHEN ARCHIPEL

TE

LEIDEN

1894.

Omschrift op matten rand:

★ VOOR DE BEANTWOORDING EENER PRIJSVRAAG VAN DE RIJKS UNIVERSITEIT TE LEIDEN.

Brons, gr. 50 m.M.

1894.

18. Prijspenning voor kruidkundigen.

Vz. Borstbeeld en face van R. C. AFFOURTIT, daarboven: R. C. AFFOURTIT
daaronder: 1825 — 1890

Kz. Glad veld, omgeven door twee saamgestrikte lauwertakken.

Brons, gr. 80 m.M.

Van dezen penning werden de stempels elders vervaardigd, doch het slaan alleen aan 's Rijks-Munt opgedragen.

1894.

19. Ter eere van J. P. M. MENGER door J. M. FADDEGON, tijdelijk hulpstempelsnijder bij 's Rijks-Munt.

Eenzijdig: Links gewend goed gelijkend borstbeeld van J. P. M. MENGER. Beschreven naar een afslag van den stempel in de coll. Rijks-Munt, gr. 55 m.M.

20. Lombokkruis (1895). Graveur J. P. M. MENGER (door mij beschreven *Tijdschrift* 1897 blz. 46.)

21. Maskerade te Leiden 1895. Graveur J. P. M. MENGER (Tijdschrift 1896 blz. 132.)

1895. 1 Juli.

22. Opening van den Delagoabaai-spoorweg.

Vz. Links gewend borstbeeld van Z. E. PAUL KRÜGER, president van de Zuid-Afrikaansche Republiek, daaronder: J. P. M. MENGER. F.

Omschrift: OPENING VAN DEN DELAGOABAAI-SPOORWEG

Kz. Onder het jaartal: 1895, van hetwelk naar alle zijden lichtstralen uitgaan, een vliegend wiel op een rail; zijwaarts schieten bliksemstralen, achter het wiel stofwolken, daaronder: J. P M. M. F.

Omschrift op matten rand:

✠ NEDERLANDSCHE ZUID-AFRIKAANSCHE SPOORWEG-MAATSCHAPPIJ

Brons, gr. 44 m.M. coll. Z.

1896.

23. Jhr. Mr. J. B. A. J. M. VERHEIJEN 50 jaar lid van de ridderschap van Noord-Brabant.

Vz. Zijn links gewend borstbeeld, daarvoor: J. P. M. MENGER.

Omschrift: JONKHEER MR. J. B. A. J. M VERHEIJEN

Kz. Binnen twee saamgestrikte eikentakken, waarop onder het wapen van Noord-Brabant rust:

*

HULDE DER
RIDDERSCHAP
VAN
NOORD-BRABANT
AAN HAREN VOORZITTER
50 JAREN LID
1846 — 1896

Brons, gr. 50 m.M. Coll. Z.

1896 — 1 April.

24. Ter eere van COENRAAD PROPER, gedurende 50 jaren ambtenaar aan 's Rijks-Munt. (Muntgezel).

Vz. Binnen een parelrand en gedeeltelijk omgeven door een eikentak aan welks benedeneinde een strik is bevestigd:

HET
MUNT-COLLEGE
AAN
COENR. PROPER

Kz. Binnen een parelrand:

GEDURENDE
VIJFTIG JAREN
ZEER VERDIENSTELIJK
AMBTENAAR
BIJ
'S RIJKS MUNT
1846 $\frac{1}{4}$ 1896

Zilver en Brons, gr. 50 m.M., graveur J. P. R. MENGER. Coll. Z.

1896 — 19 September

25. 25-jarig huwelijk van J. P. M. MENGER, 1e stempelsnijder aan 's Rijks-Munt te Utrecht en J. M. VAN HAAGEN.

Vz. De links gewende borstbeelden (accolés) van het zilveren bruidspaar. In de afsnede: I. JŪNGER. D. J. P. R. MENGER.

Omschrift: 25 JARIGE ECHTV. VAN J. P. M. MENGER EN J. M. V. HAAGEN

Kz. *Omschrift:* * DANKBAAR EN BLIJDE GEVIERD MET HUNNE KINDEREN

In het veld binnen een cirkel:

J. PH. R. MENGER
J. J. MENGER
E. J. M. MENGER
19 SEPT. 1896

Brons, gr. 60 m.M. Coll. Z.

De graveur van dezen inderdaad fraaien penning is de oudste zoon van den jubilaris, leerling-stempelsnijder aan 's Rijks-Munt, door wien ze in zilver en brons aan zijne ouders werd aangeboden. (*Revue belge* 1898, I blz. 97)

1896.

26. Prijspenning der Vereeniging „Amsterdam Vooruit" te Amsterdam.

Vz. Het oude Amsterdamsche wapen (vg. v. LOON IV blz. 213 n°. 3) omgeven door een banderol met het *omschrift:* AMSTERDAM VOO RUIT.

Ter zijde rechts: L. ZIJL. D.

Kz. Glad. Brons, gr. 60 m.M. Coll. Z.

Deze medaille werd gegraveerd door J. P. R. MENGER en geslagen aan de Kon. Utr. fabriek van Zilverwerken, firma C. J. BEGEER (zie *Tijdschrift* 1898 n°. 142.)

1897 — 24 Augustus.

27. Huwelijk van MARIA GEERTUIDA VAN MAANEN en JAN WILLEM ADRIANUS HAAGEN SMIT.

Vz. Een engeltje met ontplooide vleugels op eene knie rustende, houdt met beide handen een opengeslagen boek omhoog, op welks bladen: $\frac{24}{\text{AUG.}}$ 1897

Boven het boek een rozentak en brandende fakkel. Rechts en links rozenstruiken.

In de afsnede J. P. M. MENGER. F. Alles in parel-

rand. Kz. Links langs den rand een rozentak met strik, daarbinnen:

MARIA
GEERTRUIDA
VAN MAANEN.
JAN WILLEM
ADRIANUS
HAAGEN SMIT.

Brons, gr. 50 m.M.

De heer HAAGEN SMIT is boekhouder en essayeur in dienst van den Muntmeester van 's Rijks-Munt.

1897.

28. Het Muntcollege aan J. H. N. RUIJSCH VAN DUGTEREN, 50 jaar ambtenaar bij 's Rijks-Munt.

Vz. Binnen een parelrand en gedeeltelijk omgeven door een eikentak, aan welks benedeneinde een strik is bevestigd (zie n°. 24):

AAN
DEN PROVOOST
DER MUNTGEZELLEN
J. H. N. RUYSCH
VAN DUGTEREN

Kz. Binnen een parelrand:

✿
50 JARIG
JUBILEUM
ALS
AMBTENAAR
BIJ
'S RIJKS MUNT
MDCCCLXXXXVII
✿

Zilver en brons, gr. 50 m.M., graveur J. P. R. MENGER.

1897

29. Bekroningspenning van het Taalfonds in de Zuid-Afrikaansche Republiek.

Vz. Op een terras voor den tempel der wetenschap (rechts geplaatst met het woord: WETENSCHAP op de kroonlijst) is eene groep van drie vrouwen in antiek gewaad gezeten; eene (rechts) onderwijst de beide anderen (links), van welke eene schrijft en de andere een geopend boek op de knieën houdt; boven deze beiden zweeft een engel met palmtak in de linkerhand, met de rechter wijzende op den Statenbijbel, welke op een achter de onderwijzende vrouw staand, door een brandende antieke lamp gekroond, piedestal rust. Op den achtergrond planten, boomen en opgaande zon. Rechts ter zijde: FADDEGON sc.

Kz. Door lauwerguirlandes, palmtak en gestileerden lauwertak omgeven schild, waarboven het door een arend met uitgespreide vleugels gehouden wapen der Zuid-Afrikaansche Republiek, rustende op een trofee van zes vlaggen en een banderol met de wapenspreuk:

EEN-DRACHT MAAKT MACHT

Op het schild:

HET · TAALFONDS ·
HEEFT · AAN ·

door lauwerguirlandes gekroonde cartouche voor den naam van den bekroonde

DEZEN · PENNING · TOE-
GEKEND · VOOR · VOR-
DERINGEN · IN · DE ·
HOLLANDSCHE ·
TAAL ·

Rechts ter zijde van het schild: F alles in parelcirkel. Brons, gr. 60 m.M.

Alphen, 1898.

W. K. F. Zwierzina.

Strooipenning geslagen te Leur, 12 Mei 1874.

De tegenwoordige burgerlijke gemeente Etten en Leur bestaat uit de voormalige Vrijheid Etten en de Heerlijkheid Leur in de Baronie van Breda, gelegen in het zuidwesten van Noord-Brabant.

Volgens sommigen zou Leur de geboorteplaats zijn van den beroemden turfschipper ADRIAAN JANSZOON VAN BERGEN, die in 1590 medewerkte tot de verrassing van Breda, op welk feit verschillende gedenk- en legpenningen geslagen zijn. 1)

De bewoners van die gemeente waren, als behoorende tot de Baronie van Breda, waarvan de Prinsen van Oranje in het bezit zijn, getrouwe aanhangers van het Huis van Oranje.

1) Zie mijne „Bijdragen" nos 136—150, in dit Tijdschrift: Jaargang V (1897), blz. 103—105.

Zij toonden dit weder op 12 Mei 1874 bij de 25-jarige herdenking van de troonsbestijging van Z. M. Koning WILLEM III. Er vormde zich een feest-commissie, om dat 25-jarig jubileum te herdenken, bestaande uit de Heeren: L. VAN AERT, Burgemeester, Eere-Voorzitter, S. C. J. HEERMA VAN VOSS, Voorzitter, P. GEESINK, Secretaris, F. VAN AERT, H. J. BLOEMEN, C. CRUL, J. OTTE, A. PIETERSE en W. TROOST. 1)

Onder de verschillende nummers van het Programma van den optocht was een praalwagen uit Leur, op welken door de werklieden aan de suikerfabriek aldaar, — destijds en heden nog de eenige — gedurende den optocht geslagen en verspreid geworden is de volgende strooipenning, van lood, en waaraan een stalen ringetje om aan een oranje lint te dragen, bevestigd is.

Deze eenzijdige penning 2) heeft een middellijn van 70 m.M. en het opschrift in vette

---

1) HOFDIJK, gedenkboek van de feestviering ter gelegenheid der 25-jarige regeering van Z. M. WILLEM III, blz. 179.

2) Dankbaar vermeld ik hier, dat deze penning, mogelijk het eenige nog bewaarde exemplaar, een geschenk is van de Dames OTTE, door de zeer gewaarde tusschenkomst van Notaris VAN DER VEN († 15 Mei 1898 te Etten, oud 64 jaar) en Dr. HOHMANN, allen wonende te Etten-Leur.

ingeslagen letters, die oranje gekleurd zijn.

Mei 1898.

M. A. S.
H.

Het rekenen met leg- of rekenpenningen

Het algemeen gebruik van onze arabische cijfers dagteekent eigenlijk van 't midden der XVIe eeuw, toen de boekdrukkunst het nut dezer cijfers onder de beschaafde bevolking had bekend gemaakt en de koopman ze in zijne dagelijksche handelingen alom begon te bezigen.

Vóór dien tijd waren de romeinsche cijfers in gebruik en pleegde men te rekenen met rekenpenningen, legpenningen of met allerlei steenen of metalen schijfjes op rekentafeltjes zooals GERARD VAN LOON in zijne *Hedendaagsche Penningkunde*, *'s-Gravenhage* 1732, in fol., in hoofdstukken 10—14, uitvoerig verklaart.

Verder zijn tal van oude rekenboekjes tot ons gekomen, die ons voldoende omtrent dit punt inlichten en waaruit VAN LOON blijkbaar geput heeft. In de voorrede van den fraaien *Catalogue des jetons de la Bibliothèque nationale* par HENRI DE LA TOUR, Paris 1897, 8°. haalt

de schrijver o. a. aan, het boek van den Spanjaard MARTINUS SILICEUS (Guizen) uit de eerste jaren van de XVIe eeuw; het *Rechenbuch* van J. KOBEL, 1549; het Rekenboek van ROBERT HEUSDEN, 1635; *l'Arithmétique* van JEAN TRANCHANT, begin XVIIe eeuw; het werk van THOMAS SNELLING, (1767) over den oorsprong, het wezen en 't gebruik der rekenpenningen, om te eindigen met *l'Arithmétique en sa perfection* in 1781 door F. LE GENDRE uitgegeven. De schrijver van dit laatste werk is zelfs nog een voorstander der rekenpenningen en zegt dat: „Cette arithmétique est aussi „utile que celle qui se fait avec la plume".

In de zooeven verschenen *Zeitschrift des Münchener Alterthums-Vereins, Neue Folge IX. Jahrgang* vinden wij de beschrijving van een tot dusver onbekend rekenboekje. Het korte maar zeer zaakrijke opstel met afbeeldingen draagt tot titel: *Rechenbuch von Wertema von Plurs Handschrift* 1593. *Besprochen von* J. HEIGENMOOSER.

Na eenige beschouwingen, waartoe het handschrift zelf en de persoon des schrijvers, JOHANN BAPTISTA WERTEMA, aanleiding geven, deelt de heer HEIGENMOOSER ons ongeveer 't volgende omtrent de middeneeuwsche rekenmeesters en hunne wijze van rekenen mede:

Sedert de XIVe eeuw treden in de steden

zoogenaamde stoelschrijvers op. Deze hadden hun lessenaar, hun stoel op een of ander druk plein en schreven daar verzoekschriften, brieven, rekeningen of anderszins voor ieder, die hun maar opdracht gaf. (In de steden van Zuid-Italië en van Sicilië vinden wij ze tegenwoordig nog, meestal onder den voorbouw van een grooten schouwburg — zelfs hunne uithangborden met „Si scrive in francese" — zijn daar verre van zeldzaam).

Zij stichtten eigen schrijf- en rekenscholen en gaven hier beter en uitgebreider onderricht in deze vakken dan de gewone scholen konden doen.

Schoonschrijven en rekenen was n.l. van de XIVe tot de XVIIIe eeuw meestal vereenigd en beide werden door een en dezelfde persoon onderwezen. Deze noemde zich „Rekenmeester" of „Modist" om daardoor aan te duiden dat hij kenner was van de alamodische d. i. moderne schrijfkunst, welke onder den naam van kanselarijschrift de oude schrijfletters langzamerhand verdrong.

De geschiedenis van de rekenkunst noemt ons vele dier mannen, waaronder enkele voorkomen, die als geleerde of als schrijver hebben uitgeblonken of met hooge ambten en waardigheden waren bekleed.

Omtrent het rekenen zelf, lezen wij:

De XVIe eeuw kende twee wijzen van rekenen: het rekenen op de lijn en 't rekenen met de pen. Het volk rekende op de lijn, schriftelijk of met de pen rekenden de intellectueelen.

Het eerste werd op de volgende wijze uitgevoerd. Men gebruikte een rekenbank (vandaar de woorden bank, bankbiljet, bankier enz.) of een rekenplank, waarop een lijnenstelsel was aangebracht. Soms ook waren de lijnen in een toonbank gekerfd of werden zij met krijt geteekend. Op deze lijnen telde men de leg- of rekenpenningen uit, met dien verstande dat de stukken op de onderste lijn voor 1, op de tweede voor 10, op de derde voor 100, op de vierde voor 1000 telden, enz. Onder de onderste lijn gold de penning voor 1/2, tusschen de eerste en tweede lijn voor 5, tusschen de tweede en derde lijn voor 50, enz.

Optellen en aftrekken ging dus zeer vlug, alleen 't vermenigvuldigen en deelen was nogal omslachtig. Tot staving van zijn beweren, haalt de heer HEIGENMOOSER een voorschrift aan uit 't rekenboek van ALBRECHT 1534:

„Wo fünff rechenpfennige auff einer linien „liegen | so heb sie auff vnd lege dafür ein „jns nehiste spatium darüber. Wo aber zween „Rechenpfennig jnn ein spatio liegen | so heb „sie auch auff vnd lege dafür einen auff die „nehiste linien darüber."

In de XVIe eeuw verschijnen tal van leerboeken, die het rekenen met de pen, ons cijferrekenen, verklaren en van welke de schrijver „*Rechnung auff der linien vn federn | auf allerlei handtierung gemacht* | *durch* ADAM RYSEN 1534 nog eens aanhaalt.

Als bizonderheid kunnen wij mededeelen dat dit „Rechnen auff der Linien" ook thans nog niet geheel in onbruik is. Tijdens de druk bezochte missen te Leipzig, te Nisjni Nowgorod, enz. ziet men op de groote handelskantoren de oostersche kooplieden, bij 't nazien hunner rekeningen, geregeld gebruik maken van kleine telramen met houten bolletjes, gelijkvormig aan die, waarop wij bij 't voorbereidend onderwijs tellen leerden

Dat sommige schrijvers over legpenningen, hun gebruik als rekenwerktuigen met kracht bestrijden en ze slechts willen beschouwd zien als pas- of teekenmunten der middeneeuwen, getuigt, zooals wij hierboven gezien hebben, van gebrek aan ernstig onderzoek. Dit deed MAHUDEL in 't V[e] deel van de *Histoire de l'académie des Inscriptions*, na hem J. DE FONTENAY in zijn *Manuel de l'amateur de jetons* en zelfs nog in 1876 durft Dr. J. F. DUGNIOLLE de volgende luchtige uitspraak aan de pers toevertrouwen: .

Je n'ignore pas que les partisans de l'usage

primitif du jeton comme élément de calcul sont nombreux; on les voit accumuler de prétendues preuves pour justifier cette attribution; mais je dois déclarer que je n'en ai rencontré nulle part aucune qui la justifie; je suis donc autorisé à la considérer comme une pure hypothèse. (*Le jeton historique des dix-sept provinces des Pays-Bas, Bruxelles* 1876 8°. page XIX).

Dank zij de onderzoekingen der heeren ROYER en HUCHER (*Histoire du jeton au moyen âge*) en HENRI DE LA TOUR (bovengenoemde *Catalogue des Jetons de la Bibliothèque nationale*) zijn wij thans beter ingelicht en vooral de 46 bladzijden „Introduction" van dit laatste werk doen een helder licht schijnen over de vervaardiging, de verspreiding en het gebruik van onze leg- of rekenpenningen.

Eene bloemlezing uit deze „Introduction" zou ons te ver voeren, doch wij kunnen niet nalaten op de historische uitkomsten te wijzen, waartoe de heer DE LA TOUR door zijne onderzoekingen gekomen is: C'est au XIIIe siècle seulement, zegt hij, qu' apparaît en France le jeton tel que nous l'avons défini c'est-à-dire monétiforme, frappé, et portant, en même temps qu'une légende, des types assez analogues à ceux des monnaies. Il s'établit en Italie presqu'au même temps, et s'implanta de très

bonne heure en Angleterre et dans les Pays-Bas, puis dans une partie de l'Allemagne.

Sa vogue continua pendant toute l'époque de la Renaissance; aussi l'usage de ce système de supputation est-il figuré sur les tapisseries, les miniatures et les gravures de cette époque. Son adoption fut motivée non seulement par l'emploi de chiffres romains et du système duodécimal, mais encore par la variété des espèces en cours; et l'usage n'en disparut qu' à la fin du XVIIIe siècle, où il n'y a plus guère que des jetons de présence et des jetons de jeu.

Het gebruik van deze tegenwoordigheids- en speelpenningen heeft blijkbaar schrijvers als den heer Dugniolle op een dwaalspoor gebracht.

Joh. W. Stephanik.

Gedenkpenningen 1897.

Het komt mij zeer gewenscht voor dat ons tijdschrift telken jare de beschrijving geeft van de in het afgeloopen jaar verschenen gedenkpenningen, omdat zoodoende veel voor de toekomst bewaard zal blijven, wat in later jaren of verloren gegaan of onvindbaar zal blijken te zijn.

Ik heb mij tot taak gesteld deze beschrijving zooveel mogelijk te geven; mogen de lezers, die leemten ontdekken, medewerken, hetzij door zelf de ontbrekende stukken te beschrijven, hetzij door mij op de leemten opmerkzaam te maken en zoo mogelijk mij in staat te stellen die aan te vullen, door mij de onbeschreven stukken toe te zenden.

Alphen, Januari 1898. ZWIERZINA.

1897. 1 April.

Dr. Abraham Kuyper, gedurende 25 jaar hoofdredakteur van „de Standaard."

Vz. Een half ontrold exemplaar van „de Standaard", n°. 7691, 26e jaargang, van Donderdag 1 April 1897, (het hoofd en de schematisch aangegeven letters der vijf kolommen gegraveerd en met zwart ingevuld) rustende op samengestrikte lauwer- en palmtak.

Kz. HET PERSONEEL

VAN

Zetterij en Drukkerij

AAN

Professor Dr. A. Kuyper,

Hoofdredacteur van „de Standaard"

1872 - 1 APRIL - 1897

Zilver, gr. 59 m.M., gewicht 128 gram.

Uniek, welwillend door Dr. A. Kuyper te Amsterdam, ter beschrijving afgestaan.

Vervaardigd door J. A. A Gerritsen te Amsterdam, behalve het op het ontrolde krantenvel voorkomende, geheel geslagen.

Op 1 April 1872, den Geuzendag, waarop

het 3e Eeuwfeest van de inneming van den Briel alom in Nederland gevierd werd, verscheen het eerste nummer van „de Standaard," het door Dr. Abraham Kuyper gestichte orgaan der Antirevolutionnaire partij, die haren leider bij het 25-jarig bestaan van gemeld dagblad, tevens zijn 25-jarige loopbaan als journalist, in eene monstermeeting in het Paleis voor Volksvlijt te Amsterdam huldigde en hem als feestgeschenk aanbood een zilver beeld der Nederlandsche Maagd, met leeuw en pijlbundel, met een vaandel in de hand, waarop: Onze hulpe is in den naam des Heeren, rustende op een marmeren zuil, waarop in zilver de symbolen van geschiedenis en godsdienst en schilden met de opschriften: De antirevolutionnaire partij aan Dr. A. Kuyper en: Laat niet varen de werken Uwer handen.

De redaktie van de Standaard bood een Geus aan met banier, waarop: Standaard, in zilver, op granieten voetstuk, met het opschrift: Wij zullen de vaandelen opsteken in den naam onzes Gods, terwijl de bovenbeschreven medaille werd aangeboden door L. Hagedoorn, meesterknecht, J. C. de Liefde en J. Ponsteijn, zetters, alle 25 jaar werkzaam op de drukkerij. De daarbij behoorende perkamenten oorkonde, bevatte in oud-Hollandsche karakters, deze opdracht:

Alle deghenen die dese onse lettere svllen sien oft horen lesen salvyt doen condt en te weten die ghesellen vp die drvckerije van De Standaard dat wi ter blijder memori aen het jvbilevm van den Hoogh Gheleerden Heere A. Kvyper Professor en der Sancte Theologie Doctor een ghedenckpenninge deden slaen ende hem deselve aenboden ten bewijse onsre Hooghe Achtinge ende vprechte Vrvndscape.

1897. 29 April.

Bezoek der prinsen van Koetei (Borneo) aan de Kon. Ned. fabriek van gouden en zilveren werken van J. M. van Kempen & Zonen te Voorschoten.

Vz. Twee naakte knaapjes bewerken een op een aambeeld rustenden schotel, die rechts staat en houdt den schotel met beide handen vast, die links zit, houdt de schotel met de linkerhand vast en heeft in de opgeheven rechterhand een hamer. Achter hen links drijfwiel, rechts vaas en cassette, tegen het aambeeld rusten gereedschappen. Op den achtergrond gezicht op de fabriek. In de afsnede: OPGERICHT IN 1835

Boven het geheel, rustende op den rand, het gekroonde Nederlandsche wapen met de schildhouders en wapenspreuk, omgeven door lauwertakken.

Omschrift op matten rand:
TER HERINNERING VAN HET BEZOEK AAN DE KON. NED. FABRIEK VAN GOUDEN EN ZILVEREN WERKEN TE VOORSCHOTEN.

Kz. In een door linten omwonden lauwerkrans:

AANGEBODEN
AAN

op een aan den lauwerkrans verbonden cartouche (gegraveerd):

Pangeran Adipatti Sultan Moeda van Koetei. (Grootte, soort en plaatsing der letters mij onbekend.)
daaronder:

DOOR
J. M. VAN KEMPEN & ZONEN.

Omschrift op matten rand, waarvan de binnenzijde een parelcirkel is:
MAGAZIJNEN TE 'S GRAVENHAGE, ROTTERDAM EN UTRECHT, welk randschrift onder wordt afgesloten door twee door een vijfpuntige ster gescheiden lauwertakken.

Brons, gr. 60 m.M. In de Coll. Z. *Zonder* opschrift op de cartouche.

Bovenbedoelde medaille werd den Erfprins in zilver aangeboden bij zijn bezoek aan de fabriek, waarbij hij vergezeld was van den

pangeran Mong-Koenegow van Koetei, den pangeran Sosnonegori van Koetei, den heer Eerdmans, assistent-resident te Koetei en gevolg.

Koetei is een der belangrijkste en verreweg het grootste der nog min of meer onafhankelijke rijken van Nederlandsch Oost-Indië en gelegen aan de Oostkust van Borneo. Sultan is Mohamed Adil Chalifatoel Moeminin, wonende te Tengareng.

1897. (1 Juni geopend.)

Geldersche Tentoonstelling van Nijverheid en Handel te Arnhem.

Bekroningsmedaille.

Vz. Gevleugelde faam met de linkerhand rustende op een schild, waarop Merkuriusstaf, in de rechter twee lauwertakken.

Op den achtergrond links gezicht op de tentoonstelling, rechts gezicht op Arnhem.

In de afsnede: J. F. H. BOUCHETTE ARNHEM

Kz. De schuins geplaatste gekroonde wapenschilden van Gelderland en Arnhem, daaronder: 1897, omgeven door twee saamgestrikte lauwertakken, waardoor zich een lint slingert met het opschrift:

ARNHEM

GELDERSCHE TENTOONSTELLING

NIJVERHEID HANDEL

Brons, gr. 50 m.M. Coll. Z.

De medailles werden niet door het Comité uitgereikt, doch de bekroonden konden die bekomen bij den heer BOUCHETTE tegen *f* 11.— in verguld zilver, *f* 10.— in zilver en *f* 5.— in brons. (Voor étaleering ook in verguld of verzilverd koper tegen *f* 5.50.)

1897.

Als voren. Gedenkpenninkjes.

a Vz. Gezicht op de tentoonstellingsgebouwen.
daarboven: TENTOONSTELLING
daaronder: ARNHEM
in parelrand.

Kz. Gezicht op Arnhem en den Rijn.
daarboven: ARNHEM
daaronder: 1897
in parelrand.

Koper verzilverd, gr 30 m.M. Coll. Z.

b. Geheel als voren met kleine afwijkingen in de gravure.

Koper verguld, gr. 20 m M. Coll. Z.

Beide door J. F. H. BOUCHETTE te Arnhem.

c. Vz. Middengedeelte van het hoofdgebouw, daaronder op een cartouche: HOOFDINGANG

Omschrift: TENTOONSTELLING HANDEL & NIJVERHEID

Kz. De gekroonde wapens van Gelderland en Arnhem, daaronder:

ARNHEM
1897

Omschrift: GEHOUDEN OP 'T LANDGOED „SONSBEEK"

Onder ter zijde: W. HOLTHUIS ARNHEM

Tin, gr. 31 m.M. Coll. Z.

Was reeds te voren een bijgebouw, bevattende de fraaie, gelukkig geredde collectie oude uurwerken, afgebrand, in den nacht van 12 op 13 September werd het hoofdgebouw met zijn geheelen inhoud een prooi der vlammen.

1897. 1 Juni.

Derde eeuwfeest der Waalsche en Nederlandsche gemeente te Hanau.

Vz. Het rechtsgewend borstbeeld van: (*omschrift:*) PHILIPP LUDWIG II GRAF VON HANAU—MÜNZENBERG 1596—1612

Kz. Fraai uitgevoerd gezicht op de kerk der gemeente, in de afsnede:

HANAU
1 JUNI 1897

Omschrift op matten rand:

• DREIHUNDERTJÄHRIGE STIFTUNGSFEIER DER WALLONISCHEN UND DER NIEDERLÄNDISCHEN GEMEINDE

Brons, gr. 60 m.M. Coll. Z.

1887. 29 Juni.

Muziekfeest te Wijchen (Gelderland).

Vz. De Muziek, voorgesteld door eene vrouw

de harp bespelende, staande bij een kolom waarop muziekblad; aan hare voeten links hoorn en tamboerijn, rechts violoncel, trom en bekkens.

Kz. Binnen een lauwerkrans:

FESTIVAL
29 JUNI
1897

Omschrift:

HARMONIE "DOOR OEFENING VOLMAAKTER"
TE WIJCHEN

Zwaar verguld, met oog in den vorm van een eikenkrans, gr. 51 m.M.

De twee eenige onuitgereikte exemplaren bevinden zich in de collectiën Roest en Z.

1897. (17 Juli geopend.)

Tentoonstelling van Noord-Brabantsche Nijverheid te 's-Hertogenbosch.

Vz. De door één kroon gedekte wapens van Noord-Brabant en 's-Hertogenbosch, daartusschen een sater, die de tong uitsteekt en ornament.

Omschrift: HERINNERING AAN DE NOORDBRABANTSCHE NIJVERHEIDSTENTOONSTELLING

1897

Kz. Vaas met bloemen voor een met een kleed omhangen voetstuk, daaromheen: stoel, nachttafeltje, schotel, kan, boek, laarzen, bijen-

korf, tandrad, aambeeld, voorhamer, fotografietoestel en flesch.

Nikkel en Brons, gr. 62 m.M. Coll. Z.

Deze medailles waren voor resp. *f* 1.— en *f* 0.75 op de tentoonstelling te koop.

1897. 2—5 Augustus.

Landbouwtentoonstelling te Steenwijk.

Vz. Het gekroonde wapenschild van Steenwijk, *omschrift:*

LANDBOUWTENTOONSTELLING
* 1897 *

Kz. *Omschrift:* * **GELDe OVERIJSSe MAATSCHAPPIJ VAN LANDBOUW**

In het veld:

Tentoonstelling
te
STEENWIJK

Toegekend aan
M. C. Piek Cz.

(de naam gegraveerd.)

Zilver, gr. 41 m.M. Door H Steltman te Steenwijk.

1897. 18 Augustus.

Penning door den Czaar van Rusland aangeboden aan de Gemeente Zaandam, bij gelegenheid van het 2e Eeuwfeest van het verblijf van Czaar Peter den Grooten aldaar.

Vz. Het gelauwerde en geharnaste borstbeeld van Peter den Grooten met Medusahoofd op de borst en hermelijnen mantel om de schouders.

Omschrift: PETRVS ALEXII FILIVS D. G. TZAR ET MAGNVS DVX TOTIVS RVSSIÆ.

(door Samuel Judin.)

Kz. Neptunus, te midden der baren op zijn met twee zeepaarden bespannen schelpvormigen wagen, buigt zijn drietand voor de aan den oever staande Russische Maagd, die op een roer steunt; naast haar schild met den dubbelen adelaar, achter haar een hoog gebouw. Op den achtergrond eene menigte schepen. Daarboven op een banderol: FACTA PVTA QVÆ CVNQVÆ IVBUS. OVID. In de afsnede:

PRIMORDIA RUSSICAE
CLASSIS CIↃ IↃCXCVI.

Onder de Russische Maagd: I. C. W. F (Johann Georg Waechter fecit.) Die Reichelsche Münzsammlung in St. Petersburg. I n°. 887. Zilver. gr. 69 m.M.

Bij deze gelegenheid werd een door de bur-

gerij aangeboden gedenksteen onthuld aan het Czaar Peterhuisje te Zaandam, waarna een vlootschouw en wimpeltocht op de Zaan plaats had, terwijl den 18e en 19e Augustus een tooneelstuk van G. J. Honig werd opgevoerd: Pieter Michaeloff (sedert in het Russisch vertaald geïllustreerd verschenen in de Vsemirnaya Illustratzia).

In het Czaar Peterhuisje, destijds behoorende aan den scheepssmid Gerrit Kist, woonde Peter de Groote van 18—25 Augustus 1697. De familie Kist verkocht het in 1818 aan Z. M. Willem I, die het aan de kroonprinses, later koningin Anna Paulowna ten geschenke gaf. In 1886 werd het door Willem III aan Czaar Alexander III ten geschenke gegeven.

De medaille is in 1897 geslagen op de oude stempels van 1696.

1897. September.

Vijftigjarig bestaan der Hollandsche Maatschappij van Landbouw en tentoonstelling te 's-Gravenhage.

Behalve de bekroningsmedailles werden ook herinneringsmedailles uitgereikt in goud, verguld zilver, zilver en brons, geheel gelijk Dirks 663, doch zonder den naam des stempelsnijders.

Op de Kz. onder den krans: Naam en woonplaats, daaronder:

HERINNERING
AAN
1897
—
ook met: *Herinnering*
1897

Bij het 21—30 September 1872 gevierd zilveren feest der maatschappij werd een afzonderlijke penning geslagen op stempels van S. de Vries te 's-Gravenhage, (Coll. Z.) terwijl ook de Provinciale Staten van Zuid-Holland op speciaal voor die gelegenheid vervaardigde stempels geslagen bekroningspenningen uitloofden.

1897. 16 Oktober.

Penning door de Burgemeesters van Noord-Holland aangeboden aan den afgetreden Kommissaris der Koningin in dat gewest, Jhr. Mr. J. W M. Schorer, thans vice-president van den Raad van State.

Vz. Het door een jonkheerenkroon gedekte wapen der familie Schorer met twee bokken als schildhouders, daarboven helm met lambrekijns en helmteeken (bok), 't geheel rustende op een ornament. terzijde staat: JAUNER, alles in parelcirkel.

Omschrift: DE BURGEMEESTERS VAN NOORD-HOLLAND AAN JHR. MR. J. W. M. SCHORER 1879—1896

Kz. In het midden door lauwertakken omgeven, door een kroon gedekte cartouche, met het wapen van Noord-Holland, omgeven door de van eikenranken omstrengelde wapens van Amsterdam, Hilversum, den Helder, Zaandam, Haarlem, Haarlemmermeer, Alkmaar en Hoorn, alles in parelcirkel, gr. 76 m.M.

De medaille werd gegraveerd en geslagen door Heinrich Jauner, k.k. Hof- und Kammer-Graveur te Weenen, Augustinerstrasse 12, en werd den 16 Oktober 1897 door eene deputatie, bestaande uit de heeren mr. S. A. Vening Meinesz, Jhr. mr. J. W. G. Boreel van Hogelanden, A. E. Zimmerman en J. G. Heijdanus, burgemeesters van Amsterdam, Haarlem, Hoorn en Aalsmeer, bij monde van eerstgenoemden, te 's-Gravenhage aangeboden in goud aan den heer Schorer, terwijl vier zilveren exemplaren voor diens familieleden waren bestemd. De Noord-Hollandsche burgemeesters, die den penning aanboden, ontvingen in den loop van November 1897 allen een exemplaar in brons.

1897.

Prijspenning der Haarlemsche Amateur-Fotografenclub.

Vz. Vlammende stralenschietende zon omgeven door vier door ornementen verbonden bogen, daaronder gedeeltelijk op het veld en

gedeeltelijk op den rand het wapenschild van Haarlem.

Omschrift op matten rand: • Haarlemsche : Amateur : Fotografen : Club •

Kz Glad veld, omgeven door vier door ornementen verbonden bogen, daarom matten rand, waarop acht vierpuntige sterren ✦ telkens gescheiden door twee dikke punten ₒ

Brons, gr. 50 m.M. Coll. Z. Geslagen door W. Voet en Zonen te Haarlem.

Het eerst uitgeloofd voor de lantaarnplatenwedstrijd in het najaar van 1897 en uitgereikt in Januari 1898, daar de stempels van den eersten prijspenning, uitgeloofd Mei 1896 bij gelegenheid van de tentoonstelling bij het 5 jarig bestaan, gesprongen waren. Van dezen, waarvan slechts 40 ex. bestaan, moge hier de beschrijving volgen.

Vz. Vlammende en stralenschietende zon, *omschrift* op cirkelvormigen matten rand: Haarlemsche : Amateur : Fotografen : Club • over den rand en in den benedenhoek het wapenschild van Haarlem, in de zij- en bovenhoeken ornementen.

Kz. Glad ruitvormig veld, omgeven door matten rand, waarop onder links: W. VOET & Z^N. rechts: HAARLEM

Zilver verguld, ruitvormig, hoog 72 breed 57 m.M. Mij welwillend ter beschrijving af-

gestaan door den heer W. J. Voet, Secretaris.

De Haarlemsche Fotografenclub is opgericht 26 Januari 1891, de statuten werden goedgekeurd bij K. B. d.d. 13 Maart 1891, N°. 100. De beide medailles werden gegraveerd door Richard Thürer, graveur te Utrecht.

In Memoriam Th. M. Roest

Te midden der inhuldigingsvreugde kwam de droeve mare tot ons dat onze beminde en hooggeachte Voorzitter, de heer THEODORUS MARINUS ROEST, (geboren 14 April 1832, te Dongen), was overleden, en zeker heeft 't velen onzer diep getroffen dit treurige bericht te vinden tusschen de jubelende inhuldigingsverslagen, die de nieuwsbladen ons iederen dag opdischten.

Uit de mededeeling, die de Executeur-Testamentair namens de nagelaten betrekkingen verspreidde, ontleenen wij dat de heer ROEST op den 2den September plotseling, tengevolge van eene hartkwaal, te Baden-Baden is overleden en den 8sten daaraanvolvolgend te Voorschoten begraven.

Vijand van openbaar vertoon, heeft de geachte Voorzitter herhaaldelijk verzocht geen levensbericht van hem uit te geven. Wij moeten dien wensch opvolgen, alhoewel

’t ons zeer leed doet niet van onzen gewaardeerden vriend te mogen getuigen.

Het zal echter velen aangenaam zijn nog eens het bekende handschrift van den beminden doode te zien, reden waarom wij in facsimile een stukje laten volgen van een brief, gericht aan den tweeden ondergeteekende en gedagteekend: Leiden 10 Juli 1897.

Wanneer men zoo velen om zich weg ziet gaan denkt men ook al eens meer aan wat ons zelf te wachten staat; ik kom U daarom bepaald verzoeken strenge aanteekening te houden van mijn uitdrukkelijk verlangen dat er nooit een levensbericht van mij in het Tijdschrift of waar ook worde opgenomen of op mijn graf worde gesproken. Ik heb dit vermoedelijk al wel meer sprekenderwijs gezegd, maar herhaal het met opzet schriftelijk, omdat ik er streng tegen ben.

Wij missen in hem den hartelijken vriend, den steeds ijverigen medewerker en den kundigen voorganger op de talrijke paden van munt- en penningkunde

De Commissie voor Redactie:

MARIE DE MAN.

10 Sept 1898. JOH. W. STEPHANIK.

Inhoudsopgave der Tijdschriften die het Genootschap in ruiling ontvangt.

I. Revue belge de numismatique.

54e année (1898), 3e livraison.

La trouvaille d'Escharen, par M.M. les Dr. C. WILDE et de DOMPIERRE DE CHAUFEPIÉ.

Un gros à l'effigie en pied de Jean d'Arckel. prince-évêque de Liége (1364—1378), par M. le Vte B. DE JONGHE.

Monnaies féodales inédites. Looz, Megen. Reckheim, par M. FRED. ALVIN.

La numismatique du siége de Maestricht en 1794, par M. A. BORDEAUX.

Un jeton hasseltois du XVIIe siècle, par M. le Dr. C BAMPS.

Les jetons et les médailles d'inauguration frappés par ordre du gouvernement général aux Pays-Bas autrichiens (1717 – 1794) (suite), par M. A. DE WITTE.

Un mot sur la trempe du cuivre en rapport avec les coins monétaires, par M. V. LEMAIRE.

II. Revue suisse de numismatique.

Tome VIII. 1e livraison.

F. IMHOOF-BLUMER. Zur griechischen Münzkunde. (Eusebeia Kaisareia. Elaicesa Sebaste. Reichsmünzen der syrischen Provinzen. Die Aera von Paltos. Antiocheia Gerasa). Pl. I—II.

F. HAAS. Beiträge zu einer luzernischen Münzgeschichte. (Forts.)

ADOLF INWIJLER. Zur schweizerischen Medaillenkunde (Belohnungs-medaille des Raths von Zürich für Junker Pfijffer von Altishofen, 1694), avec fig.

Dr. C. REIJMOND. Pistoles de Genève de 35 florins ou pistoles de 10 livres.

III. Rivista Italiana di numismatica.

Fasciolo II. 1898.

GNECCHI (FRANCESCO). Appunti di Numism. Romana: XLVII. Scavi di Roma nel 1897. XLVIII. Una nuova restituzione di Trajano in oro XLIX. Un superbo sesterzio di Plotina, trovato in Sardegna. (1 Tav.)

TORRER (L.). Quelques variétés inédites de grands bronzes romains

DESSI (VINCENZO). Reale minute inedito della zecca di Alghero (Fig.) Zecca di Bosa. (Fig.)

MALAGUZZI (FRANCESCO). La zecca di Bologna. (Continuazione).

CORTELLINI (NEREO). La monete di Caligola

GERINI (G. E) Catalogo dimostrativo della collezione di monete Siamesi.

IV. Vjesnik hrvatskoga. Archeološkoga. Družtva. Nove Serge Godina II. 1896/7.

Gemengde Berichten

Duitsche wisselkoersen op Holland in 1829.

Den 31sten Juli 1829 begon de heer S. Notaris en Burgemeester van Loenen aan de Vecht eene pleizierreis naar Dresden en was den 26sten Augustus d.a.v. weder teruggekeerd. Uit Amsterdam eene reiskoets ontboden hebbende, werden hij en zijn reisgezelschap door 4 paarden van eene bevriende familie over Utrecht, Amerongen en de Grebbe naar Arnhem en verder door 4 postpaarden over Doesburg, Doetinchem, Terborg en Dinxperlo naar Bocholt gebracht en trokken toen Pruisen verder in. Behalve de wederwaardigheden en de indrukken van land en volk, welke ik in zijn reisboek opgeteekend vind, zijn m. i. niet van belang ontbloot de aanteekeningen over de geldspeciën en hare verhouding tot het Hollandsch geld. Hoewel hij meestal met het gouden tienguldenstuk betaalde, werd ook het gouden vijfguldenstuk ingewisseld en soms ander Hollandsch geld aangenomen.

Het reisje kostte de kapitale som van *f* 1556.—, maar op reis werd dan ook geen gebrek geleden.

ROUTE

Van Bocholt over Borken, Coesfeld en Appelhülsen tot Münster.

Het Hollandsch geld op deze route doorgaans aangenomen tegen *f* 1.80 of de *f* 10. tegen 5 1/2 Rth

Van Münster over Warendorf, Herzebrock en Neuenkirchen tot Paderborn.

Het papierengeld is hier van 1 en 5 Thaler, waarop gedrukt staat: Königlich Preuss. Cassen-Anweisung. Fünf Thlr. Courant nach dem Münzfusse von 1764. Geltend in allen Zahlungen für voll. Ausgefertigt zu Berlin den 6. Mai 1824.

Het zilvergeld bestaat uit Thaler, derde, zesde, twaalfde en vierentwintigste gedeelten van een Thaler en Groschen.

Het kopergeld uit Pfennige, zijnde 12 Pfennige één Groschen.

Van Paderborn over Lichtenau, Ossendorf en Westuffeln tot Cassel.

(Tusschen Ossendorf en Westuffeln grensscheiding van Pruisen en Hessen).

Tot Westuffeln wordt gerekend in Reichsthaler, Silbergroschen en Pfennige.

In Hessen met Thaler, uitmakende 24 Gutegroschen.

Te Paderborn voor ieder tienguldenstuk 5 Th. 16 Ggr. gekregen.

Van Cassel over Helsa, Walburg, Bischhausen Netra tot Eisenach.	Op deze route wordt nog gerekend met Thaler en Gutegroschen. Voor het tienguldenstuk teruggekregen 5 Th. en 11 à 12 Ggr.
Van Eisenach over Gotha en Erfurt tot Weimar.	Verlies op de tiengulguldenstukken door den lagen koers, en alzoo daarvoor bij inwisseling ontvangen 5 Th. en 11 à 12 Ggr. Voorts rekent men òf met Conventionsgeld, òf naar de verhouding met Saksisch of keurvorstelijk geld, wat ook ten nadeele der reizigers is.
Van Weimar over Eckartsberga, Naumburg, Weissenfels en Lützen tot Leipzig.	Bij inwisseling van gouden tienguldenstukken à 5 Th. 12 Ggr. te Leipzig ontvangen voor vijftig gulden 27 Th. 12 Ggr.
Van Leipzig tot Dresden.	Te Dresden voor *f* 10 — Hollandsch bekomen 5 Rth. 16 Ggr. Bij een bankier gewisseld *f* 300.— Hollandsch, uitmakende à 109% 163.12

Saksisch. In Saksisch geld 25.— en voor de overige 838.12 Saksisch à $2^{1}/_{2}$ % agio gekregen Rth 141 23 Pruisisch Courant.

Van Dresden terug over Meissen naar Leipzig. Dan over Weimar en Eisenach tot Fulda. Vandaar over Neuhof en Hanau tot Frankfort Verder naar Mainz en met de boot naar Nijmegen Vandaar weder met de reiskoets en 4 postpaarden over Arnhem en Utrecht naar Loenen.

S.

Te Fulda eene rekening van 3 Florijnen 45 Kreutzer voldaan met 3 Thaler min eene Kreutzer, zijnde volgens opgave aldaar de verhouding van één Thaler Conventionsgeld, uitmakende 1 Florijn 43 Kreutzer.

Op sommige stations het gouden vijfguldenstuk aangenomen tegen 5 Florijnen; op andere plaatsen, b. v. te Hanau, was dit muntstuk niet bekend.

Bij aankoopen de vijfguldenstukken uitgegeven tot de waarde van vijf Florijnen, maar bij inwisseseling slechts 4 Fl. 50 Kr. gekregen, dus dan op iederen gulden twee Kr. verlies.

M. C. N.

VERGADERINGEN

VAN HET

Nederlandsch Genootschap voor Munt- en Penningkunde

in 1897

(*Uittreksels uit de Notulen*)

Bestuursvergadering van 14 Januari. — Zie Jaargang V (1897), blz. 358.

Bestuursvergadering van 20 Mei..... nauwkeurig worden de wijzigingen geformuleerd, die het Bestuur in de Statuten en in 't Huishoudelijk Reglement noodig acht en op de a. s. Jaarvergadering aan 't oordeel van de leden zal onderwerpen.

6e Jaarlijksche Vergadering op 16 Juni te Utrecht. (Zie Jaargang V (1897), blz. 266.

Bestuursvergadering van 14 November..... benoemd tot buitenlandsche leden: de heeren Dr. HORATIO R. STORER te Newport (N. Amerika) en JULIUS MEILI te Zürich.

Jaarverslag over 1897 van den Secretaris

Het doet mij genoegen over 1897 veel goeds te kunnen rapporteeren. Immers het ledental vermeerderde, het Tijdschrift vond ruimer verspreiding en de rekening sloot met een batig saldo.

Leden. Het Genootschap had 't verlies te betreuren van de heeren W. J. FORTUIJN DROOGLEEVER († 6 Januari), Mr. W. J. ROOYAARDS VAN DEN HAM († 2 Maart) en Jhr. mr. G. J. TH BEELAERTS VAN BLOKLAND († 14 Maart), die ons door den dood ontvielen en van den heer A. TH. HARTKAMP, die uit onzen kring trad.

Daarentegen werden door uwe stemming van 16 Juni in ons midden opgenomen de heeren:

Jhr. mr. F. BEELAERTS VAN BLOKLAND	*'s-Gravenhage.*
ANTH. BEGEER	*Utrecht.*
Mr. M. C. NIJLAND	*Sneek.*
Jhr. mr. A. F. O. VAN SASSE VAN YSSELT	*'s-Hertogenbosch.*

H. van Rijckevorsel	*'s-Hertogenbosch.*
H. D. de Witt Hamer	*Goes.*

en benoemde het Bestuur de heeren:

Prof. dr. A Düning	*Quedlinburg.*
Julius Meili	*Zürich.*
Dr. Horatio R. Storer	*Newport, U.S.A.*

tot buitenlandsch lid.

Ons ledental was dus op einde December '97 samengesteld uit:

2 eereleden,
28 gewone leden,
27 buitengewone leden
en 35 buitenlandsche leden,

te zamen dus 92 leden, tegen 87 in 't vorige jaar.

Het is hier de plaats niet om het belang van eene groote ledenlijst te doen uitkomen, doch gaarne zou ik hier alle leden willen opwekken aan den bloei van ons Genootschap mede te werken en de opgave hunner candidaten tijdig aan het Bestuur mede te deelen.

Door uwe keuze van 16 Juni 1896 was het Bestuur saamgesteld uit de heeren:

Th. M. Roest,	Voorzitter.
Mr. L. W. A Besier,	Vice-Voorzitter.
C.H.F.A. Corbelijn Battaerd,	Penningmeester.
Joh. W. Stephanik,	Secretaris.
H. G. du Crocq,	Conservator.

De jaarvergadering werd op 16 Juni te Utrecht gehouden.

Dank zij de welwillendheid van den heer BESIER waren wij dien dag tevens in de gelegenheid een bezoek aan 's-Rijks Munt te brengen, waar wij de verschillende werkplaatsen met hunne machinerieën en de verzamelingen munten, ponsoenen en matrijzen in oogenschouw namen. Ons bezoek was bizonder gunstig, aangezien de groote aanmunting van nederlandsch-indische pasmunt juist werd bewerkstelligd en alle machines in werking waren.

Daarna stelde de heer ANTH. BEGEER ons in staat zijne belangrijke fabriek te bezoeken. Wij zagen daar de ontwerpen van penningen in roode was boetseeren; het afgieten van deze modellen in brons; het werken van de graveermachine, die volgens het bronzen model den ponsoen op de verlangde grootte uitboort; het bijwerken en harden der ponsoenen; het persen van den stalen ponsoen in de ijzeren matrijs; het vervaardigen van metalen plaatjes en eindelijk het stempelen met de geharde matrijs in eene muntschroef.

De heer BEGEER had de hoffelijkheid in onze tegenwoordigheid o. a. een bronzen gedenkpenning te doen slaan en dien tot aandenken aan dit bezoek aan alle tegenwoordige leden uit te reiken. Dit stuk vindt gij beschreven

op blz. 118 van den loopenden Jaargang, zoodat ik hier slechts de afbeelding behoef te laten volgen.

Een rijtoer naar Zeist, aangeboden door 't Genootschap en een gemeenschappelijken maaltijd, besloten dien aangenamen dag.

Bestuursvergaderingen hadden plaats op 14 Januari, 20 Mei en 14 November. Zooals gebruikelijk, zullen de uittreksels uit hare notulen in het Tijdschrift worden medegedeeld.

Het Tijdschrift verscheen geregeld op de daarvoor bepaalde tijden en dank zij de medewerking van verschillende onzer leden, konden wij voor groote verscheidenheid van stof zorg dragen.

De firma G. Theod. Bom & Zoon trad wederom als uitgeefster op en verdient zeker een hartelijk woord van dank voor hare ijverige en belanglooze bemoeiingen.

Aan H. M. de Koningin-Regentes mochten wij een gebonden exemplaar van den Jaargang aanbieden. Het is mij aangenaam U te kunnen mededeelen dat H. M. bij het ontvangbericht tevens Hare hooge sympathie betuigde voor onze studie en voor ons streven.

Ook is 1897 een finantiëel gunstig jaar geweest. Want, zooals onze Penningmeester U aanstonds zal mededeelen, liet het een batig slot van *f* 254.28[5] in kas.

Eene belangrijke wijziging ondergingen de Statuten en het Huishoudelijk Reglement. Hierdoor is 't thans mogelijk gemaakt, dat Nederlandsche eereleden in 't Bestuur verkozen worden; hierdoor verkreeg 't Bestuur de bevoegdheid diegenen van de ledenlijst te schrappen, welke gedurende twee achtereenvolgende jaren hunne contributie niet betalen en hierdoor zullen onze boeken, bij mogelijke ontbinding van 't Genootschap, aan de Universiteitsbibliotheek van Amsterdam komen.

Nogmaals uwe medewerking inroepend tot uitbreiding van het ledental, eindig ik mijn verslag over het voor ons Genootschap vruchtbare jaar '97.

Joh. W. Stephanik.

Inkomsten en Uitgaven van 't Nederlandsch Genootschap voor Munt- en Penningkunde.
Genootschapsjaar 1897.

Ontvangsten.				*Uitgaven.*			
Aan Saldo A.P.	f	221	56	Per Kosten Vergadering			
„ Contributiën	„	639	86	Utrecht 1896	f	53	25
„ Jaarlijksche bijdrage van den Heer H. G. du Crocq	„	25	—	„ Diversen.	„	38	40
„ Idem N.N.	„	25	—	„ Tijdschrift	„	711	57⁵
Tijdschrift:				„ Uitschotten Secretaris . .	„	19	—
Verkochte exemplaren .	„	117	60	„ „ Penningmeester.	„	37	98
Meerdere overdrukken .	„	7	25	„ Saldo.	„	254	28⁵
Geschonken platen. . . .	„	63	60				
„ Rente 1897	„	13	72				
„ Toevallige bate	„	0	90				
	f	1114	49		f	1114	49

Aldus nagezien en goedbevonden in de Vergadering van 16 Juni 1898, te Haarlem.

(*was get.*) H. Kuipers.
(„ „) C. W. Bruinvis.

Verslag van den Conservator.

Andermaal is het mij een genoegen verslag uit te brengen over den toestand onzer verzamelingen.

De bibliotheek werd met het belangrijke werk van den Heer JULIUS MEILI te Zürich „Das Brasilianische Geldwesen" verrijkt.

Onze numismatische verzameling met 462 stuks, zoowel penningen als munten, vermeerderd.

Steeds onze verzamelingen in uwe welwillende aandacht aanbevelende.

Juni 1898.

De Conservator,
H. G. DU CROCQ.

Aanwinsten van de Bibliotheek.

Eenige opmerkingen naar aanleiding van de 's-Hertogenbossche Geefhuispenningen. Overdr

Eenige opmerkingen omtrent de 's-Hertogenbossche Brandspuitpenningen. Overdr.

Geschenk van Jhr. Mr. M. W. SNOECK.

Méreau gravé de la vieille gilde der Arbalétriers de Bois-le-Duc. 1680. Extr.

Bijdragen tot de Penningkunde van Noord-Brabant, verzameld door Jhr. M A. SNOECK.

Geschenk van Jhr M. A SNOECK

Manuali Hœpli. Vocabolarietto pei Numismatici. (in 7 lingue) 8°. geb

Geschenk van den Heer U° HŒPLI.

Goed geld Populair geschrift over de Muntvraag

Guida Numismatica. Seconda edizione

Geschenk van den Heer JOH. W. STEPHANIK

L'emission des assignats et monnaie de nécessité en Zélande, pendant l'an I de la république Batave. Extr.

De oorsprong der zilveren Manen. Overdr.

Iets over een gildepenning van de scheepstimmerlieden te Zierikzee. Overdr.

Geschenk van Mej. M. DE MAN.

Spink & Son's Numismatic Circular I—XXIV.

Geschenk idem.

Catalogus der Bibliotheek van het Sted. Museum te Alkmaar, 1ste ged. 1896.

Geschenk van den Heer C. W. BRUINVIS.

Appunti di numismatica Romana XXXVIII – XLIV Estr.

Geschenk van den Heer FRANCESCO GNECCHI

Numismatisches Literatur-Blatt. 93 – 98.

Geschenk van den Heer M. BAHRFELDT.

Allocution, prononcée à l'occasion du mariage de Monsieur Roger Vallentin du Cheylard avec Mademoiselle Isabelle d'Arces.

Du florin du poids de Piémont. Extr.

L'Atelier delphinal de Piégon (Drôme). Extr.

Geschenk van den Heer ROGER VALLENTIN.

Sitzungsberichte der Numismatischen Gesellschaft zu Berlin 1896.

Geschenk idem.

Les monnaies frappées par François 1er, comme comte de Provence. Extr.

Etude critique. Extr.

Les Gros et le demi-gros des gens d'armes de Charles VII. Extr

l'Adjonction au domaine royal de la chattelenie de Dun, et les deniers frappés a Dun, par Philippe 1er et Louis VI par PAUL BORDEAUX. Extr.

Geschenk van den Heer PAUL BORDEAUX.

Publications de la Section historique de l'institut Grand-Ducal de Luxembourg. Volume XLV.

Geschenk idem.

Numismatische Zeitschrift 28sten Band, Wien 1896. Door ruiling.

Verslag Kon. kab. 1896.

In Memoriam Mr. G. J. Th Beelaerts van Blokland. Overdr.

Les trouvailles de monnaies des années 1895—1896 Overdr.

Geschenk van den Heer H. J. DE DOMPIERRE DE CHAUFEPIÉ.

Zur Münzkunde der Grafschaft Regenstein, Neudruck, Hanekoppe, von A Düning.

Geschenk van Prof. A DÜNING, Quedlinburg.

Verslag Museum van Oudheden te Groningen, 1896.

Geschenk van den Heer Mr. J. A. FEITH.

Sceau-matrice du convent „Het Besloten Hof" à Herenthals, (1re moitié du XVIe siècle). Extr.

Monnaies de Reckheim. Extr.

Un denier frappé à Mayence par l'empereur Lothaire I. Extr

Un sceau du Burckard. Extr.

Un cinquième d'écu de Philippe II, frappé à Arras en 1582. Extr.

Les monnaies frappées à Bois-le-Duc par les archiducs Albert et Isabelle.

Geschenk van den Heer Vte BAUDOUIN DE JONGHE.

Les monnaies des seigneurs de Bronchorst-Batenbourg. Overdruk

Geschenk van den Heer TH. M. ROEST.

Les pièces d'or et d'argent à l'effigie de l'empereur François I, frappées à Anvers en 1751.

Geschenk van den Heer A. DE WITTE.

Verslag van het Gemeente-Museum, 's-Gravenhage.

Geschenk Commissie van Beheer.

The American Numismatic and Archæologial Society of New York city. Annual Meetings 1894—1897.

Geschenk idem.

Verslag Gemeente-Museum, Nijmegen 1896.

Geschenk van den Heer TH. H. A. J. ABELEVEN.

Des fausses monnaies au XVIIe siècle. Extr 1—3e art.

Geschenk van den Heer J. E. TER GOUW.

Mittheilungen der Bayerischen numismatischen Gesellschaft. XV Jahrgang 1896.

Geschenk idem.

La Société suisse de Numismatique de 1879—1896. Exposition Genève, 1896.

Catalogue de la bibliothèque de la Société suisse

Geschenk idem.

Numismatica e Medaglistica. Estratto.

Geschenk van den Heer FRANCESCO GNECCHI.

Souvenir de la manifestation de sympathie faite le 26 octobre 1897 en l'honneur de M Georges Cumont

Geschenk van den Heer GEORGES CUMONT.

Das Brasilianische Geldwesen Die Münzen der Colonie Brasilien 1645—1822. 1. Theil 4°. geb.

Medalhas e condecoraçóes portuguezas.

Geschenk van den Heer JULIUS MEILI, Zürich.

Newport-Herald. Numismatics.

The medals, jetons etc.

Proceedings of the Newport Natural History Society. Biographical Scetch of Dr. Horatio R. Storer.

The Medals of Benjamin Rush.

The Memorials of Edward Jenner, 1796—1896.

The Medals and tokens of Rhode Island.

Geschenk van den schrijver Dr. HORATIO R. STORER.

Monatsblatt der numismatischen Gesellschaft in Wien. N°. 162—178.

Verschillende verkoop-catalogi.

In ruiling met ons Tijdschrift.

Numismatische Zeitschrift, 28ster Band
Rivista Italiana di Numismatica.
Revue suisse de numismatique.
Revue belge de numismatique.
Annuaire de la Société française.

Aanwinsten van de Numismatische verzameling.

A. Munten.

Holland	1749.	1/2 Ned. gulden
„	1751.	„ „ „
West-Friesland	1678	Scheepjesschelling.
Zeeland	1595.	Leycester stooter.
Utrecht	1758	1/4 Ned. gulden.
Koninkrijk der Nederlanden.		
Willem I	1840.	Gulden.
„	1826.	Dubbeltje.
„	1827.	„
„ II	1848.	Kwartje.
„	1849.	„
Ver. O. I. Comp.		
Holland	1756.	1/2 duit.
West-Friesland	1786.	Gulden.
Utrecht	1786	1/2 Gulden
Zeeland	1794.	Duit
W. I. bezit^{n}	1794.	1/4 Ned. gulden.
Britsch best.	1814.	Java duit.

N I. Gouvert	1858.	2 1/2 cent.
	1839	1 cent.
		Geschenk Mr P. DEKETH.
Holland	1681.	Prov. 3 gulden
	1681	" "
	1687.	" 2 "
	1578.	1/2 Leeuwendaalder
West-Friesland	1676.	Scheepjesschelling. B. P.
Utrecht	1226-36.	Obool. Willebrand van Oldenburg.
"	1665.	Stuiver.
"	1786.	Scheepjesschelling
Zeeland	1689.	Tienschelling.
"	z. j	Statenoord.
	z. j.	Duit
Overijssel	1685.	Prov daalder
" (sted)	1687	Sted. gulden (Zwolle)
Groningen	1626.	Achtentwintig.
	1605.	Jager.
Fr. Bewind	1813.	Franc.
	1812.	1/2 Franc

Geschenk van den Heer B J. A. BRUINESTEIJN.
Oortjes en Negenmannekes van Brabant, 12 st.
Geschenk van den Heer JOH. W STEPHANIK.

B. Gedenkpenningen

1840. Inhuldiging Willem II (Z.)
Geschenk van Mr. P. DEKETH.
1778. Aanvang van het jaar. (Z.)
1857. Exhibition of art treasures Manchester. (T.)
1885. Inwijding Rijksmuseum. (B.)
Geschenk van den Heer C. W. BRUINVIS.

1897. Vijftigjarige echtvereeniging van A. F. J. Ingen-Housz en M. A. W. Hollingerus – Pijpers
Geschenk van den Heer INGENHOUSZ

1896. Vijfentwintigjarige echtvereeniging van J P. M. Menger en J. M van Haagen.
Geschenk van den Heer J. P. M. MENGER.

C. Legpenningen.

1392 - 1786. 420 uitsluitend Ned. legpenningen K. en Z
Geschenk van den Heer H. G. DU CROCQ

1630 ? Penninkje van Adriaan van Cortenbach (Comp.)
Geschenk van den Heer AUG. SASSEN.

———

Verslag van de Commissie voor de Redactie van 't Tijdschrift over 1897

In den Jaargang 1897 waren wij in staat een ruime plaats te verleenen aan de afdeeling munten. Wij plaatsten n.l. eene beschrijving met afbeeldingen van de munten der heeren van Bronkhorst—Batenburg (1356—1677), van de Munten te 's-Hertogenbosch geslagen door de aartshertogen (1598—1621) en van belangrijke variëteiten onzer nederlandsche munttypen. Tevens behoort onder deze rubriek een uitvoerig rapport omtrent de muntvondsten in de jaren 1895—96 binnen onze landpalen gedaan.

De afdeeling Gedenkpenningen opende met eene verbeterde opgave der Noordbrabantsche gedenk- en strooipenningen, legpenningen, prijs-, draag- en adrespenningen, ten getale van 640 stuks, hier en daar van verklarende opmerkingen voorzien. Hierbij sloten zich aan arti-

kelen over de Sneeker magistraatspenningen, de Alkmaarsche loterijpenningen (1703) en de gildepenningen van 't bakkerinnen- en van 't scheepstimmerliedengild te Zierikzee.

Verder: Beschouwingen omtrent den beroemden zilverdrijver Paulus van Vianen, allerlei gegevens uit de brabantsche muntmeestersrekeningen, voor zoover die op leg- en strooipenningen betrekking hebben en aanvullingen op DIRKS 1813—1863.

Ten slotte: historische bizonderheden omtrent de Zeeuwsche halve manen en omtrent de broodlootjes (geefhuispenningen) en brandspuitpenningen van 's-Hertogenbosch.

Ons Tijdschrift moet een vraagbaak worden voor de latere onderzoekers. Daarom plaatsten wij met ingenomenheid opstellen over de penningen, geslagen bij gelegenheid van de expeditie op Lombok en over die, welke door de Kon. Utrechtsche Fabriek van Zilverwerken, firma C. J. Begeer, in de jaren 1890—97 zijn afgeleverd.

In 't bizonder wenscht uwe Commissie de aandacht te vestigen op de artistieke zijde onzer gedenkpenningen en op de levens en werken onzer medailleurs. Immers, waar deze in de verhandelingen over nederlandsche kunstenaren, tot dusver nog eene zeer misdeelde plaats innemen, is het onze plicht, door on-

derzoek en aanvulling, hierin verbetering te brengen.

Uwe Commissie hoopt daarom, dat gij haar, door 't inzenden van talrijke artikelen, in staat zult stellen, die gapingen met kwistige hand aan te vullen.

De Commissie:

TH. M. ROEST.
MARIE DE MAN.
JOH. W. STEPHANIK.

LEDENLIJST

EERE-LEDEN

	Dagteekening der benoeming
Vicomte B. DE JONGHE D'ARDOYE, rue du Trône 60, Ixelles.	17 Juni 1894.
TH. M. ROEST, Conservator van het Munt- en Penningkabinet van Teyler's Genootschap te Haarlem, Rapenburg 31, Leiden, Lid-Oprichter.	16 Juni 1896

GEWONE LEDEN

C. H. F. A. CORBELIJN BATTAERD, Notenboomstraat 87, Groenlo, Lid-Oprichter.

ADRIAAN BOM, Keizersgracht 149, Amsterdam, Lid-Oprichter.

P. J. VAN DIJK VAN MATENESSE, Groote Markt 10, Schiedam, Lid-Oprichter.

Jhr. Mr. J. M. H. J. DE GREZ, rue Belliard 18, Bruxelles, Lid-Oprichter.

Jhr. M. A. SNOECK, Kamerheer in b. d. van H. M. de Koningin, Bestuurder van 't Prov. Genootschap van K. en W. in Noord-Brabant, C. 22, Hintham, Lid-Oprichter.

JOH. W. STEPHANIK, Conservator van 't Munt- en Penningkabinet van 't Kon. Oudheidk. Genootschap te Amsterdam, Keizersgracht 414, Lid-Oprichter.

Mr. L. W. A. BESIER, Voorzitter van het Muntcollege, Maliesingel 24, Utrecht.	12 Juni 1892.
J. GERADTS, Kasteel Aerwinkel, Posterholt (Limburg).	—
O. G. H. HELDRING, Majoor der Infanterie, Langestraat 30, Amersfoort.	—
CHR. J. VAN EEGHEN, Burgemeester, Putten (Veluwe),	—
TH. H. A. J. ABELEVEN, Van Welderenstraat 54, Nijmegen.	—
C. W. BRUINVIS, Oudegracht 184, Alkmaar.	—
J. H. W. UNGER, Gemeente-Archivaris, Schiekade 87, Rotterdam.	—
Mejuffrouw MARIE DE MAN, Conservatrice van 't Munt- en Penningkabinet van 't Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen, St. Pieterstraat 39, Middelburg.	—
Jhr. C. M. C. A. VAN SYPESTEYN, Lange Voorhout 46, 's-Gravenhage.	—
Mr. J. A. FEITH, Rijks-Archivaris, Martiniplein 181, Groningen.	18 Juni 1893.
H. J. C. VAN GEMUND, Assistent aan het Koninklijk Munt- en Penningkabinet te 's-Gravenhage, Kleine Houtstraat 48. Haarlem.	17 Juni 1894.
Dr. H. J. DE DOMPIERRE DE CHAUFEPIÉ, Direkteur van het Koninklijk Munt- en Penningkabinet, Javastraat 76, 's-Gravenhage.	—
Mr. G. N. DE STOPPELAAR, Conservator van de oudheidkundige verzameling op het raadhuis, Langedelft 22/23, Middelburg.	—
H. G. DU CROCQ, Leidschegracht 11, Amsterdam	—
Jhr. L. C. VAN DEN BRANDELER, Kapitein van den Generalen Staf, Sweelinckstraat 34. 's-Gravenhage.	16 Juni 1895
W. L. FREDZESS, Voorstraat 64, Utrecht.	—
W. K. F. ZWIERZINA, Ontvanger der registratie en domeinen, Alfen (Z.-H.)	—
H. KUIPERS, Wilhelminastraat 46, Haarlem.	16 Juni 1896
Jhr. H. M. Ridder Baronet SPEELMAN, Kenaupark 13. Haarlem.	—
Mr. P. DEKETH, Piet Heinstraat 3, 's-Gravenhage.	—
AUG. SASSEN, Archivaris, Steenweg, Helmond	16 Juni 1897.
Jhr. Mr. M. W. SNOECK, C 22, Hintham.	—

BUITENGEWONE LEDEN

Dr. L. P. H. SCHOLS, Breedestraat 23, Maastricht.	12 Juni 1892.
J. A. ORT, Kolonel, Zwolschestraat 13, Deventer.	—
D. C. MEIJER Jr., Vondelstraat 51, Amsterdam.	—
Mr. W. M. VAN LANSCHOT, Weesstraat 134*a*, 's-Hertogenbosch.	18 Juni 1893.
B. J. A. BRUYNESTEYN, Van Baerlestraat 13, Amsterdam.	—
J. E. TER GOUW, Koningsstraat 38, Hilversum.	—
Dr. L. J. A. BRAAKENBURG, Hooglandsche Kerkgracht 23, Leiden.	—
A. C. M. VAN ETTEN, Ingenieur, Willemsparkweg 21, Amsterdam.	—
F. H. Baron VAN VERSCHUER, Willemsplein 2, Arnhem.	—
Jhr. Mr. P. L. VAN MEEUWEN, Nieuwstraat 183, 's-Hertogenbosch.	17 Juni 1894.
Jhr. H. E. RAM, Ingenieur, Peperstraat 142, 's-Hertogenbosch.	—
E. PH. ERFMANN, Binnenweg 112, Rotterdam.	—
Mr. F. A. J. VAN LANSCHOT. Peperstraat, 's-Hertogenbosch.	—
Jhr. Mr. W. C. G. VAN EYSINGA, Wirdumerdijk 9, Leeuwarden.	16 Juni 1895
JAN HORDIJK JACzn., Voorstraat 410, Dordrecht.	—
J. PH. M. MENGER, Voorstraat 35, Utrecht.	—
Mr. W. A. Baron VAN VERSCHUER, 's-Gravenhage.	—
Mr. C. G. J. BIJLEVELD, Nassausingel 2, Nijmegen.	16 Juni 1896.
Mr. H. J. D. D. ENSCHEDÉ, Zijlstraat 27, Haarlem.	—
J, D. OORTMAN GERLINGS, Oudegracht 72, Utrecht.	—
Ds. H. A. J. LÜTGE, Keizersgracht 717, Amsterdam.	—
Jhr. Mr. F. BEELAERTS VAN BLOKLAND, Koninginnegracht 62, 's-Gravenhage.	16 Juni 1897.
ANTH. BEGEER, Oudegracht 17, Utrecht.	—
Mr. M. C. NIJLAND, Kruizebroederstraat 21, Sneek.	—
Jhr. Mr. A. F. O. VAN SASSE VAN YSSELT, van Tuldenstraat 48, 's-Hertogenbosch.	—
H. VAN RIJCKEVORSEL, Vughterstraat 49, 's-Hertogenbosch.	—

H. D. DE WITT HAMER, Lange Kerkstraat 30, Goes.	16 Juni 1897.
A. J. E. VAN DER CRAB, Bezuidenhout 141, 's-Gravenhage.	16 Juni 1898.
A. HOLLESTELLE, Oudelandsche straat 436, Tholen.	—
Mr. P. S. J. VAN HAL, Havermarkt 4*a*, Breda.	—

BUITENLANDSCHE LEDEN

E. VANDEN BROECK, rue du Commerce 50, Bruxelles.	12 Juni 1892.
ALPH. DE WITTE, Ingénieur, rue du Trône 49, Ixelles.	—
Cav. ERCOLE GNECCHI, via Gesù 8, Milano.	—
Comte TH. DE LIMBURG-STIRUM, rue de la Loi 166, Bruxelles.	—
G. GUMONT, Advocat à la cour d'appel, rue de l'Aqueduc 19, Saint-Gilles-Bruxelles.	—
Baron FÉLIX BETHUNE, Chanoine et prélat de Sa Sainteté, rue d'Argent 40, Bruges.	—
Cav. FCO GNECCHI, via Filodrammatici 10, Milano.	—
Mr. J. A. VAN DER CHIJS, Lands-Archivaris, Batavia.	—
CAMILLE PIQUÉ, Conservateur du Cabinet numismatique à la Bibliothèque royale, rue Dupont 70, Schaerbeek.	9 Aug. 1892.
V. DE MUNTER, Agent de la Banque nationale, rue Haute 30, Audenarde.	—
AMEDÉE DE ROISSART, Conseiller de la cour d'appel de Bruxelles, avenue de la Couronne 12, Ixelles.	—
Dr. HANS RIGGAUER, Conservator des k. Münzkabinets, München.	—
ARTHUR ENGEL, rue de la Tour 40, Paris-Passy.	—
Baron JEAN BETHUNE, Oost-Roosbeke.	—
CHARLES VAN SCHOOR, Procureur général près la cour d'appel de Bruxelles, avenue Louise 93, Bruxelles.	—
P. L. B RUIJS DE PEREZ, rue Joseph II 26, Bruxelles.	18 Juni 1893.
Chev. FRED. MAYER VAN DEN BERGH, rue de l'Hôpital 21, Anvers.	—
ROGER VALLENTIN DU CHEYLARD, Officier d'Académie, Receveur des Domaines, St. Péray,(Ardèche).	8 Sept. 1893.
MAURICE BARBEY, Manoir de Valleyres, Valleyres.	

Chev. L. C. M. VAN EERSEL, Major d'Etat-major, Chef d'Etat-major de la 2ième Dn. de Cavalerie, Vieille route 70, Anvers (Berchem)	8 Sept. 1893.
GEORGE C. ADAMS, Broadway 448, Albany N.Y.	—
H. C. DOUWES DEKKER, Controleur 2ᵉ klasse bij het binnenlandsch bestuur, Padang Oelak Tanding.	—
ROBERT A. C. THIRKELL, Collins-street, Tattersall's-Club. Hobart (Tasmania).	24 Sept 1893
P. BORDEAUX, Advocat, Boulevard Maillot 98, Neuilly-sur-Seine	24 Mei 1894.
JOHN EVANS, Nash Mills, Hemel Hempstead, Engeland.	—
W. O. GALOIS, Batavia.	—
PAUL CH. STRŒHLIN, Président de la Société Suisse de numismatique, rue de la Cité 20, Genève.	17 Juni 1894
A. VISART DE BOCARMÉ, rue des Aiguilles 18, Bruges.	5 Juli 1894.
A. DE MEUNYNCK, rue Masséna 23, Lille.	10 Oct. 1895.
Dr. C BAMPS, rue Vieille 23. Hasselt, (Belgique).	—
Prof. Dr. A. DÜNING, Quedlinburg.	14 Jan. 1897.
JULIUS MEILI, Alpenquai 36II, Zürich.	14 Nov. 1897.
Dr. HORATIO R. STORER, Washington-Street 58, Newport (R. I.) U. S. A.	—
FRÉD. ALVIN, rue van Volsem 17, Ixelles.	26 Jan. 1898.

INHOUDSOPGAVE.

VERWIJZING DER PLATEN.

ERRATA.

Jaargang V (1897), blz. 283 2e regel v. b. staat: 100 m.M. bij 150 m.M., lees: 100 m M. bij 75 m.M.

Jaargang VI (1898) blz. 28 14e r. v. b. staat: gewonen, lees: gewogen.

blz. 115 4e r. v. o. lees: Ingen Housz.
„ 116 8e „ „ b. „ INGEN HOUSZ.
„ 150 13e „ „ „ staat: Cologne, lees: Nimègue.
„ 244 10e „ „ „ „ de 1579, „ 1579 de

1

SIG·ALPHEN
Z.
INAUGURATIO
PETRI
HENDRICKX.
26 JAN.
1844

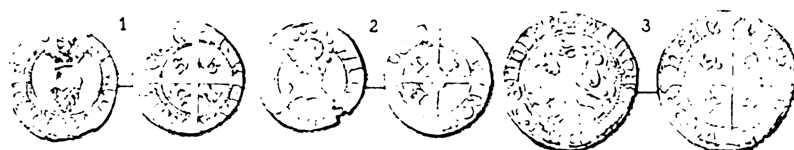
2

GEMEENTE HEESWYK

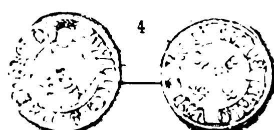
3

1 2 3

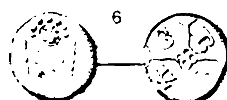
4

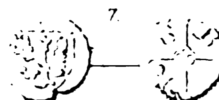
5

6

7

8

9

